

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ÖZEL OKULDA OKUYAN 12. SINIF ÖĞRENCİLERİN MESLEK
SEÇİMİNE AİLE YAPISININ ETKİSİ: KOCAELİ İLİ ÖRNEĞİ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Buket ÖZER KIRGIZ

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Mazhar İslam RAHMAN

İSTANBUL – 2020

TEZ TANITIM FORMU

- YAZAR ADI SOYADI** : Buket Özer Kırgız
- TEZİN DİLİ** : Türkçe
- TEZİN ADI** : Özel Okulda Okuyan 12. Sınıf Öğrencilerin Meslek Seçimine Aile Yapısının Etkisi: Kocaeli İli Örneği
- ENSTİTÜ** : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
- ANABİLİM DALI** : Sosyoloji
- TEZİN TÜRÜ** : Yüksek Lisans
- TEZİN TARİHİ** : 22/07/2020
- SAYFA SAYISI** : 96
- TEZ DANIŞMANLARI** : Dr. Öğr. Üyesi Mazhar İslam RAHMAN
- DİZİN TERİMLERİ** : Meslek Seçimi, Aile Yapısı, Aile Etkisi, Karar Verme
- TÜRKÇE ÖZET** : Bu çalışmada 12. Sınıf öğrencilerin okul tercihlerinde aile ve okul etkisinin araştırılması oldukça önemli bir konu olduğundan bu çalışma kapsamında meslek seçiminde aile yapısının etkisi konusu araştırılmak istenmiştir.
- DAĞITIM LİSTESİ** : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Buket ÖZER KIRGIZ

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ÖZEL OKULDA OKUYAN 12. SINIF ÖĞRENCİLERİN MESLEK
SEÇİMİNE AİLE YAPISININ ETKİSİ: KOCAELİ İLİ ÖRNEĞİ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Buket ÖZER KIRGIZ

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Mazhar İslam RAHMAN

İSTANBUL – 2020

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının ederlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Buket ÖZER KIRGIZ

.../.../2020

JÜRİ ÜYELERİNİN KABUL VE ONAY SAYFASI

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Buket Özer Kırgız'ın "Özel Okulda Okuyan 12. Sınıf Öğrencilerin Meslek Seçimine Aile Yapısının Etkisi: Kocaeli İli Örneği" adlı tez çalışması, jürimiz tarafından SOSYOLOJİ Anabilim dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan İmza
Prof.Dr. Feryal Turan

Üye İmza
Dr. Öğr. Üyesi Mazhar İslam Rahman
(Danışman)

Üye İmza
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Şentürk
Dızman

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

... / ... / 2020

İmzası
Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ
Enstitü Müdür V.

ÖZET

Meslek seçimi ile ilgili bazı kuramcılar, bireyin doğumundan ölüme kadar olan süreçlerini ele alarak belli yaş aralıklarında beklentilerinin değiştiğini ve çeşitli karar verme aşamalarından geçtiğini gözlemlemişlerdir. Bu süreçlerde birey geleceği ile ilgili kararlar verirken, aileye de önemli görevler düşmektedir. Her şeyden önce ailenin bireyi iyi tanması ve bireyin özelliklerine göre yol gösterici olması gerekmektedir. Bazı aileler buna uygun şekilde davranırken bazıları yol gösterici olamadan direkt olarak bireyleri itibarlı mesleklere ya da mesleki eğitim sonrası iş bulmakta zorlanmadan mesleğini icra edeceği mesleklere yönlendirmekte hatta birey üzerinde baskı kurmaktadır. Bireyin üzerinde kurulan baskı yanlış seçimler yapmasına ve istemediği bir hayatı yaşamasına sebep olabilir. Bu kapsamda 12. Sınıf öğrencilerin okul tercihlerinde aile ve okul etkisinin araştırılması oldukça önemli bir konu olduğundan bu çalışma kapsamında meslek seçiminde aile yapısının etkisi konusu araştırılmak istenmiştir. Araştırma betimsel nitelikte bir çalışma olup ilişkisel tarama modeli temelinde uygulama yapılmıştır. Araştırmanın çalışma örneklemini Kocaeli ili Başiskele ilçesinde özel okullarda okuyan 250 12. Sınıf öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmada veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu ve 'Kariyer Seçiminde Aile Etkisi Ölçeği' kullanılmıştır. Araştırma kapsamında oluşturulan anket formu basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak 250 12. Sınıf öğrencisine online şekilde iletilmiştir. Geri dönüş alınan cevaplar değerlendirildiğinde araştırmanın 212 öğrenci ile gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Araştırma sonucunda meslek seçimine aile etkisi ile alt boyutlar (maddi beklenti, değer ve inançlar, beklentiler, bilgi desteği) arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Meslek Seçimi, Aile Yapısı, Aile Etkisi, Karar Verme

SUMMARY

Regarding career choice some theorists have observed that the expectations of the individual change in certain age ranges and go through various decision-making stages from their birth to death. During these times, family has to play an important roles while an individual makes decisions about his future. First of all, the family should know the individual well and be a guide according to the characteristics of the individual. While some families behave accordingly, some others direct individuals to reputable professions or professions which are easily achieved without having any difficulty after vocational training. In doing so, they even put pressure on the individual. The pressure on the individual can cause him to make wrong choices and lead a life he does not want. In this context, since it is a very important issue to investigate the effect of family and school on the school choices of 12th grade students, it has been aimed here to investigate the effect of family structure on the choice of professions. This is a descriptive research and the application was made on the basis of the relational survey model. The study interviewed 250 12th grade students studying in different private schools in Başiskele district of Kocaeli province. Personal information form and family effect on career choice scale were employed as data collection tools in the study. The questionnaire form created within the scope of the research was sent online to 250 12th grade students selected using simple random sampling method. When the responses received were evaluated, it was decided to conduct the research with 212 students. The study results show that there is a positive relationship between family influence and the choice of profession and sub-dimensions (financial expectation, values and beliefs, expectations, information support).

Key Words: Choice of Profession, Family Structure, Family Impacts, Decision Making

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	i
SUMMARY	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar LİSTESİ	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
MESLEK, MESLEK SEÇİMİ VE AİLE	3
1.1. MESLEK İLE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	3
1.1.1. Meslek, Çalışma ve İş.....	3
1.1.2. Meslek Seçimi.....	4
1.1.3. Mesleki Olgunluk.....	5
1.2. MESLEKİ GELİŞİM.....	7
1.2.1. Isaacson' A Göre Mesleki Gelişim Süreci.....	7
1.2.2. Ginzberg'e Göre Mesleki Gelişim Süreci.....	8
1.2.3. Super'a Göre Mesleki Gelişim Süreci.....	9
1.2.4. Holland'a Göre Mesleki Gelişim Süreci.....	10
1.2.5. Roe'nun Meslek Gelişim Kuramı.....	12
1.3. MESLEKİ KARAR KURAMLARI.....	13
1.3.1. Hilton'a Göre Karar Verme.....	14
1.3.2. Gelatt'a Göre Karar Verme.....	15
1.3.3. Vroom'a Göre Karar Verme.....	15
1.4. MESLEK SEÇİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	15
1.4.1. Yetenekler.....	16
1.4.2. İlgiler.....	17
1.4.3. Değerler.....	17
1.4.4. Kişilik.....	18
1.4.5. Kültür.....	19
1.4.6. Çevre.....	20
1.4.7. Aile.....	20
1.5. AİLE KAVRAMI.....	20
1.5.1. Ailenin Özellikleri.....	22
1.5.2. Ailenin Unsurları.....	23

1.5.3. Ailenin Önemi	24
İKİNCİ BÖLÜM	26
KÜLTÜREL SERMAYE VE MESLEK SEÇİMİNDE AİLENİN ETKİSİ.....	26
2.1. PIERRE BOURDIEU KURAMININ KAVRAMLARI.....	26
2.1.1. Habitus Kavramı	27
2.1.2. Sermaye Kavramı.....	29
2.1.3. Alan Kavramı	32
2.2. PIERRE BOURDIEU'NUN EĞİTİME BAKIŞ AÇISI.....	33
2.3. PIERRE BOURDIEU VE AİLE	37
2.4. EĞİTİM ÖĞRETİM SİSTEMİ VE MESLEK SEÇİMLERİNE İLİŞKİN KAVRAMLAR	38
2.4.1. Eğitim ve Öğretim Sistemi	38
2.4.2. Sınav Sistemi.....	39
2.4.3. Sınav Hazırlanan Öğrenciler	40
2.4.4. Meslek Seçimi.....	41
2.4.5. Aile ve Çocuk Yetiştirme	41
2.4.6. Aile Yapısı.....	43
2.4.7. Türkiye'de Aile Yapısı.....	44
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	46
GEREÇ VE YÖNTEM	46
3.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	46
3.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI	47
3.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	47
3.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIK VE VARSAYIMLARI	48
3.5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	48
3.6. HİPOTEZLER.....	49
3.7. EVREN VE ÖRNEKLEM.....	49
3.8. VERİ TOPLAMA ARACI.....	49
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	51
BULGULAR	51
4.1. DEMOGRAFİK BULGULAR	51
4.2. FAKTÖR ANALİZİ	56
4.3. GÜVENİLİRLİK ANALİZİ.....	58
4.4. KORELASYON ANALİZİ.....	59
4.5. TANIMLAYICI ANALİZLER.....	61
SONUÇ	73
KAYNAKÇA.....	77

EKLER -

TABLolar LİSTESİ

Sayfa

Tablo 4.1. Cinsiyet Dağılımı.....	50
Tablo 4.2. Bölüm Dağılımı.....	50
Tablo 4.3. Anne Eğitim Durumu Dağılımı.....	51
Tablo 4.4. Baba Eğitim Durumu Dağılımı.....	52
Tablo 4.5. Anne Meslek Dağılımı.....	52
Tablo 4.6. Baba Meslek Dağılımı.....	53
Tablo 4.7. Aile Geliri Dağılımı.....	53
Tablo 4.8. Aile İlişkileri Dağılımı.....	54
Tablo 4.9. Aile Tipi Dağılımı.....	54
Tablo 4.10. Okul Tercihlerinde Destek Alınan Kişi Dağılımı.....	55
Tablo 4.11. Bölüm Tercihlerinde Destek Alınan Kişi Dağılımı.....	55
Tablo 4.12. Meslek Seçiminde Aile Etkisi Ölçeği KMO-Barlett Test Sonuçları.....	56
Tablo 4.13. Meslek Seçiminde Aile Etkisi Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları.....	57
Tablo 4.14. Güvenilirlik Analizi Sonuçları.....	58
Tablo 4.15. Korelasyon Yorum Tablosu.....	59
Tablo 4.15. Korelasyon Analizi Sonuçları.....	60
Tablo 4.16. Cinsiyet Bağımsız Değişkeni ile Ölçek ve Alt Boyutlar Arasındaki İlişkiler.....	62
Tablo 4.17. Bölüm Bağımsız Değişkeni ile Ölçek ve Alt Boyutlar Arasındaki İlişkiler.....	63
Tablo 4.18. Anne Eğitim Durumu Bağımsız Değişkeni ile Ölçek ve Alt Boyutlar Arasındaki İlişkiler.....	65
Tablo 4.19. Baba Eğitim Durumu Bağımsız Değişkeni ile Ölçek ve Alt Boyutlar Arasındaki İlişkiler.....	67
Tablo 4.20. Anne Mesleği Bağımsız Değişkeni ile Ölçek ve Alt Boyutlar Arasındaki İlişkiler.....	69
Tablo 4.21. Baba Mesleği Bağımsız Değişkeni ile Ölçek ve Alt Boyutlar Arasındaki İlişkiler.....	71

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın başlangıcından sonlandırıldığı ana kadar karşılaştığım her türlü sorunun aşılmasında bana yardımcı olan, hoşgörüsü, desteği ve bilgisiyle bana yol gösteren değerli hocam ve tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mazhar İslam RAHMAN'a teşekkür ederim. Ayrıca bana eğitim fırsatı sunan İstanbul Gelişim Üniversitesi hocalarıma ve üzerimde emeği bulunan tüm akademik ve idari birimlerinin yönetici ve personellerine en derin şükranlarımı arz ediyorum. Eğitimimde benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen canım aileme, eşime özellikle de eğitim yaşamımı dönüştüren dedem Hasan Dinler'e sonsuz teşekkürler.

GİRİŞ

Doğduğumuz andan itibaren hayatımız şekillenmekte ve hayallerimiz, aldığımız, almadığımız ya da almak zorunda olduğumuz kararlar yaşadığımız hayatı belirlemekte. Ortalama insan ömrünün de arttığını düşündüğümüzde bir bireyin hayatıyla ilgili iki temel karar ortaya çıkmakta; eğitim ve meslek seçimi. Eğitim almak ya da almamak verilecek kararlardan bir tanesiyken, meslek seçimi ise bu kararlardan verilmesi en kesin olanıdır. Bu süreçte de bireyin alacağı aile desteği büyük bir etkiye sahip olacaktır. Meslek seçimi, bireyin hayatına yön veren ve hayatını, geleceğini şekillendirme potansiyeli olan en önemli aşamalar arasında yer almaktadır. Birey kendi istek ve özelliklerine uygun olarak mesleğini seçtiğinde bu seçim iş yaşamındaki performansını ve özel hayatını olumlu olarak etkilemektedir. Kendi özelliklerine uygun meslek seçimi yapan birey belirli yaştan itibaren başarılı ve mutlu bir şekilde hayatını sürdürerek arzu ettiği şekilde kendini geliştirebilir, hayatını kurgulayabilir.

Meslek seçimi ile ilgili bazı kuramcılar (Isaacson, Gingzberg, Super, Holland ve Roe), bireyin doğumundan ölüme kadar olan süreçlerini ele alarak belli yaş aralıklarında beklentilerinin değiştiğini ve çeşitli karar verme aşamalarından geçtiğini gözlemlemişlerdir. Bu süreçlerde birey geleceği ile ilgili kararlar verirken, aileye de önemli görevler düşmektedir. Her şeyden önce ailenin bireyi iyi tanması ve bireyin özelliklerine göre yol gösterici olması gerekmektedir. Bazı aileler buna uygun şekilde davranırken bazıları yol gösterici olamadan direkt olarak bireyleri itibarlı mesleklere ya da mesleki eğitim sonrası iş bulmakta zorlanmadan mesleğini icra edeceği mesleklere yönlendirmekte hatta birey üzerinde baskı kurmaktadır. Bireyin üzerinde kurulan baskı yanlış seçimler yapmasına ve istemediği bir hayatı yaşamasına sebep olabilir. Bu kapsamda 12. Sınıf öğrencilerin okul tercihlerinde aile ve okul etkisinin araştırılması oldukça önemli bir konu olduğundan bu çalışma kapsamında meslek seçiminde aile yapısının etkisi konusu araştırılmak istenmiştir.

Hayat boyu aldığımız kararların en önemlilerinden biri de meslek seçimidir. Meslek yalnızca para kazanma aracı değil, her şeyden önemlisi yetenekleri kullanarak kendini geliştirme yoludur. Birey yeteneklerine uygun bir işi yaptığı zaman başarı gösterip yaptığı işte yüksek performans ortaya koymaktadır. Meslek seçimi konusunda ailenin rolü fikir vermek ve yol göstermek olmalıdır. Son kararı ailenin değil bireyin vermesi gerekir. Bireyin geleceği için atacağı adımda en önemli etkisi ailenin bireyin kendine uygun mesleği seçmesinde olanak sağlamasıyla oluşacak pozitif yönlendirme etkisi olacaktır. Bireyin meslek seçimindeki ciddiyeti kavrayabilmesini sağlamak, daha bilinçli sağlam adımlarla ilerleyen bireylerin daha mutlu ve kaliteli

hayat sürmesine sebep olacaktır. Bu çalışma, bireylerin kendi özelliklerine uygun meslek seçiminde tercih dönemleri sırasında yönlendirme yaparken destek olan ve yol gösterecek olan anne ve babalara, öğretmenlere, rehber öğretmenlerine, üniversiteler de gerçekleştirilen tercih tanıtım günlerinde aileleriyle gelen bireyleri ailesiyle birlikte en doğru kararı alması için tanıtım yapan öğretim üyelerine yol gösterici olmasını hedeflenmektedir. Belirtilen sebeplerden kaynaklı olarak çalışmanın önemi oldukça yüksektir¹.

¹ Şebnem Seçer, **Mesleki Yaşam Modelinin Oluşturulması ve Mesleki Analizlerde Kullanımı**, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2007, s.15.

BİRİNCİ BÖLÜM

MESLEK, MESLEK SEÇİMİ VE AİLE

1.1. MESLEK İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

1.1.1. Meslek, Çalışma ve İş

Literatürde belirtildiğine göre meslek tanımlama evresinde yoğunlukla çalışma ve iş sözcüklerinin de tanımına yer verilmektedir². Bunun nedeni, bu sözcüklerin günlük yaşam koşullarında yaygın olarak birbirlerinin yerine dile getirilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu çalışmaya konu edilen meslek kavramını etkin bir şekilde yorumlayabilmek için bu üç sözcüğün de tanımlarına detaylı olarak yer verilmektedir. Meslek, bağdaştırılmış konuya dair belirli seviyede bilgiye hâkim olan bireylerin faaliyetleri uğraşları şeklinde ifade edilmektedir. Türk Dil Kurumu sözlüğü uyarınca bu kavram, Bir alanda alınan eğitime dair kazanım sağlanan bilgi ve yeteneklere dayanan, topluma mal üreterek hizmet sunmak adına gerçekleştirilen faaliyetlerde belirli normlar içeren iş şeklinde tanımlanmaktadır³. Bir uğraşının meslek bazında değerlendirilebilmesi için kapsadığı niteliğin öne çıkarak toplumsal normlara bağlı olmaktadır⁴. Ayrıca toplum adına yürütülen her iş meslek şeklinde ifade edilerek, bireylerin uğraşı edindikleri mesleklere hâkim olabilmeleri adına üstün performans sergilenebilmektedir.

Çalışma kavramı meslek yerine geçen diğer sözcükler arasında oldukça geniş bir yelpazeye sahip olmaktadır. Eski dönemlere bakıldığında yoğunlukla köleliklebağdaştırılan çalışma kavramı, önem verilmeyen ve hoş karşılanmayan bir kavram olarak değerlendirilirken, çağdaş dönemin kazanımları ile toplum yaşamının odak noktasında yer edinmektedir⁵. İş sözcüğü, bugünün koşullarında bedel karşılığı çalışmak adına kullanılarak kimi zaman da fazla önem arz etmeyen faaliyetlerden söz etmek için kullanılmaktadır. İş, personel ve personel tarafından üretilen eylem arasındaki bağ hakkında ve işin özelliği hakkında büyük oranda bilgi paylaşımı yapmaktadır. Bunun tam tersine yapılan iş karşılığına alınan bedelin ön planda olduğu

² Raulp Rothman, *Working-Sociological Perspectives, Working-Sociological Perspectives*, New Jersey: Prentice-Hall, 1987, s.10.

³ Türk Dil Kurumu, Meslek Kavramı, Ulaşılabilir URL: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MESLEK(Erişim Tarihi: 05.04.2020)

⁴Seçer, a.g.e., s.15.

⁵ Veysel Bozkurt, *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Bursa: Alfa Yayınları, 2005, s.7.

gözlenmektedir⁶. Bu noktada iş kavramı, mesleki bilgi ile yeteneklerin sergilendiği bir uygulama alanı olarak ifade edilmektedir.

1.1.2. Meslek Seçimi

Meslek seçim evresi hem kişisel hem de toplumsal bağlamda oldukça büyük öneme sahip olmaktadır. Mesleklerin tercih edilmesi eylemi bir davranış olarak ele alınmakta ve söz konusu davranışın meydana gelme sürecinde de bireylerin yaşamlarının garanti altına alınması, toplum da varlığını sürdürebilme vb. tatmine gereksinim duyulan beklentilerin karşılanması gibi nedenler barınmaktadır⁷. Meslek seçimi, kişinin bireysel niteliklerine oranla elverişli olan meslekleri birtakım yöntemlerden yararlanarak, beklentilerine uygun bir şekilde değerlendirme yolu ile karar alma süreci olmaktadır. Meslek edinme evresinde araştırma işlevi bu alanda beklenen gelişim aşaması olarak değerlendirilmektedir. Meslek seçimi ile karşılaşan kişiler, birtakım eylemleri gerçekleştirerek, söz konusu eylemler aracılığı ile kendi farkındalığını oluşturarak, geleceğe dair mesleki yön çizmektedirler. Bireylerin yaşama dair ilk bakış açıları ve hedefleri yoğunlukla ailede oluşmakta ve bu hedeflerin oluşum evresinde de ilk etki aile ortamında gelişmektedir. Buna paralel olarak bireylerin mesleki eğiliminde ailenin payı oldukça büyük olmaktadır⁸. Meslek seçim sürecinde kişiler yaşamlarını idame ettirebilmek adına, gereken uğraşısını da seçmektedir. Meslek seçimi, bireylerin hayal güçleri, araştırma ve saptama gibi evrelerden geçerek, oldukça dinamik bir süreci kapsamaktadır. Ancak bu süreçte zaman zaman vazgeçme durumları ile de karşılaşılabilir. Bu tutumu sıkça sergileyen bir bireyin kararsız bir yapıya sahip olduğu düşünülmektedir. Meslek seçim aşamasında öncelikle kişisel hedefler saptanmaktadır. Söz konusu hedeflerin saptanmasında ilk aşama ise önceliğin belirlenmesidir. Edinilmek istenen mesleğin, saygınlık seviyesi, maddi getirileri vb. nitelikler meslek seçiminde öne çıkmaktadır. Meslek seçimi aynı zamanda mesleğin icra edildiği süreç boyunca birlikte etkileşimde bulunan bireylerin de seçilmesi anlamını taşımaktadır⁹.

⁶ Seçer, a.g.e., s.16.

⁷ Yıldız Kuzgun, Mesleki Rehberliğin Bireyin Yetenek ve İlgiğine Uygun Meslekleri Tanımalarına Etkisi, Ankara Üniversitesi, 1982, s.24 (**Yayımlanmış Doktora Tezi**)

⁸ Gökçe Demirel, Erkan Demirel ve Muhammet Düşükcan, **Yaşam Amaçları ve Meslek Seçimi: Üniversite Öğrencileri Örneği**, I. Ulusal Ünye İ.İ.B.F. İşletmecilik Sempozyumu, 2012, s.325-336.

⁹ Sabahattin Deniz, Bireyin Meslek Seçimini Etkileyen Kaynaklar: Yeni Teknolojilerden İnternet, **SBE Dergisi**, Sayı:6, Cilt:6, 2001, s.1-9.

1.1.3. Mesleki Olgunluk

Bireylerin yaşamları süresince yaşamda etkin kalabilmek ve hayallerine ulaşabilmek için birtakım kararlar alması gerekmektedir. Söz konusu kararlarda öne çıkan en önemli seçim ise meslek tercihidir. Bu evrede bazı basamaklardan geçerken bireylerin mesleki olgunluk düzeyinde hareket etmesi ve gereksinimlere yönelik davranması şeklinde mesleki eğilim saptanabilmektedir¹⁰. Bu nedenle mesleki olgunluk, tercih sürecinde oldukça önem taşımaktadır. Ginzberg (1977), Super (1957) vb. gelişim kuramcıları tarafından da kabul gören mesleki alanda doğru seçim yapılabilmesi halinde gereken düzeyde mesleki olgunluk seviyesine ulaşmak mümkün olabilmektedir. Tam tersi bir durum halinde alınan kararların bireysel beceri, ilgi ve hayallerle bağdaşmayacak şekilde bireylerin mutsuz bir iş yaşamının gelişmesi mümkün olmaktadır. Mesleki olgunluk, bireylerin taşıdıkları nitelikleri ve gereksinimlerine elverişli şekilde olan reel mesleğin tercih edilmesi adına bazı tutum ve davranışların edinme durumu olmaktadır. Bu yönde ayrıntıya girmek gerekirse, mesleki olgunluk geliştirmeye dair öne çıkan görevler arasında bireyin kendini keşfetmesi, reel benlik kavramını kazanması, kapsamını ve becerilerini tanıması ile iş yaşamında gereken düzeyde bilgi birikimi kazanmak şeklinde de mesleki olgunluk ifade edilmektedir. Mesleki olgunluğa ulaşabilmek geçmişten bugüne değin yeterli düzeye erişemediğinden dolayı çok sayıda değişkenin olduğu bir durum olmaktadır. Literatüre bakıldığında mesleki olgunlukla bağdaşan değişkenler, cinsiyet, benlik kavramı, yaş, bireysel nitelikler, akademik düzeyde başarı ve büyük ölçüde ailenin etkisi şeklindedir¹¹.

İfade edilen değişkenlerin dışında mesleki olgunluktan söz edebilmek adına salt meslek tercihi kararlarına da değinmek gerekmektedir. Bu noktada bireylerin karar alma evresindeki davranışları yaşamını planlamaya dair beklentisi ve becerileri ile mesleğe yönelik kabiliyetlerini içermektedir¹². Bireylerin kalıplaşan düzeyde inançlardan uzaklaşarak karar alabilmesi, mesleki olgunluğa erişmesi anlamını taşımaktadır. Kalıplaşan değerler toplum bazında bazı anlamlar içermektedir. Ancak bireylerin meslek alanında karar alma evresinde söz konusu kalıplardan uzak

¹⁰ Murat Çakar ve Adnan Kulaksızoğlu, Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri ile Denetim Odağı Düzeylerinin Karşılaştırılması, *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı:9, Cilt:9, 1997, s.113-131.

¹¹ Yeliz Akıntuğ ve Cem Birol, Lise Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk ve Karar Verme Stratejilerine Yönelik Karşılaştırmalı Analiz, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:41, Cilt:41, 2011, s.1-12.

¹² John Crites, *The Maturity of Vocational Attitudes in Adolescence*, Washington D.C.: American Personal Guidance Association, 1971, s.74.

kalabilmesi, bireysel olarak benliğini yansıtan meslek adına karar verebilmesine imkân tanımaktadır¹³.

Kararların verilmesi sürecinde ergenlik döneminde bulunan bireyler için güç bir durum olmaktadır. Bundan dolayı aile desteğinin ergenlik döneminde bulunan bireylere sağlanması oldukça önemlidir. Caroll (1980)'in görüşünce karar evresi, karar alınması gereken olguya dair farkındalık öne çıkarılarak, takip eden davranışlar zinciri şeklinde ele alınan uzun vadedeki bir zaman dilimi şeklinde gelişmektedir. Diğer taraftan, ön planda tutulması gereken başka bir konu, bireylerin karar almaya dair yönlendirici gereksinimlerin ya da durumların meydana gelip gelmediği konusudur. Bu noktada ailenin üstlendiği rol öne çıkarak, karar alma evresinde başlangıç süreci ile itici etkilerin farkına olarak, stratejilerde farklılıklar meydana gelmektedir. Kuzgun (1982) konu hakkındaki görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir; bireylerin karar alma evresinde yoğunlukla beklentilerini öne çıkardıkları ve beğendikleri alanlara dair karar verme eylemi gerçekleşmektedir. Ayrıca mantık sahibi bireylerin tercihleri inceleyerek karar aldıkları da gözlenmektedir.

Bireylerin birtakım niteliklerinden dolayı farklılıkların kavranabilmesi için yararlanılan çok sayıda ölçüm metodu geliştirilmiştir. Özellikle Kuzgun ve Bacanlı (1996) aracılığı ile geliştirilmiş olan Mesleki Olgunluk Ölçeği bu alanda öne çıkan yöntemler arasındadır. Mesleki Olgunluk Ölçeği, bireylerin mesleki alanda karar alma evresindeki etki alanlarını, örnek teşkil eden durumları, tepkilerini, içselleştirdiği durumları saptayarak, bireylerin mesleki alanda karar almaya ne düzeyde hazır olduğu ile neye dayanarak karar alması gerektiğine yardımcı olan bir yöntem olmaktadır. Bu tanımlardan yola çıkarak, mesleki olgunluk, bireysel yetenekler ve ilgi alanlarını kapsayan, taşıdığı değerlerle gereksinimlere uygun şekilde meslek seçimine karar vermesidir. Savickas (1990), optimum düzeyde mesleki olgunluğa erişen bireylerin, meslek tercihinde bulunurken çok daha itinalı davrandığı, bireysel karakter niteliklerini fark ederek reel bir değerlendirme yapabildikleri görüşünü savunmaktadır. Bundan dolayı edinilen meslek yaşamında mutlu ve başarılı bir kariyer sağlayabilmektedirler¹⁴.

¹³ Akıntuğ ve Birol, a.g.e., s.3.

¹⁴ Zeynep Hamamcı ve Aysel Çoban, Mesleki Olgunluk ve Mesleki Kararsızlığın Akılcı Olmayan İnançlarla İlişkisi, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, Sayı:3, Cilt:27, 2004, s.1-42.

1.2. MESLEKİ GELİŞİM

Mesleki gelişim evresinin, hayat boyunca sürdürüldüğüne inanılsa da genellikle lise döneminde mesleki tercih evresinde oldukça elzem bir dönem olarak değerlendirilmektedir. Bu dönem, bireylerin tercih etmeleri gereken mesleğe dair tespit ve yönelim bakımından da önem taşımaktadır. Super (1957), gelişim basamaklarını ayırarak, her aşamada uygulanması gereken görevler olduğunu belirtmektedir. Mesleki gelişim adına oluşturulan kuramlar, Super (1957), Isaacson (1986), Roe (1965), Ginzberg (1970), Holland (1973) vb. çok sayıda önde gelen kuramcı aracılığı ile geliştirilmiştir.

1.2.1. Isaacson' A Göre Mesleki Gelişim Süreci

Söz konusu süreç, mesleki gelişim evresine dair beş kademedен oluşmaktadır. Bu kademeler şu şekildedir¹⁵:

- **Farkında Olma ve Uyanış (5-12 Yaş):** Bireylerin meslek alanında farkındalık yaşadığı süreçtir. Okul öncesinden itibaren ilkököl sürecine değin geçen zaman dilimini kapsamaktadır. Bu dönemde çevrede bulunan bireylerin meslekleri olduğunun ve çeşitlilik içerdiğinin kavrandığı gözlenmektedir. İlkokulün sön dönemine gelindiğinde bireyler, genellikle ilgileri ve becerileri düzeyinde hem kendi içinde hem de çevredeki bireylerde birtakım farklılıkları ve benzerlikleri görebilmektedir.
- **Meslekleri Keşfetme ve Araştırma (12-15 Yaş):** Ortaokul sürecini içeren dönemdir. Bu süreçte genellikle mesleklerin barındırdıkları ortak niteliklerle farklılıklar alanında keşifler gözlenirken bu alanda bilgi edinmeye dair istekler doğmaktadır.
- **Karar Verme (15-18 Yaş):** Bu yaş grubunda birey hem mesleklere hem de kendine dair sahip olduğu bilgilerden yola çıkarak, değerlendirmeye yapmaktadır. Söz konusu bilgilerin sonraki süreçlere dair fikir oluşturması da yine bu süreçte gözlenmektedir. İlk evrede geçici olan bu fikirler, zamanla çok daha net stratejilerin geliştirilmesine ve meslek tercihine olanak tanımaktadır.
- **Hazırlık (18-23 Yaş):** Bireylerin seçmesi beklenen mesleğe dair hazırlanması, istediği alana ya da eğitim aldığı okula, eyleme dair harekete geçtiği evredir. Mesleğe dair tüm verilerin toplandığı ve tercih edilen alana dair bireysel gelişim kazanılarak, mesleğin işlevini yürütmeye hazır duruma gelmektedir.

¹⁵ Mehmet Çakır, *Meslek Seçimi Mesleki Karar ve Mesleki Kararsızlık*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2011, s.9.

Ayrıca bu zaman diliminde seçilen mesleğe dair iş arama süreci de başlamaktadır.

- **Yerleşme Dönemi (İşe Girme):** Bireylerin meslek yaşamında kendine yer edinmesi ve çalışmaya yöneldiği süreçtir. Bireyin kazanım sonucu elde ettiği yetenek ve bilgilerin uygulama geçilmesini ve mesleki gelişiminin sağlandığı zaman dilimini kapsamaktadır.

1.2.2. Ginzberg'e Göre Mesleki Gelişim Süreci

Ginzberg, Axelrad, Herma ve Ginzburg (1951), mesleki tercihini, gelişim bazında değerlendiren ilk araştırmacılar olarak literatürde yer almaktadır. Meslek tercihinin tesadüfi gelişen bir durum olmadığını, çocukluk döneminden yetişkinlik evresine değin ulaşan bir gelişim süreci olduğunu savunmaktadırlar. Konu ile ilgili temel öğeler ise şu şekildedir¹⁶:

- Meslek tercihi bir süreci kapsamaktadır.
- Meslek tercihini içeren zaman büyük oranda geri dönülemez niteliktedir.
- Meslek seçim dönemi daima anlaşmaları kapsamaktadır.

Kuramcılarının Mesleki Gelişim evreleri üç dönemi kapsamaktadır. Bunlar¹⁷:

- **Hayal Dönemi (5–11 Yaş):** Keyfe yönelik seçimlerin yapıldığı süreçtir. Öncelikle bireyin mutluluğuna odaklanılmaktadır. Bu süreç yetişkinlerle birlikteliği de kapsamaktadır.
- **Geçici Seçimler Dönemi (11–17 Yaş):** Bu süreçte bireyler kişisel özelliklerini tanıma eğilimi göstermektedir. Ayrıca bu süreç birtakım evreleri kapsamaktadır. Bunlar;
 - 11 – 12 yaş grubu ilgi dönemini içererek, bireylerin beğenileri ya da beğenmedikleri eylemlerin keşfedildiği evre olmaktadır.
 - 13 – 14 yaş aralığında, kapasitenin tespit edildiği, bireysel niteliklerin mesleklere elverişli olma durumunun öne çıktığı süreç olmaktadır.
 - 15 – 16 yaş grubu değer dönemini ifade etmektedir ve bireylerin değerleri ve tercih edilmesi beklenen mesleğe dair isteklerin uyum sağladığı evre olarak değerlendirilmektedir.

¹⁶ Binnur Yeşilyaprak, *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2006, s.55.

¹⁷ Binnur Yeşilyaprak, *21. Yüzyılda Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2006, s.13.

- 17 yaş döneminde, genellikle sabit tercihler gözlenmemektedir. Bu noktada bireylerin kapasitesi, ilgi alanları ve değerlerinin net olarak kavranmasından dolayı fikirler değişime uğrayarak sabit kalmamaktadır.
- **Gerçekçi Dönemi (17–24 Yaş):** Bu dönemde saptama, şeffaflaşma, araştırma ve keşif aşamaları gözlenmektedir.
 - 17 – 18 yaş dönemi keşfetme evresi olmaktadır. Bireyler bu süreçte meslek tercih aşamasında deneyim edinerek bilgi toplamaya çalışmaktadır.
 - 19 – 21 yaş grubu, şeffaflaşma süreci olarak, birikimlerin ön plana çıktığı farklı unsurların da ele alınarak ama yönelim gerçekleşen süreç olmaktadır.
 - 21 – 24 yaş aralığında saptama dönemi ifade edilerek, mesleğe dair kararların planlanması ve netleşmesi süreci öne çıkmaktadır.

1.2.3. Super'a Göre Mesleki Gelişim Süreci

Super (1957), meslek tercihindeki davranışlara benlik algısının yansıdığı görüşünü savunmaktadır. Benlik kavramı, birtakım bireysel niteliklerin farkına varması ve bunlara nasıl bir bakış açısı ile baktığı ile ilgili değerlendirmeler olmaktadır¹⁸. Super (1957), benliği, bireyin kendini nasıl değerlendirdiği şeklinde tanımlamaktadır. Bu algı, bireyin çevresi ile etkileşiminden dolayı, kimi durumlarda işlev yürütmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Kısacası meslek tercihine benlik algısı büyük oranda etki etmektedir. Super, meslek tercihinde karar aşamasında ve gelişim sürecinde bulunan kimselerin çevre ile karşılıklı etkileşiminden dolayı bu etki doğmaktadır görüşünü ileri sürmektedir. Mesleki gelişim, daima ilerleyerek, meslek tercihi ile bütünleşmektedir. Bireylerin mesleki gelişimlerinde bireysel nitelikleri ve benlik algıları, söz konusu kurama oranla öne çıkmaktadır. Bireylerin meslek tercihlerinde, içinde buldukları ailenin mali durumu, önüne çıkan fırsatlar, çevre ile etkileşimi doğrultusunda büyük bir etki gözlenmektedir. Çok sayıda evreden oluşan gelişim süreci, zamanla farklı deneyimlerin ışığında değişime uğramaktadır. Söz konusu evreler şu şekildedir¹⁹:

- **Büyüme Dönemi (0-14 Yaş):** Bu dönemdeki bireyler, yoğunlukla meraklı bir tutum sergilemektedir. Hem kendi niteliklerini hem çevreyi hem de dünyayı keşfetmek ilgisi ağır basmaktadır. Bu süreçte değerlerin de oluşması ile bireysel beceriler, ilgi alanları kavranarak, hayallerine ve mesleklerine yön

¹⁸ Feride Bacanlı, Mesleki Grup Rehberliğinin Benlik ve Meslek Kavramlarının Bağdaşımına Etkisi, **Gazi Üniversitesi Dergisi**, Bölümü, Sayı:9, Cilt:3, 2003, s.324-338.

¹⁹ Yıldız Kuzgun, **Rehberlik ve Psikolojik Danışma**, Ankara: ÖSYM Yayınları, 1996, s.41.

vermek adına karar alabilmektedir. Bu süreçte yoğunlukla hayal kurma ve ihtiyaçlar öne çıkmaktadır. Ardından da sosyallik gelişerek, ilgi alanları ve becerilere eğilim gösterilmektedir. Bu sürecin alt dönemleri şu şekildedir:

- **Hayal Dönemi (4-10 Yaş):** Bu süreçte ani gelişen gereksinimler, istekler, heveslere paralel olarak tutumlar şekillenmektedir. Öne çıkan davranışlar ise yoğunlukla, hayal kurma ve role girme eğilimleri olmaktadır.
- **İlgiler Dönemi (11-12 Yaş):** Bu evrede yaygın olarak, çocukların beğenileri ve hoşlanmadığı konular keşfedilmektedir.
- **Yetenekler Dönemi (13-14 Yaş):** Bu yaş grubunda yeteneklerin ve kabiliyetlerin tespit edilmesi öne çıkarak mesleki tercih sürecine büyük ölçüde bağdaştırılmaktadır.
- **Araştırma Dönemi (14-24 Yaş):** Ergenlik dönemine girilen bu süreçte bireysel yetenekler ve ilgilere karşı büyük oranda bilinç oluşmaktadır. Bireylerin başarı sağlayabileceği alanlar saptanarak bu doğrultuda hareket edilmesi beklenmektedir. Bu sürecin başlaması ile birlikte iş yaşamı uzak bir dönem olarak algılanmaktadır. Ancak 18 yaşına gelinmesi ile birlikte, çok daha gerçekçi hareket edilerek, meslek tercihi adına yeteneklerin yanında eğitimin de gerekliliği öne çıkarak mesleğe dair eğitim alma eğilimi oluşmaktadır. Araştırma döneminde üç evre bulunmaktadır. Bunlar; Deneme evresi (14-17), Geçiş evresi (18-21), Sınama evresi (22-24) şeklinde değerlendirilmektedir.
- **Yerleşme Evresi (25-44 Yaş):** Bu süreçte genellikle iş yaşamında birey kendine bir yer edinerek, söz konusu mesleğe dair mesleki gelişim sağlamaktadır. Bu aşamada Sınama (25 -30), Sağlamaştırma (31-44) ve Koruma (45- 64) yaş dönemlerini birbirini takip etmektedir.
- **Çöküş Evresi (65 Yaş ve Sonrası):** Bedenen bireylerin gerileme kaydettiği ancak deneyim ve bilgilerinden yararlanılabileceği bir yaş grubudur. Sürece dair evreler; Yaşlanma (65 – 70) ve Emeklilik (71- ve sonrası) şeklinde gelişmektedir.

1.2.4. Holland'a Göre Mesleki Gelişim Süreci

John L. Holland (1973), askeri, psikiyatri ve eğitim alanlarına yönelik kurumlarda danışmanlık işlevini yürüterek, görev aldığı kurum bazında bireysel deneyimlemelerinden yola çıkarak, bireylerin karakterlerinin reel, araştırmacı, gelenekçi, girişimci, sanatçı ve sosyal yönleri doğrultusunda altı şekilde ele almıştır.

Bunun sonucuna Tipoloji Kuramı adı verilen kişilik kuramını geliştirerek, mesleki danışmanlık bazında uygulamaya başlamıştır²⁰.

Holland'ın kuramı kapsamında dört varsayımı öne çıkmaktadır. Bunlar²¹:

- Benzer niteliklere bakıldığında herhangi bir kişilik tiplerine yerleştirme yapılabilmektedir.
- Kişilik tiplerine hitap eden altı meslek türü mevcut olmaktadır.
- Bireylerin taşıdıkları kişiliklerle edindikleri meslek niteliğinin bağdaştığı noktalar bulunmaktadır.
- Bireylere ait niteliklerin değerlendirilmesine olanak tanıyabilecek çevre arayışına girilmektedir.

Bireylerin karakterleri ve mesleğin içerdiği nitelikler arasında da bir bağ oluşmaktadır. Buna göre altı kişilik tipi bulunmaktadır. Bunlar²²:

- **Gerçekçi Tipler (Realistic):** Yoğunlukla pratik, denge sahibi, sabır gösterebilen, saldırgan, hoş görülü olabilen gerçekçilikten yana olan, maddi ve statü yönü gelişen tipler olarak ifade edilmektedir. Bu tiplerde, genellikle tamir, mühendislik, elektrikçilik ya da çiftçilik vb. mesleklere yönelik yoğun gözlenmektedir.
- **Araştırmacı Tipler (Investigative):** Bilimsel araştırmalara karşı aşırı ilgi duyan, soyut kavramlara yönelerek, çoğunlukla karamsar, içedönük ve önlem almayı seven kişiler olarak tanımlanmaktadır. Bu tipler yaygın olarak, kimyager, biyolog, fizikçi, bilim adamı, teknisyen vb. alanlarda mesleki tercihlerini gerçekleştirmektedir.
- **Sosyal Tipler (Social):** Sosyal alanlarda bulunmayı tercih eden bu tiplerin genel nitelikleri; naif, ikna potansiyeli yüksek, sorumluluk alabilmeleridir. Meslek seçiminde çoğunlukla, öğretmenlik, psikiyatr, konuşma terapistiği vb. alanların tercih edildiği saptanmaktadır.
- **Gelenekçi Tipler (Conventional):** Birtakım kurallara paralel olarak, düzenli bir ilerleyişe elverişli tipler olmakla birlikte, kuralcı, emir komutadan hoşlanan bireyler olarak ifade edilmektedir. Bu tiplerin mesleki yaşamda, muhasebe,

²⁰ Yıldız Kuzgun, *Meslek Danışmanlığı*, Ankara: Doğu Matbaacılık, 2000, s.16.

²¹ Yeşilyaprak, a.g.e., s.18.

²² Oktay Adıgüzel ve Ali Erdoğan, Anne Reo ve Holland Kişilik Kuramları ile Shein'in Kariyer Değerlerinin Kişilik İçerik Analizi Yöntemiye Değerlendirilmesi, *Uluslararası Alanya İşletme Yönetim Fakültesi Dergisi*, Sayı:6, Cilt:3, 2014, s.17-18.

mali analistlik, hesap uzmanlığı ya da vergi uzmanlığı vb. alanlara yöneldikleri gözlenmektedir.

- **Girişimci Tipler (Enterprising):** Karakterlerinin dışa dönük olduğu sonucuna ulaşılan bu tiplerde, ikna kabiliyeti ve girişimcilik yönü gelişmiş olmaktadır. Çoğunlukla pazarlama, iş idareciliği, televizyon yapımcılığı, satın alma sorumluluğu vb. alanlarda meslek edinmektedirler.
- **Sanatçı Tipler (Artistic):** Sezgisel, kural tanımayan, alçak gönüllü, bağımsız ve hayal dünyası gelişen, kişiler olarak nitelendirilmektedir. Çoğunlukla, müzik, sahne yazarlık, iç mimari ya da oyunculuk alanlarında mesleki tercihleri ve yetenekleri gözlenmektedir.

1.2.5. Roe'nun Meslek Gelişim Kuramı

Bireylerin doğrudan çocukluk evresinden başlamak üzere gelişimi sağlanan mesleki alana yönelik gelişim, genellikle bireyin ilgi duyduğu konulara ve bu konuların odak noktasında bulunan gereksinimlere bağlı olarak şekillenmektedir. Bu doğrultuda, meslek tercihi adına ilk belirleyici, genellikle bireyin ilgi alanları, aile ilişkileri, beceriler, gereksinimler, inandığı değerler ve tatmin düzeyleri şeklinde ifade edilmektedir. Bu kurama dair dört adet varsayım bulunmaktadır. Bunlar²³:

- Gereksinimlere duyulan büyük istek güdülenme seviyesini ölçen belirleyici konumunda değerlendirilmektedir.
- Normal düzeyde gereksinimlerin tatmine ulaşması genellikle bireylerin bilinçaltına yönelik güdü unsurlarının gelişmesine engel teşkil etmektedir.
- Yüksek seviyede karşılanmayan gereksinimler silik bir hal alarak, alt seviyede tatmin edilmemiş gereksinimler de üst seviyede bir gereksinim duyulmasına engel olmaktadır. Söz konusu giderilmeyen gereksinimler, mesleki tercih alanında belirleyici rol üstlenmektedir.
- Gereksinim duyulduğu halde karşılamak için geç kalınmış ise bilinçaltı güdü unsuru oluşmaktadır.

Bu görüş doğrultusunda meslek tercihinin etki eden gereksinimlerin, gelişim ve doyumluluk seviyeleri, çocuklarına yeterince ilgi gösteren ailelerden, yetersiz ilgi gösteren aileler oranla farklılıklar içermektedir.

²³ Murat Kepçeoğlu, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, Ankara: Özdemir Ofset Yayıncılık, 1996, s.17.

1.3. MESLEKİ KARAR KURAMLARI

Bireylerin gereksinimlerinin karşılanması adına çaba sarf edilirken, sürekli karar verme davranışı sergilenmektedir. Karar verebilme, gereksinimlerin yanıtlanmasına olanak tanıyan nesnelere erişmek adın bir yol ya da gereksinimlerin yanıtlanması adına net bir şekilde tek hedef olmadığında ortaya çıkan sorunun çözülmesi adına seçeneklerden birine eğilme şeklinde tanımlanmaktadır. Birey, yaşam boyu her evrede çok sayıda karar verme tutumu sergilemekte ancak kimi zaman farkında olmamaktadır. Meslek tercihi, bireylere hayat boyu önemli konulara etken olan kararların verilmesi konusunda endişe ve gerginliğe neden olmaktadır. Bu tip kararların yaşamın tamamını etkileyecek olması sebebi ile detaylı düşünerek, periyodik ve uzun bir araştırma gerçekleştirme gereksinimini doğurmaktadır. Karar verme tutumu şu koşullarda meydana gelmektedir²⁴:

- Meydana gelen bir sorunun olması ve bireylerin bu sorunun farkında olması halinde,
- Karşılaşılan güçlüklerin giderilmesi adına çok sayıda seçenek bulunması durumunda,
- Bireylerin beklentilerine uygun alternatiflerden birine karşı eğilimi olması şeklinde meydana gelmektedir.

Karar verme eyleminin başlaması adına, içinde bulunulan zaman diliminde gerçekleştirilecek seçeneğin kalmaması ya da ilgi çeken farklı imkânlarla karşılaşılması, karar vermesi beklenen kişinin farkına varması ve konu hakkında farklı bir yol tercih etmesi gerekmektedir. Söz konusu gereksinimi algılayan bir bireyin seçenekleri değerlendirerek, elverişli olanı seçme konusunda özgür olması beklenmektedir. Akılcı karar süreci gelişmesi adına şu evrelerden geçmek gerekmektedir²⁵:

- Problemin farkına varılması,
- Problemin tanımlanması,
- Alternatif oluşturulması,
- Alternatiflere dair gerekli bilgilerin edinilmesi,
- Elde edilen bilgilerin gereksinimlere yanıt olup olmayacağına dair değerlendirme yapılması,
- Elverişli olan alternatiflerin saptanması,

²⁴ Kuzgun, a.g.e., s.19.

²⁵ Kuzgun, a.g.e., s.20.

- Planların uygulamaya alınması,
- Elde edilen sonucun değerlendirmeye alınması vb. aşamalarıdır.

Karar evresinin öne çıkan ilk aşması, içinde bulunulan güç durumun farkına varılarak, sorumluluğun hissedilmesi olmaktadır. Ardından söz konusu problemin çözümlenebileceği yöntem arayışına gidilerek, elde olan alternatiflerden yararlanmak sureti ile bireyin birtakım bedeller yükleneyeceği ve her seçeneğin içerdiği benzer ve farklı tarafların tespit edilmesi işlevlerinden oluşan önem verilmesi gereken akılcı bir süreç söz konusu olmaktadır²⁶. Alternatiflerin beklenti ve gereksinimlerin yanıtlanması adına değerlendirme süreci, bireyin kendini keşfetmesi aracılığı ile oluşmaktadır.

1.3.1. Hilton'a Göre Karar Verme

Hilton, (1962) karar yaklaşımların, bireylerin mesleki tercihlerini açıklama konusunda yetersiz kaldığını ifade etmektedir. Bunun nedeni, bireylerin elverişli olan tercihi bulamaması halinde ne şekilde davranış sergilemesi gerektiğine dair sorular yanıtlanmamaktadır. Mesleki karar verme eylemlerine dair düşüncelerini beş farklı şekilde belirtmektedir. Bunlar²⁷:

- **Eşleme Modeli:** Bireylerin kendine özgü niteliklerine elverişli olan mesleği tercih etmesi durumudur.
- **İhtiyaç Azaltma Modeli:** Gereksinimlere yanıt olacak meslek tercihinde bulunma,
- **Olası Kazanç Model:** Ekonomik alanda optimum düzeye erişirebilecek nitelikteki mesleki eğilim,
- **Sosyal Yapı Modeli:** Toplumsal yapıyı içeren çevrenin bireye olan sınırlayıcı etkileri ve dinamik meslek tercihi,
- **Karmaşık Bilgi İşlem Modeli:** Alternatifin fazla olması halinde meslek tercih durumudur.

Karar verme evresinde bireyleri ikilemede bırakabilecek alternatiflerin minimize edilmesi gerekmektedir.

²⁶ Kuzgun, a.g.e., s.21.

²⁷ Fuat Vurucu, **Meslek Lisesi Öğrencilerinin Meslek Seçimi Yeterliliği ve Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler**, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.10.

1.3.2. Gelatt'a Göre Karar Verme

Gelatt (1962) incelemelerine göre karar verebilme durumlarında bireylerin ilk olarak alternatiflere bağlı sonuçlarla bu sonuçlara ulaşabilme ihtimali addedilen "yordayıcı sistem" devreye girmektedir. Olası sonuçlara dair göreceli seçim "değer sistemi" olmak üzere söz konusu sistemde son evreyi kapsamaktadır. Üçüncü basamakta ise "karar sistemi" yer alarak öncelik belirleme evresini ifade etmektedir. Gelatt bireylerin kararlarına dair ne ölçüde detaya inildiği ve gerçek bilgiye sahip olduğuna dair toplamın önemli yer tuttuğunu da öne sürmektedir. Ayrıca karar verme evresinde bilgi toplama eylemini de öne çıkarmaktadır. Steers ve Pater (1975) seçim aşamasında beklenti seviyesinin de önemini vurgulayan araştırmacılar arasında yer almaktadır²⁸.

1.3.3. Vroom'a Göre Karar Verme

Vroom (1964) beklentiden yola çıkarak karar verme davranışını ele alarak, alternatiflere yönelmede, seçilen amaca ulaşma konusunda beklenti düzeyini ön planda tutmaktadır. Olasılık algısı ile beraber algılanan beklenti kavramı, karar dair beklenti tarafları, Vroom'un düşüncesi uyarınca amacın olabilirlik seviyesinin optimum olduğu alternatifte eğilme şeklinde ifade etmektedir. Bireylerin karar alma aşamasında bireysel istekleri ve oluşan alternatifleri değerlendirmesi aracılığı ile bir tercih yapılmaktadır. Karar verme şekli, bireylerin arzu ettiği ne yapabileceği ve alternatiflerin gereksinimlere ne ölçüde yanıt verebileceği konularında bireysel değerlendirmeler şeklinde ifade edilmektedir. Vroom'un söz konusu kuramı alternatifler arasından sadece tek seçimin yapma şansı olan bireylerin tutumunu açıklamaktadır.

1.4. MESLEK SEÇİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Bireysel niteliklere elverişli meslek tercihi, söz konusu tercihin gerçekleştirilirken, bireyi etki altına alan unsurlar bağlamında önem taşımaktadır. Meslek tercihinde etki eden unsurlar, Savickas (1991) tarafından, beceri, ilgi alanı, taşıdığı değerler, aile, kültürel unsurlar, çevre vb. alanlarda ele alınırken, Kuzgun (2004) bu konuda söz konusu unsurlara ek olarak sosyoekonomik koşullara da değinmektedir. Bunların yanında Owen (2008), ekonomik koşullar, içinde bulunulan

²⁸ Kuzgun, a.g.e., s.22.

ülkeye dair yönetim biçimi, kanunlar ve şans unsurlarını da göz önünde bulundurmaktadır²⁹.

Meslek tercihinine etki eden unsurlar olan, beceri, ilgi alanları, değerler, karakter, kültür, çevre ve aile şeklinde aşağıda detaylandırılmaktadır³⁰.

1.4.1. Yetenekler

Türk Dil Kurumunda yer alan tanım gereği, “bireylerin içinde buldukları durumu ya da nesneyi anlama, yapabilme özelliği, istidat ve kabiliyet” şeklinde tanımlanmaktadır³¹. Bireylerin niteliklerine uygun olan alanlara yatkın olması, belirli bir süreçte, çok daha kolay şekilde yaratıcılık doğrultusunda, faaliyet sürmesi, buna paralel olarak da başarı elde ederek, çevredeki başka bireylere ilham kaynağı olması anlamını taşımaktadır³². Bunun yanında, belirli bir alana yatkı olan bireyin söz konusu alanda başarı elde etmesi de mümkün olmaktadır.

Yetenek, bireye özgü doğuştan itibaren var olan ve alınan eğitim doğrultusunda pekiştirilen bir niteliktir. Yetenekle bağdaşan uygun seviyedeki eğitim sonucunda bireylerin yetenekleri gün yüzüne çıkarak, ardından gelişim sürecine başlanmaktadır. Sayısal alana ya da sanata olan yatkınlık, dille bağdaşan ayrımların yapılabilmesi ile etkin yönlendirmenin ardından uzmanlığa gereksinim duyulmaktadır. Lisenin temel eğitim olarak baz alınması sonucunda lise eğitimi süresince bireylerin yeteneklerine dair keşif başlayarak büyük oranda karar vermede etkili olmaktadır. Ancak Türkiye’de dâhil olmak üzere dünya genelinde çok yaygın gözlenen saptamaya göre, bireylerin yeterli düzeyde temel eğitim sürecinde yetenek ayrımını gerçekleştiremediği ve yaşamlarında güçlük yaşamakta ve mutsuz bir yaşam sürdürdükleri gözlenmektedir. Bireylerde olan ya da olmayan yeteneklerin keşfi, yanlış meslek tercihi yapma davranışından uzaklaştırarak mutlu bir yaşam sürmesine destek sağlamaktadır.

Meslek bir bireyin gelebileceği en iyi seviyeye gelmesine olanak tanınmalıdır. Bu seviyenin oluşması için yetenekler öne çıkmaktadır. Zoraki tercihlere dayanan mesleki yaşam, başarı ile sonuçlanamadığı gibi, gerilemeye neden olarak en iyi

²⁹ Fidan Korkut Owen, Didem Kepir, Serap Özdemir, Özlem Ulaş ve Olcay Yılmaz, Üniversite Öğrencilerinin Bölüm Seçme Nedenleri, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:8, Cilt:3, 2012, s.135-151.

³⁰ Donald Super ve Grichy Knasel, Career Development In Adulthood: Some Theoretical Problems And A Possible Solution, *British Journal of Guidance and Counselling*, Sayı:10, 1981, s.194-201.

³¹ Türk Dil Kurumu, Yetenek, Ulaşılabilir URL: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c2dd70a0eef52.03786063 (Erişim Tarihi: 08.04.2020)

³² Selen Doğan ve Özge Demiral, İnsan Kaynakları Yönetiminde Çalışanların Kendilerine Doğru Yolculuk Yöntemi: Yetenek Yönetimi, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:17, Cilt:3, 2008, s.145-166.

seviyenin gerisine götürebilmektedir. Bireylerin tercih süresince etkin destek almaları da önemli bir konudur. Ancak çok sayıda genç birey meslek seçiminde bulunmadan evvel büyük ölçüde kararsızlık yaşanarak, taşıdıkları yeteneklere paralel olan meslekler konusunda yeterli düzeyde bilgi sahibi olamamaktadırlar³³. İnsan kaynakları yönetimi bugünün koşullarında, çok sayıda meslek grubunun direkt olarak katılım sağladığı bir süreci kapsamaktadır³⁴. Söz konusu zaman diliminde hedeflenenler; firmalarda rekabet alanında avantaj elde edebilmek adına gerekli olan insan kaynağının oluşması, istihdam sağlanması ve geliştirilmesine dair etkin stratejiler oluşturma, planlama, örgütlenme, yönlendirme ve kontrol altında tutma işlevlerinin oluşturduğu disiplin olarak değerlendirilmektedir³⁵. Firmalar adına bu kadar önem taşıyan yetenek olgusu, beceri, pratik düşünme, yaratıcı zekâ, zamanı etkin kullanma vb. nitelikleri de bünyesinde barındırmaktadır. Bugünün firmaları tüm personelini yetenek şeklinde görerek, söz konusu yetenekleri firmanın yarına ve sürekliliğine dair değerlendirerek, gelişim desteği adına kaynak oluşturmaktadır³⁶.

1.4.2. İlgiler

Birtakım faaliyetlere eğilim göstererek, söz konusu faaliyetlerin sınırlayıcı şartlar içerse dahi farklı faaliyetlere tercih etmeyerek, yorucu bir nitelik taşısa bile dinamik bir yapıda, bıkkınlık hissetmeden ilgi ile devam etme isteği taşıma vb. özellikleri içeren iç uyarı sistemi olarak değerlendirilmektedir³⁷. Bireylerin beceri sağladığı alanlara göre meslek tercihinde bulunarak, tüm ilgisi ile menün bir şekilde çalışmaya devam ederek, mutlu bir mesleki yaşam sürmesini mümkün kılmaktadır³⁸.

1.4.3. Değerler

Bireylerin gereken yerde ideal davranış sergileyerek, yaşama dair hedefleri konusunda inançla hareket etmelerini sağlayan, farklı biçimlerde yol gösterici rehber addedilen çok kapsamlı standartlar olarak ifade edilmektedir³⁹. Genellikle amaçsal ve araçsal olarak değerlendirilmektedir. Yaşamın devamlılığına dair olan en önemli değer amaçsal değerler olarak ifade edilirken, söz konusu amaçlara dair sergilenen

³³ Ece Arslan, Emre Güripek ve Cihan İnce, Kişilik ve Meslek Seçimi İlişkisi: Turizm Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, *Kesit Akademi Dergisi*, Sayı:3, Cilt:11, 2017, s.200-217.

³⁴ Öznur Yüksel, *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2007, s.16.

³⁵ Doğan ve Demiral, a.g.e., s.149.

³⁶ Tina Peters, Leaders As Talent Fanatics, *Leadership Excellence*, Sayı:23, Cilt:11, 2006, s.12-13.

³⁷ Kuzgun, a.g.e., s.25.

³⁸ Norma Razon, *Meslek Seçiminde Aileye, Okula, Bireye ve Toplumla Döşen Görevler*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, 1983, s.5.

³⁹ Nermin Uyguç, Cinsiyet, Bireysel Değerler ve Meslek Seçimi, *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı:18, Cilt:1, 2003, s.93-103.

davranış biçimleri de araçsal değerler olarak adlandırılmaktadır⁴⁰. Değer oluşumu ailede başlayarak, sosyal yaşamda hayata karışarak şekillenmektedir. Bireyin doğumundan başlayarak, ailede ve almış oldukları eğitimlerle beraber arkadaş, öğretmen vb. etkileşimde bulunulan toplumun etkisi ile bireysel değer yargıları oluşmaktadır. Bu değerler bilişsel ve zihinsel yapının birer ögesi haline gelmektedir⁴¹.

Birey için değerler, öncelik ve önem sırasını saptayarak, farkında olmadan alınan kararların da bu yönde gelişmesine imkân tanımaktadır. Bireyin taşıdığı değer yargılarını iyi tanıması, yol haritası olarak buna paralel hareket etmesine yol açmaktadır. Tam tersi bir durumda değerlerinin farkında olmayan ya da değerlerine güvenmeyen bireylerin, etkin karar alamayarak tatminsiz bir karaktere bürünebilmektedir.

1.4.4. Kişilik

Kişilik hakkında literatürde çok sayıda tanım yer almaktadır. Bloch; aracılık kavramını bireylerin içinde buldukları durumlara verdikleri tepkiler şeklinde ifade edilen, varoluş biçiminin göreceli düzeyde sabit bağlamda genel bir niteliğidir şeklinde tanımlanmıştır⁴². Başka bir tanıma göre kişilik "bireylerin çevreye dair duygusal ve davranışsal tepkilerinin gelişmesine ve şekillenmesine neden olan canlı, zihinsel yapılanmalar ve koordine içeren zihinsel süreçlerin tamamı olmaktadır"⁴³. Bireylerin kişiliklerinin gelişmesinde kalıtım unsurları öne çıktığı gibi aile, sosyal çevre de büyük ölçüde rol oynamaktadır⁴⁴. Çok sayıda unsur aracılığı ile biçimlendirilen kişilik nitelikleri, yaşamın da şekillenmesine neden olmaktadır. Doğumla gelen niteliklerin yanında sonradan kazanılan fiziksel ya da zihinsel davranışlarla beceriler, beklentiler, hisler ve alışkanlıklar, sosyokültürel unsurlar da büyük oranda kişilik oluşumunda öne çıkmaktadır⁴⁵.

Tıbbi alanda fiziksel ve zihinsel gelişimlerin özellikle ergenlik döneminin sonunda tamamlandığı bilinmektedir. Ancak yaşam boyunca fiziksel ve zihinsel olarak gelişmenin sona erdiği ifade edilememektedir. Zihin, devamlı olarak öğrenmeye açık ve gelişimi devam eden bir yapı olarak, bireylerin beyin gelişimlerinin yaşam boyu sürdüğü saptanmaktadır. Ergenlik döneminin bitmesi ve yetişkinliğe geçiş evresinde

⁴⁰ Milton Rokeach, *The Nature of Human Values*, Political Science Quarterly, 1974, s.399-401.

⁴¹ Ron Meglino ve Eric Ravlin, Individual Values In Organizations: Concepts, Controversies and Research, *Journal of Management*, Sayı:8, 1998, s.351-390.

⁴² Henriette Bloch, *Grand Dictionnaire De La Psychologie*, Paris: Paris: Larousse, 1991, s.18.

⁴³ Ridick James ve Onassy Mazerolle, *Personality in Work Organizations*, California: Thousand Oaks, 2002, s.4.

⁴⁴ Arslan vd., a.g.e., s.25.

⁴⁵ Mustafa Tınar, *Mercek (Çalışma Yaşamı ve Kişilik)*, İstanbul: MESS Yayınları, 1999, s.19.

yaşamda meydana gelen değişimler, sosyal ortam, bilinç seviyesi ve kişilikte oluşan değişiklikler kalıcı duruma geçmektedir⁴⁶. 1960'larda bu yönde stres kavramının kişilik gelişimindeki etkisi gündeme gelerek Freidman ve Rosenman'ın çalışmaları sonucunda A ve B şeklinde iki tipik kişilik kavramı, stres düzeyi bağlamında ortaya çıkmıştır. A tipi kişilik kapsamında, dinamik, hızlı ve sabırsız nitelikler bulunurken, B tipi kişilik bünyesinde zaman kavramını ön planda tutmayan, sabır gösterebilen, eğlenceli, sakin ve yumuşak huylu nitelikler yer almaktadır⁴⁷.

Kısacası bireye özgü her şey kişilik bağlamında ele alınmaktadır. Bireylerin davranış ve fikirlerini yansıtmaya biçimidir de denilebilmektedir. Farklı gruplandırmalar aracılığı ile ifade edilen kişilik kavramı içeriğinde üç önemli yön bulunmaktadır⁴⁸. Bunlar; mizaç, karakter ve yetenekler olarak belirtilmektedir. Halk dilinde huy şeklinde ifade edilen mizaç, bireylerin duygusal dengelerini ifade ederek, doğuştan gelen duygu durumunu tanımlamaktadır. Karakter kavramı ise değişen sosyal çevreye bağlı olarak zaman içinde değişim göstermektedir. Yeteneğe gelince, zihinsel ve bedensel ele alınan bir kavram olmaktadır.

1.4.5. Kültür

Bu kavram geniş kapsamı ve değişken yönü ile güç bir tanım ve açıklama konusunu içermektedir. Kültür, tarihi süreçte, medeniyet, uygarlık vb. alanda bağdaştırılsa da odak noktasında insan bulunmaktadır. Çünkü kültür insan aracılığı ile üretilmektedir⁴⁹. Medeniyetlerin bugünkü şekli ve yaşam tarzlarının farklılık içermektedir. Erdoğan ve Alemdar'ın (2011) ifadelerine göre "toplum yapısı içinde birimler kapsamında ve söz konusu birimleri meydana getiren alt birimlerde bulunan bireylerin kendini ve başkalarını, alt birimleri ne şekilde yeniden oluşturduğunu ve söz konusu oluşuma dair ifade biçimlerini anlatmaktadır"⁵⁰. Bu tanım uyarınca maddiyat odaklı kültür ve maneviyat odaklı yaşam biçimine dayalı kültürden söz edilebilmektedir.

⁴⁶ Sibel Türküm, *Çağdaş Yaşamda Kişilik ve Kişilerarası İlişkiler*, Eskişehir: A.Ö.F. Yayınları, 2004, s.10.

⁴⁷ Uğur Zel, *Yönetimde Kişilik ve Kişilik Özellikleri*, Ankara: Nobel Yayınları, 2001, s.28.

⁴⁸ Tarık Morgül, *İnsan Davranışları ve Kişilik Tipleri*, York University, 2013, s.14.

⁴⁹ Ömür Karslı, Ernst Cassirer'de Kültürün Anlamı, *Jomelips*, Sayı:1, Cilt:2, 2016, s.38-59.

⁵⁰ İrfan Erdoğan ve Korkmaz Alemdar, *Kültür ve İletişim*, Ankara: ERK Yayınları, 2011, s.57.

1.4.6. Çevre

Bugünün koşulları son derece hızlı değişimlerin gözlendiği, optimum adaptasyon gerektiren bir süreci kapsamaktadır. Çevresel koşullarında daima değişmesi nedeniyle entegre bir şekilde hareket etmek kimi zaman güçlük yaşamaya neden olmaktadır. Bireyler bu duruma yönelik arayışa girerek üstün çaba sarf etmek durumunda kalmaktadır. Doğuştan itibaren her birey sosyal bir çevreye ait olmaktadır. Aile dışındaki tüm bireyler eğitim hayatı, meslek hayatı vb. şekilde etkileşime geçerek çevreyi oluşturmaktadır.

Ebeveynlerin çocuklarının yaşamları bağlamında en önemli bireyler olması kabul görerek, birer rehber olmaları doğrultusunda tutum ve davranışları da önem taşımaktadır. Ancak anne ve baba haricinde bulunan sosyal çevrenin de büyük oranda etkisi söz konusu olmaktadır. Çevreye uyum geliştirme çabası aracılığı ile bireyler, sosyal alanda bulunan başka bir bireyden pozitif ya da negatif anlamda etkilenecek davranışlarında yansıma ile karşılaşabilmektedir. Rol model olan büyüklerin başarılarına paralel olarak ilgi alanlarına yönelik niteliklerinin farkında olmaları gözlenirken tam tersi ekti de söz konusu olabilmektedir⁵¹.

1.4.7. Aile

Bireylerin doğuştan itibaren yaşam adım attığı süreçte fiziksel, bilişsel ve sosyal alandaki gelişmeleri karşısında büyük ölçüde etki eden unsulardan biri de aile olarak değerlendirilmektedir. Toplumsal yaşama hazırlık açısından ailenin destekleyici tutumları da etken olmaktadır. Ailenin mesleki tercih bağlamında bireylere etkisi ayrıntılı bir şekilde ikinci bölümde ifade edilmektedir.

1.5. AİLE KAVRAMI

Evlilikle meşruluk kazanan bir birliktelik olan aile, insan yaşamı içerisinde en önemli kurumlardan bir tanesidir. Bireylerin içerisine doğduğu yuva, ailemizin beraberlik sembolü olan bir mekândır.

Literatür taramasından elde edilen bilgiye göre, insanın toplumsallaşma süreci içerisinde kendi fizyolojik ve psikolojik özelliklerine ve ihtiyaçlarına en çok cevap veren ve Russell'ında belirttiği gibi insan mutluluğunun büyük kaynaklarından birisi ailedir. Antropolojik olarak aile değerlendirildiğinde, avcı toplayıcı ve sanayi devrimi sonrası aile tipinin genellikle çekirdek aile olduğunu ifade eden Gültekin, toprağa bağımlılık

⁵¹ Erdoğan ve Korkmaz, a.g.e., s.58-59.

ortadan kalktığında ailenin çekirdek aileye dönüştüğünü ifade etmektedir. Ailenin genişliği ya da üye sayısı aileyi kategorize etmek için kullanılan ölçütlerdendir. Eğer ailenin üyeleri iki nesilden ibaretse bu çekirdek aileyi temsil etmektedir. Ama eğer aile üyeleri üç nesil veya daha fazla üye sayısına sahip bir örüntü içerisindeyse geniş aile olarak kabul edilmektedir. Literatürde avcı toplayıcı bir yaşam biçimi ile başlayan aile örüntüleri şartlar neticesinde geniş aile ve çekirdek aile olarak kendisini göstermiştir. Ancak literatürde geniş aile çekirdek aileye dönüşmüş müdür? tartışmaları hala devam etmektedir. İnsan var olduğu her coğrafyada kendine ve içinde bulunduğu şartlarına göre uyum geliştirmiş, kendi kültürünü yaratmış ve bu kültürün en önemli yapıtaşı olan aile ile kendisini ifade etmiştir.

Aile, toplumun çekirdeğini oluşturmaktadır. Bu nedenle de yüzyıllardır düşünürler ve akademisyenler tarafından fazla ilgi görmüş, üzerinde çok araştırma yapılmış, yapılmaya da devam edeceği düşünülmektedir. Aile kurumuyla ilgili çalışmalar ilk olarak hukuk alanında yapılmış olmakla birlikte günümüzde daha çok sosyal alanların çalışma konusu olmuştur. Çünkü aile, hukuksal bir düzlemi olsa da daha çok toplumsal bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile toplum tarafından üretilen ve devamlılığı yine toplumsal kodlarda var olan bir kurumdur.

Ailenin evrensel bir tanımını yapmak zordur. Birçok kişi tarafından birçok farklı tanım yapılmıştır. Evrensel, toplumsal bir kurum olan aile, üye sayısı, aile üyelerinin ilişkileri, otorite, mülkiyet ve akrabalık gibi bağlar etrafında şekil alan, zaman ve mekân çerçevesinde farklılık ve değişim gösteren nitelikleri bulunan sosyal bir kurumdur⁵². Aile insanın cinsel dürtülerine, bir topluluğa ait olma, sevgi ve şefkat gibi duygularını tatmin edebilme gibi en temel ihtiyaçlarını karşıladığı yerdir. Bu sebeple de Arslan ve Arslan, toplumun en dominant kurumu olduğunu ve ekonomik etkinliklerin de aile içerisinde gerçekleştirildiğini ifade etmektedir. Yapılan başka bir tanımda ailenin toplumsal yönüne değinilmiştir. Buna göre aile, biyolojik ilişkiler ile insan neslinin devamlılığı için başlayan ve toplumda sosyalizasyonun başladığı ilk yer olan, içerisinde belirli kuralları olan, kültürel kodların aktarımını sağlayan, başta biyolojik olmak üzere sosyal, kültürel, psikolojik, hukuksal ve ekonomik yönleri bulunan sosyal bir kurumdur⁵³.

⁵² Gülay İçli, Aile Araştırmalarında Yöntem ve Yaklaşım, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:3, 1997, s.34-55.

⁵³ Önder Dünder, Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri ve İşlevleri, Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar, Ed. Nurşen Adak, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2012, s.57.

Aile toplumun en küçük, en karmaşık, en benzersiz, en vazgeçilmez parçasıdır. Dolayısıyla hukuki açıdan korunan bir birimdir. Devletler, yasama organları vasıtasıyla medeni kanunları yapmakta ve bu kanunlar vasıtasıyla da buldukları sistemlerde toplumun yapı taşı olan aileyi koruma altına almaktadırlar.

Toplumsal değişimin aileye, ailenin de toplumsal değişime yön verdiğini kabul edersek, aileye dışarıdan gelecek etkilerin olumsuz koşullarının daha fazla kontrol altına alınması ve önlenmesi gerektiği ve bunun yine yasalarla ve politikalarla çeşitli kampanyalarla yapılmasına özellikle önem gösterilmesi gerekliliği açıktır.

1.5.1. Ailenin Özellikleri

Ailenin karakteristik ve işlevsel birtakım özellikleri bulunmaktadır. Aynı zamanda ailenin yerine getirdiği görevler de işlevselliğini ifade etmektedir. Sosyolojik olarak en önemli toplumsal öğelerden biri olan aile akademik çalışmaların her ne kadar odağında olmaya devam etse de her ailenin kendine özgü özellikleri vardır. Kültürleşme ve toplumsal değişimle biçimlenmekte ancak Gökçe'nin, ifade ettiği gibi "Toplumsal yapıdan fazlasıyla etkilense de bu kendine has olma durumu devam eder". Aile toplumu biçimlendirmesi bakımından belli özellikleri ile birçok toplumsal görevi yerine getirmektedir.

Ailenin özelliklerine bakıldığında toplumsal yapılardan farklı olarak sürekliliğini kendi içinde barındırdığını, kendine özgü bir karakteristiği olduğunu görürüz. Gökçe'nin belirttiği gibi, Ailenin, evrensel, duygusal bir temele dayanan, şekillendirme özelliğine sahip, kapsamı sınırlı, sosyal yapıda çekirdek özelliği taşıyan, üyelerinin sorumlulukları olan, sosyal kurallarla çevrili, sürekli ve aynı zamanda da geçici bir tabiata sahip olan bir kurum olduğu görülmektedir. Aile aynı zamanda toplumsal açıdan birtakım işlevleri de yerine getirmektedir. Ailenin toplumsal yaşamda üstlendiği rollerin başında sosyalizasyon etkisi görülmektedir. Burada aile toplumsal norm ve kuralların aktarım aracıdır. Bireylerin topluma izole olmasında tampon kurum görevi üstlenmektedir. Bireylerin toplumsal denetim ve kontrolünün sağlanması da öncelikli olarak aile kurumunda gerçekleşmektedir. Toplumsal değişimlerde ailenin etkin bir rolü bulunmaktadır⁵⁴. Ailenin özellikleri toplumsal alanın bireye aktarımı aşamasında faal olmaktadır. Yani bireyi topluma entegre etme görevi aile kurumundadır.

⁵⁴ Dündar, a.g.e., s.57.

Çocuk ilk eğitimini anne-babadan alır. Dolayısıyla anne ve baba sahip olduğu kültürel değerlerini ve inançlarını çocuğa aktarır. Çocuğun ilk sosyalizasyonunun unsurları olan ilk kelimelerin telaffuzu ve işaretlerin anlamları vb. ailede ortamında başlamaktadır. Kitle iletişim araçları, akraba, bakıcının varlığı ise çevresel koşulları oluşturur. Ayrıca okul hayatı da bir sonraki süreçte önemli olacaktır. Okul çağı denilen 6. yaştan itibaren çocuk ikinci önemli sosyalizasyon kurumunun içerisine girer. Temel eğitimini aldığı huzurlu aile ortamından çıkarak okul ve sınıf ortamına girer. Bu süreç içerisinde de toplum içerisinde soluk alıp vererek, farklı açılardan hayatı anlamlandırır. Başarısı ya da başarısızlığı ile aile ortamından sonra bir kez daha toplumsal değişmeyi etkileme sürecine girer. Bu etkileşim tek yönlü değil çift yönlüdür.

Zorunlu eğitim hayatı denilen zamanın sonunda artık bireyin kişiliği yerine oturmaya başlar. Ergenlik dönemi sonunda ve sonraki dönemde bireyin aile temelli olarak aldığı her mesaj, sonraki hayatında yapacaklarını belirler. Yaşamın döngüsü gereği ebeveyni ile başladığı yaşam yolculuğu kendi ailesini kurmasıyla devam eder. Kendi ailesinde ve çevre şartları ile şekillenen bu durum süreklilik arz eder ve tüm değişme dinamikleri gibi kaçınılmazdır. Bu süreklilik hali yeniden ve yeniden sürgit konumlanır.

1.5.2. Ailenin Unsurları

Türk Medeni Kanun'unun "Evliliğin Genel Hükümleri" başlığı altındaki 185 ve 186. Maddelerinde evliliğin olmazsa olmazları açıklanmaktadır. Türk Medeni Kanun'unun 185. Maddesine göre evlenmeyle eşler arasında evlilik birliği kurulmuş olur. Yine Türk Medeni Kanun'unun 185. Maddesine göre "Eşler birlikte yaşamak, birbirine sadık kalmak ve yardımcı olmak zorundadırlar. Eşler, bu birliğin mutluluğunu elbirliğiyle sağlamak ve çocukların bakımına, eğitim ve gözetimine beraberce özen göstermekle yükümlüdürler. Yine Medeni Kanun'un 186. Maddesinde "Eşler oturacakları konutu birlikte seçerler. Birliği eşler beraberce yönetirler. Eşler birliğin giderlerine güçleri oranında emek ve malvarlıkları ile katılırlar." Ayrıca 188. Maddede ise "Eşlerden her biri, ortak yaşamın devamı süresince ailenin sürekli ihtiyaçları için evlilik birliğini temsil eder." ibareleri yer almaktadır. Dolayısıyla eşler bu hükümlerle birbirlerine, çocuklarına ve devlete karşı sorumlu olup, aynı mekânda yaşamak, sadık ve yardımcı olmak zorundadırlar.

Aile bireylerarası bağların sağlanmasında kullanılan bir araçtır. Aile bağ kurulması aşamasında kan bağı ve evlilik akdi ile bu bağları sağlamaktadır. Yani aile ya kan bağı ile ya da evliliğin getirdiği ve hukuki özelliği bulunan evlilik sözleşmesiyle akrabalık bağı oluşturmaktadır.

1.5.3. Ailenin Önemi

Aile, bütün toplumsal özellikleri içinde barındırması dolayısıyla önemlidir ve toplumun sürekliliğini sağlayan yapısı nedeniyle de devletler tarafından yasalarla korunmaktadır. Çekirdek aile olarak algıladığımız aile tanımında, yetişkin kadın ve erkeğin; yasal geçerliliği olan duygusal temelli olarak birtakım sorumluluklar, hak ve yükümlülükler kazandıran bağlarla bir araya gelmesi ile oluşan diğer bir deyişle evlilik bağı ile bağlanan, toplumun en küçük sosyal birimi kastedilmektedir. Aile kurumu, konumu ve görevleri itibariyle kendi önemini kendisi içinde taşımaktadır.

Aile toplumun özü, çekirdeğidir ve en küçük birimdir. Çeşitli aile tanımları vardır ancak karmaşık ve benzersiz yapısı nedeniyle evrensel olarak bir aile tanımını yapmak zordur. Toplum içerisinde oluşan sosyal ve kültürel bağlarla bağlantılı kadın ve erkek ilişkisi üzerinden yürütülen, çocuk bakımı, beslenme sağlık ve eğitim gibi konuların sorumluluğu aile kurumundadır. Aile, toplumsal değişimin en önemli ögesidir. İnsan, istisnai durumlar dışında bir ailenin içinde dünyaya gözlerini açar. Her soluk alıp verdiği bir “ev”, “yuva” içinde, “ebeveyni” diğer ifadeyle “anne ve baba” karakterleri ile bir aradadır. Bu bir arada olma durumu aileyi oluşturmaktadır. Bireyin biyolojik olarak dünyaya gelme süreci “evlilik akdi” denilen meşru koşullar içerisinde oluşsun ya da oluşmasın; anne ve baba karakterlerinin “cinsellik ve mahremiyet” çatısı altında bir araya gelmesi ile oluşmaktadır.

Ailenin değişimini izleyen çizgi içerisinde geleneksel aileden çekirdek aileye dönüşüm tartışılmaya devam ederken, Yıldırım, ailenin en önemli görevlerinden biri olan çocuk ve yaşlıların bakımının yerine getirilemediğini ve bu görevlerin başka kurumlara devredildiğinin görülmekte olduğunu, kadın sığınma evi, çocuk yetiştirme yurtları, huzur evleri, yaşlılar bakımevi gibi birçok kurumun ortaya çıktığını ifade etmektedir. Dünyada ailenin değişim ve dönüşümü konusunda son gelişimler başlığıyla durumu özetleyen Giddens, Büyük akraba topluluklarının etkisini yitirdiğini, özgürce eş seçimi konusunda genel bir eğilim olduğunu ifade etmektedir. Aile içerisinde kadının haklarının arttığını, düzenlenmiş evliliklerin azaldığını, cinsel özgürlük düzeyleri çok kısıtlayıcı olmuş toplumlarda gelişmekte olduğunu

belirtmektedir. Çocuk haklarının genişletilmesi hususunda bir eğilim ve aynı-cins birlikteliklerinin kabul edilmesinin arttığına da vurgu yapmaktadır.

Aile konusunda ifade edilmesi gereken konulardan biri de zaman içerisinde değişen tutumlar ile ortaya çıkan aile örüntüleridir. Birlikte yaşama, aynı cins evlilikleri ve bekâr ebeveyn olmak konuları sosyolojik olarak irdelenmektedir. Nikâh akdi gerçekleşmeden birlikte yaşamak evliliğin bağlayıcılığından kaçınmak isteyen kadın ve erkeğin kararı ile olmaktadır. Aynı cins birlikteliği ve evliliği bugün batıda pek çok ülkede yasallaşmıştır. Bu birliktelikler de aile olarak kabul edilmekte ve bu ailelerin evlatlık almaları da kolaylaşmaktadır. Bekâr kalmayı seçen erkek ya da kadın için de çocuk sahibi olmak normal sayılmakta ve böylece aile oluşmaktadır. Ancak Giddens, geniş ailenin her yerde gerileme gösterdiğini varsaymanın bir yanılgı olduğunu ifade ederek günümüzde çoğu toplumda geniş ailenin bir norm olduğunu ve geleneksel aile pratiklerinin devam ettiğini belirtmektedir. Ailenin değişimi ve dönüşümü konusunda kesin bir yargıya varmanın doğru olmadığı gerçeğini aile örüntülerinde meydana gelen değişimden anlamak mümkündür.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜREL SERMAYE VE MESLEK SEÇİMİNDE AİLENİN ETKİSİ

2.1. PIERRE BOURDIEU KURAMININ KAVRAMLARI

Toplumsal alanda meydana gelen, ekonomik, kültürel, sosyal, politik farklılıklar bazında yoğunlukla etkilenen konuların başında eğitim gelmektedir. Eğitim iki bireyin karşılıklı ilişkilerini güçlendirerek, toplum ilişkilerine zemin hazırlanması anlamında bireylerin, kişisel niteliklerini ve becerilerini geliştirdiğinden dolayı, gelişim ortamını içeren kurumsal bir yapı şeklinde ifade edilmektedir. İlgili alanları ve becerilerine elverişli yetiştirilmek amacı ile kurgulanan eğitim ortamları bunlarla birlikte ekonomik, sosyal, kültürel geleceğe dair hazırlık içeren bir yatırım unsuru olmaktadır.

Oluşan ekonomik, toplumsal ve teknoloji bazlı değişimlerden dolayı karmaşık bir yapıya dönüşen dünyaya entegre hareket edebilmek adına farklı eğitim imkânlarının bulunması gerekmektedir. Türkiye’de eğitim sistemi, sınav merkezli kurgulanarak, okul bazında üst düzeye geçmek adına oluşturulan alan olarak geliştirilmektedir. 1960 yılı itibari ile bireylerin yaşamlarına sınavların girmesinin ardından, üniversiteye hazırlık kapsamında destek sunan ücretli kurumlarda artış gözlenmektedir. Belirli bir bedel karşılığında ders alma gereksiniminin artmasından dolayı farklı bir sürece geçilerek dershanelerin açılmasına olanak tanınmıştır. Teknolojik ilerlemenin paralelinde gelişen olaylar aracılığı ile modern ve uluslararası düzeyde vasıflı personele gerek duyularak yükseköğretim alanlarında bu yönde eğitime yer verilmektedir. Lise döneminin başlangıcından bitimine değin üniversiteye giriş aracı olarak görülmesi de çağın değişimleri arasında yer almaktadır. Bundan dolayı, ilk andan itibaren, tüm öğrencilerin sınav kaygısı ile yüzleşmek durumunda kaldığı görülmektedir. 21. yüzyılda küreselleşmeden dolayı ekonomik, siyasal ve politik gelişmelerin hızlanmasından dolayı eğitim sistemi de büyük ölçüde değişime uğramaktadır. Eğitim stratejilerinde de gözlenen söz konusu hızlı değişimler öğrencilerde endişeye neden olarak güvensizlik duygusunu ön plana çıkarmaktadır.

Bireylerin yaşam boyunca en önemli dönüm noktalarından biri mesleki tercihleridir. Etkin bir meslek edinmek başarılı bir okul sürecinden geçmektedir inancını taşıyan ailelere dair belirsizlik ve güven sorunu oluşmaktadır. Aileler mesleki tercihlerinin aynı zamanda bireylerin yaşamını şekillendirmek olduğuna inanmaktadır. Bundan dolayı her aile çocuklarının saygın bir mesleğe yönelmesini beklemektedir.

2.1.1. Habitus Kavramı

Bilime paralel olarak sınıflara ayırma, bireylerin özellikle kendi tutumları ile başka bireylere dair sınıflandırıcı yargıları üretmekle sınıflandırılabilir nitelikteki pratiklerin müşterek kökenine erişmektedir. Habitus, nesnel olarak sınıflandırılabilirdiği gibi, sınıflama sistemi olarak da değerlendirilmektedir. Toplumsal yapıya sahip dünyanın temsil edilmesi, yaşam biçimi uzamı habitusu saptayan iki yetenek bağlamında sınıflandırılabilir pratikler ve yapıtlar geliştirme becerisi ile ayırt ederek değerlendirme bağlamındaki ilişkide meydana gelmektedir⁵⁵. Habitus kavramı, Pierre Bourdieu, sosyolojisinin önde gelen bileşenleri arasında bulunmaktadır. Gündelik yaşam çerçevesinde sosyal olaylara katılım sağlamak veya meydana gelen eylemlerin bilinçli tercihlerinin haricinde, çok fazla düşünülmeden hareket edilen eylemler yoğunlukta olmaktadır. Habitus, toplumsal role bağlı olarak şekillenen ortamlarda edinilen tecrübelerin sonucunda, zihinlerde oluşan kalıcı nitelik taşıyan eğilimleri ifade etmektedir. Toplumsal alanlarda edinilen tecrübelerin dünyaya dair şartlar elverdiğince edinilen bilgilere ve kaynaklara erişim düzeyini de etkilemektedir. Bu nedenle bireylerin toplumsal alanda etkisini ifade eden bilişsel ve güdüsel araç olan habitus bilgi ve kaynak bazında şekillendirilen bir kanal olarak imkân tanımaktadır⁵⁶.

Bourdieu habitusu, toplumsal alanda yer edinmek adına kazanılan pratikler ve söz konusu pratiklerin de toplumsal yapı ile oluşturulacak ilişkinin içinde yer alan fikir, davranış kalıplarını ifade etmek amacı ile değerlendirmektedir. Daha çok davranış ve eylem merkezli olarak ele alınmaktadır. Ayrıca kültürel sınıfların sürdürülebilirliği de habitus aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Habitus, bireylerin toplumsal yapıya entegre hareket edebilmeye olanak tanıyan yapı olmaktadır. Bireylerin toplumsal dünyayı algılama biçimleri, nasıl anladıkları ve değerlendirdikleri, ait oldukları kültür ve sosyal yapıya paralel olarak gelişmektedir. Söz konusu yapılar aracılığı ile bireysel pratikler gelişerek davranış kalıpları geliştirilmektedir. Anlamlandırılmış olan pratikler ve bu yönde geliştirilen pratiklerin algılanmasına olanak tanıyan unsurların üretici yatkinlığına dönüşerek ve bedene uyarlanmış olan zorunluluk şeklinde değerlendirilen habitus, genel bir alandan başka bir alana taşınan yatkinlık bağlamında, etkin şekilde sağlanmış olan sınırların ardına geçerek, öğrenme şartlarının özünde yer alan gerekliliğin düzenli ve evrensel bağlamda uygulamasına olanak tanımaktadır. Habitus, eyleyicilerin, pratiklerin tamamını, özdeş kalıplarla

⁵⁵ Pierre Bourdieu, *Ayırım Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*, (Çev. Fırat Derya ve Berkurt Günce), Ankara: Heretik Yayınları, 2015, s.254.

⁵⁶ Derek Layder, *Sosyal Teoriye Giriş*, (Çev. Ümit Tatlıcan), İstanbul: Küre Yayınları, 2010, s.227.

uygulamaya koyan bir ürün olarak sistemli kılarak, farklı yaşam tarzına neden olan pratiklerden sistemi ayrı tutan şeyler olarak değerlendirilmektedir.

Bourdieu habitus kavramını, bireylerin içinde buldukları kültürel ortamın niteliklerini taşıyarak, söz konusu niteliklerin yansıttıklarını ifade etmek adına kullanmaktadır. Bireylerin bulunduğu sınıfın niteliklerini bireysel davranışları kapsamında taşıyarak, çevreye aktarabilmekte olduğu gözlenmektedir. İşçi bir ailede yer alan bir çocuk, okul meslek tercihinden evliliğe değin çevre etkisine maruz kalmaktadır⁵⁷. Bourdieu, toplumsal yapıda bireylerin kendi aralarında yöntemler geliştirdiğini ve bu yöntemlerin toplumsal yapıda fail olarak bilgi aktarmasına olanak tanıyan bir yol olması gerektiğini savunmaktadır. Aynı zamanda habitus için bireylerin toplumsal yapının niteliklerini, pratiklerini kanıksayan bir araç olduğunu da öne sürmektedir. Davranış ve eylem denetimi adına da habitustan söz ederken, toplumsal yapının birey haricinde içselleşmesi şeklinde geliştiğini de ifade etmektedir. Habitus, eylemlerin ve söz konusu eylemlerin oluşmasını, toplumsal dünyanın gruplara, ayrılmasına olanak tanıyan örgütsel bir yapı olarak ele alınmaktadır⁵⁸. Her şartta içsel özellikler kendine özgü ayrımsal konumlar, farklar sistemi, koşullar sistemi kapsamında edindiği konum aracılığı ile edinilen karşıt şeylerden ayırmaya yarayan her şeyle tanımlanabilmektedir. Toplumsal bireyler, habitus aracılığı ile toplum içinde saptanan bütün normları kanıksayarak, yine toplumsal alanda bu kuralları uygulamaktadır. Habitus, toplumsal tecrübelerle birlikte, insan zihninde var olanları birleştirerek, toplumsal alanda ve bilişsel durumdan dolayı etki altında kalmaktadır⁵⁹.

Habitus ne bireysel olarak tek ne de toplumsal olarak tek değerlendirilmemektedir. Bilişsel ve toplumsal yapıyı bütün olarak ele almaktadır. Karşılaşılan durumlarda strateji geliştirme ve uygulamaya dair karar verebilme mekanizması olarak da ele alınmaktadır. Nesnel alanda karşılıklı etkileşimler habitus aracılığı ile meydana gelmekte ve yansıtılmaktadır. Habitus, toplum bazında sınıfları ve grupları meydana getirirken, aynı zamanda çok sayıda kimlik aktarımı gerçekleştirmektedir. Bu şekilde aidiyet duygusunun geliştiği gözlenmektedir. Kısacası aidiyet duygusunu oluşturan unsur habitus olmaktadır. Habitus, deneyimler aracılığı ile strateji oluşturma biçimi olmakla birlikte, eyleme, anlam ve eğilim katkısı sağlamaktadır. Doktorların işçi kesime oranla beklentilerinin çok daha yüksek olduğu saptanmıştır. Çünkü doktorlar ait oldukları kültürel ve sosyal grubun beklentilerini karşılayabildiğinden dolayı ekonomik anlamda çok daha iyi bir seviyede

⁵⁷ Bourdieu, a.g.e., s.255.

⁵⁸ Bourdieu, a.g.e., s.255-256.

⁵⁹ Bourdieu, a.g.e., s.256.

bulunmaktadır. İşçi kesime bakıldığında, gereken bilgi birikiminin kazanılmadığı gözlenmektedir. Geçmiş kültürel aktarımın sağlandığı faktör habitustur. İşçilerin bulunduğu sınıfa dair kültür yansımasını da habitus gerçekleştirmektedir.

Bu şekilde habitus bireylere dair kader olmaktan çok, tecrübe aktarımı sonucu üretim olarak ifade edilmektedir. Bir bireyin davranışlarının nasıl şekillendiğini bilmesine karşın altında yatan nedeni açıklamakta yetersiz olmaktadır. Bunun nedeni sosyalizasyon kapsamında öğrenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu anlamda düşüncelerin ve farklı stratejilerin de oluşturulması mümkün olmaktadır. Buna paralel olarak bireylerin yaşam şartlarını üretebildikleri gibi, eylemlerin de yeniden değerlendirilmesi sağlanmaktadır. Habitus sözü geçen yeniden üretim sürecinin kapsamında yer almaktadır. Sosyalleşme kapsamında içselleştirilen davranış kalıpları bireyi yeniden üretime yöneltmektedir. Söz konusu durum aracılığı ile periyodik bir devamlılık söz konusu olmaktadır. Habitus, bireyler için sosyal sınıf bünyesinde geliştirilen davranış ve eylemlerin dış çevreye olan ilişkisini oluşturan bilgileri içermektedir. Dış çevre ile bağlantı kurmaya olanak tanıyan bir yapı söz konusudur. Bundan dolayı tarihsel olmakla birlikte tarihi de oluşturmaktadır.

Habitus, tam bireysel olmamanın yanında davranışları da tek başına saptamamaktadır. Eyleyiciler arasında işleyen yapılandırma niteliği taşıyan bir mekanizma olarak ifade edilmektedir. Bourdieu'nun düşüncesine göre habitus, eyleyicilerin farklı durumlarla başa çıkmasına olanak tanıyan stratejilerin oluşturulma ilkesi olarak da ele alınmaktadır. Dış çevrenin içselleşmesinden doğan habitus, talebe yönelik yaklaşık tutarlı ve periyodik tepkiler vermektedir. Tarihsel yapısının yanında, kurumsal anlamda da köklü olan üretken bir matris olmaktadır⁶⁰. Habitus, bireyselin, kişisel, öznel olanların toplumsal, kolektif olduğunu saptamaktır. Kısacası toplumsallaşmış öznellik olarak değerlendirilmektedir.

2.1.2. Sermaye Kavramı

Bourdieu, toplumsal olayların ve faaliyetlerin gerçekleşmesi adına eyleyicilerin birtakım nitelikleri taşımaları gerektiğini öne sürmektedir. Meydana gelen faaliyetlerde öne çıkan baskınlık ve mevcut güce paralel olarak gelişmektedir. Sermaye kavramı bundan dolayı form değiştirmek koşulu ile sosyal bir tanım kapsamında yer almaktadır.

⁶⁰ Pierre Bourdieu ve Loic Jacquant, *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, (Çev. Nazlı Ökten), İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s.27.

Bourdieu, sınıflar arasında ayrışma konusunu yalnızca ekonomik ya da ideolojik bakımdan ele almayarak, sınıflar arası farklarında ifade edilmesi adına çatışma kapsam sınırlarını tespit etmektedir. Söz konusu alanların şekillenmesi güce bağlı olmaktadır. Bu alanlar sermaye dağılımı bağlamında değişim göstererek, ekonomik sermaye, toplumsal sermaye, kültürel ve simgesel sermaye olarak gruplandırılmaktadır. Bourdieu, bireylerin toplum içindeki etkin duruşlarını, sınıflar arası farklılıkların yalnızca ekonomik farklarla ele alınmayacağını ifade ederek, farklı sermaye çeşitlerinin kendi aralarındaki bağlantısını irdelemektedir.

Güce sahip olan iktidar merkezli sermayeye dayanmaktadır. Gücün sürdürülebilir olması simgesel sermaye ile sağlanabilmektedir. Bu nedenle alan hâkimiyeti öne çıkmaktadır. Bireylerin ekonomik alanda çok daha iyi seviyeye ulaşmak adına para kazanımı sağlamak için çalışırken, kültürel bağlamda akademik başarıyı ön planda tuttuğu gözlenmektedir. Eğilim gösterilen alanın saygınlık, duruş, imaj vb. nitelikler kazandırıyor olması alana dair sembolik sermayeyi oluşturmada ve kişisel güç meşrulaştırılmış olmaktadır. Bourdieu, toplumda yer alan güç dengelerinin baskıya gereksinim duyulmadan sürdürülebileceğini bunun yanında ekonomik etkileşimlerin gizli işlev sürdüğünü belirlemektedir. Ancak Marx'ta da olduğu şekliyle sınıflar arasında gelişen ilişkilerin yalnızca ekonomik ve ideolojik olarak değerlendirmedeği ve Weber'in görüşlerine de paralel ilerlediği gözlenmektedir. Ekonomik sermaye, kaynakları, toplum bazında sermaye ise toplumsal ilişkileri doğurmaktadır. Sermaye habitus aracılığı ile doğuştan gelen ve sosyal çevrenin zemin hazırladığı eğilimlerin ardından kendiliğinden oluşmaktadır. Söz konusu egemenliği kalıtsal olması adına hegemonik yapıların yeniden yaratılması gerekmektedir. Bourdieu, araştırmalarında dört farklı sermaye şeklinden söz ederek bu sermaye türlerinin sosyal gücün temelini oluşturduğunu savunmaktadır.

Ekonomik sermaye: Bireylerin mevcut gelir durumunu yansıtmaktadır. Marx'ın kuramının bu noktada devreye girmesi yanı sıra mevcut sermayenin ve kazanımlarının yararları gündeme gelmektedir. Marx'ın görüşüne göre, kapitalist tabanlı sistem kapsamında üretim şekli, sermaye için belirli alanlarda toplanmasına elverişli, burjuva sınıfı ya da proleterya arasında yer alan ekonomik üretim mekanizmalarının dağılımı konusunda topluma mal edilmesini ortaya koymaktadır. Bunun yanında Marx, bütün hukuki kapsama sahip olan kurumların ekonomi alanında yaşanan ilerlemenin gerisinde kaldığını savunurken, Bourdieu, Marksist düşüncenin tersine ekonomik sermaye şekline farklı sermaye ve bunlar arası ilişkilerin incelenmeden doğru sonuca ulaşamayacağını savunmaktadır. Marx'ın belirlediği sermaye sınırlarına

bakıldığında oldukça keskin olduğu gözlenmektedir. Bourdieu'nun tanımlamasında ise yalnızca sermaye yeterli olmamakta ve diğer türlerle beraber ele alınmalıdır görüşü yer almaktadır.

Kültürel sermaye: Toplum bazında optimum düzeyde ele alınan değerlere dair bilgi edinmeyi gerektirmektedir. Eğitim almak, diploma sahibi olmak, kültürel sermayenin ilk koşulları arasında bulunmaktadır. Üst sınıfta bulunan bir aileye sahip olan bir çocuğun başarılı bir okul dönemi geçirmesinin aksine, işçi sınıfına bağlı bir aileye mensup çocuğun başarı sağlayamaması kültürel sermayeden kaynaklanmaktadır. Aileler yalnızca ekonomik araçların sağlandığı bir unsur değil aynı zamanda, anlama, ifade etme ve öğrenme şekillerinin de kazanıldığı bir ortam olmaktadır. Ebeveynler fark etmeden çocuklarına söz konusu unsurları aşılamaktadır. Üst sınıfa mensup ailelerin çok sayıda kültür ögesini yansıttıkları gözlenmektedir. Bourdieu, konu ile ilgili olarak okullarda sosyal sınıflar kapsamında bulunan yetenek gelişimlerinin doğal beceri şeklinde sunulmasını ve bu şekilde eğitim alanında adaletsizliği normalleştirme yoluna gidildiğini savunmaktadır.

Kültürel sermaye Bourdieu düşüncesi uyarınca üç halde gelişmektedir. Bedenselleşen kültürel sermaye, ebeveynler tarafından çocuklara buldukları sınıfa aktaracak düzeyde gözlenebilen vücut bulmuş biçimi olmaktadır. Sosyal sınıfa göre edinilen dil kazanımları, yazım tarz vb. niteliklerin kazandırmaktadır. Sınıfa bağlı adaletsizliklerin gözle görülür şekilde yansıtıldığı eğitim dünyası bu konuya örnek teşkil etmektedir. Nesnel bazda ele alınan kültürel sermaye de temsil gücünün öne çıktığı, sınıf niteliklerini aktaran, nesnelere oluşturmaktadır. Kitaplar, resimler kültürel nesne bağlamında değerlendirilmektedir. Kuramsal alanda Bourdieu eğitim ve bürokrasi faktörlerinin sınıflar bağlamındaki dağılımı ve kurumsal yapıda etkisi de ele alınmaktadır.

Sosyal sermaye: Bireylerin toplumsal yapıda içinde buldukları sınıfa ve bu sınıfla aralarındaki bağı kapsamaktadır. Söz konusu sermaye şekli, toplum içinde farklı bireylerle olan etkileşimini ve davranışlarına paralel olarak o sınıfa kapsamındaki desteği ifade etmektedir. Sosyal sermaye, kısacası ilişki ağını ele almaktadır. Farklı bireylerle etkileşimleri ve buldukları gruba aitlik durumları, yükümlülükleri, bağlantıları vb. kavramlar bu sermayenin odak noktasında yer almaktadır.

Sembolik sermaye: Farklı sermayelerle yaygın şekilde bağlantı kuran sermaye şekli olarak ifade edilmektedir. Bunun nedeni habitusa dair kültürel sermaye aktarımlarıdır. Bireylerin toplumda bireysel duruşu, konuşma ve görünüşü vb. niteliklerin göstergesidir. Habitus, kültürel niteliklere yönelik hareket etmeyi dile getirmektedir. Sembolik sermaye, habitusla ve önceki dönemlerden gelen niteliklerle birlikte toplam yansımayı göstermektedir.

2.1.3. Alan Kavramı

Bourdieu, habitus ve sermayenin sonucunda alan üzerine eğilmektedir. Alan kavramının habitusla bağlantısı ve farklı sermaye biçimlerinin değişik alanlara oluştuğunu ifade etmektedir. Alanın konumu çok farklı boyutlarla tanımlanmaktadır. Söz konusu alanlara bireylerin erişmesine imkân sunmaktadır. Bourdieu, bu alanların özne şeklinde değil, nitelik bazında ilişkisini belirtmektedir. Habitus, alanın ya da keşişen çok sayıda alana dair zorunluluğun somut biçimi olmaktadır. Bununla birlikte alan, habitusun yapılanmasını sağlamaktadır⁶¹. Alan aracılığı ile bireyler, farklı sermaye çeşitlerinin yer aldığı toplumsal konumları edinmek adına mücadele sonucunda yer edinmektedir. Alanların belirlenmesinde ortak bir yasa bulunmaktadır ancak bireysel işleyiş ve kuralları da beraberinde getirmektedir. Söz konusu alanın farklı şekillerde detaylı araştırılırken, kendine özgü nitelikleri taşıdığı saptanmaktadır.

Bireyler, siyaset, ekonomi, sanat vb. dallarda farklı alanları geliştirerek, söz konusu alanları saptamak adına mücadele vermektedir. Bu alanların içerdiği kuralları taşıyan bireylerin otoriteyi temsil etme hakları bulunmaktadır. Bourdieu, oyun metaforundan yararlanarak alan kavramını daha net açıklamaktadır. Bu oyun aracılığı ile katılımcılar yatırımları, menfaatler, stratejiler, kurallar ve kartlara sahip olmaktadır. Toplumun bileşenlerini oyuncular oluşturmaktadır. Oyunun tamamında belirli hedefler ve savunulan amaçlar devam etmektedir. Ulaşılmak istenen hedefe dair mevcut sermayelerinin bir kısmını riske etmeleri gerekmektedir. Mevcut kartlar oyunların bünyesinde yer alan ana sermayeler olmaktadır. Buradaki alan oyunun oynandığı konumdur. Bireyler ne kadar sermayeye sahiplerse o oranda otorite ve güçleri bulunduğu anlamını taşımaktadır. Bourdieu, toplumsal yapının meydana geldiği alanlarında görece özerklik bulunduğunu öne sürerek, bu anlamda her alana dair nitelik bulunduğunu ifade etmektedir. Bu durum hiyerarşik yapının temelini oluşturmaktadır.

⁶¹ Bourdieu ve Jacquant, a.g.e., s.118.

Bourdieu, ekonomik yönden farklı alanların baskı altında bulunduğuna katılsa da Marx'ın ekonomik indirgemeciliği bağlamında kabul etmemektedir. Çağdaş süreçte ekonomik alanların çok seri bir gelişim içermesi nedeniyle hiyerarşide optimum düzeye çıkılabilmektedir. Bu durum dönemsel olduğundan dolayı değişime açık olmaktadır. Bourdieu, toplumsal dünyada mücadele arenası olarak alanları betimlemektedir. Söz konusu mücadeleler sonucunda farklılıklar oluşarak, oyunun taşıdığı normlara göre biçimlenmektedir. Katılımcılar alana dair sermaye şekline tekelleştirmek adına otorite ile iyi ilişkiler geliştirmeli ve hiyerarşik düzene erişmek adına çaba sarf etmektedirler. Bu durumun sonunda toplum oluşturulmaktadır. Alan, ilk kez, içsel kurallara yönelmektedir. Bourdieu'nun ifadesine göre güç alanı şeklinde ifade edilmektedir. Sanat alanını tercih eden birey bu alandaki kurallara yönelik hareket etmek durumundadır. Bunlarla birlikte kapsamda bireylerin sahip oldukları konumları korumak adına hiyerarşik tabanlı bir savaş meydana gelmektedir. Bourdieu bu durumu savaş alanı şeklinde betimlemektedir. Zamanla gelişen ve kaybolabilen niteliğe sahip olan özerklik derecesi de yine bu kapsamdaki alanlar arasında yer almaktadır. Alana ilk kez giren bireylerin sermayeye dair otorite sahibi olan sınıf kapsamında sürekli mücadele etmesi gerekmektedir. Bu konudaki baskın öne çıkan grupların ilk defa oyuna girenlerle oranla büyük oranda avantajı bulunmaktadır. Öncelikle alanın tanınmalarından ve erken katılım sağlanmalarından dolayı birikmiş sermayeleri bulunmaktadır ki bu durum alanın doğası gereği bu şekilde işlemektedir.

2.2. PIERRE BOURDIEU'NUN EĞİTİME BAKIŞ AÇISI

Bireylerin tercih ettikleri alanda başarı elde edebilmeleri için söz konusu alanın içerdiği kaynaklara gereksinim duyulmaktadır. Bu kaynaklar bahsi geçen alanda otoriter olmasına yol açabilecek sembolik sermayeyi ifade etmektedir. Alandaki sermayelerinin belirleyicileri otoriter sınıf olmakla birlikte, o sınıfın pratiklerinin tekrar üretilmesi anlamını taşımaktadır⁶². Kültürel sermayenin yansıtılmasına dair zihniyet ve eğitim faaliyetlerinin şeklinden hareketle, ailenin etkisi ile oluşan kültürel sermaye aracılığı ile eğitim düzeyi bağlamında ilişkinin ele alınması sonucunda yalnızca eğitim yeterli olmamaktadır. Eğitim sermayesi, aileden gelen kültürel yansıma ile birlikte eğitim aracılığı ile elde edilen kültür yansımasının bileşimi ürünü olmaktadır. Kültürel bağlamda geliştirilen yatkınlığa dair genelleme yönelimi, yalnızca burjuva sınıfında yer alan ve bu yönde haklara ve yetkilere erişim yoluna imkân sunan unvanların, nesnel getirisi olan kültürel temellik etme adına onay almaktan ibaret olmaktadır⁶³.

⁶²Bourdieu, a.g.e., s.41.

⁶³ Bourdieu, a.g.e., s.41.

Pierre Bourdieu eğitim sisteminde baskın olan sınıf aracılığı ile biçimlendirildiği ve bu sınıfın meşrulaştırma vasfı taşıdığını da ifade etmektedir. Bourdieu, baskın olan sınıfın, bu alandaki eğiliminde toplumsal hiyerarşinin ne yönde tekrar üretildiği konusu üzerine çalışmaktadır. Bu nedenle Bourdieu, eğitim sistemi alanında araştırma yaparken, ekonomik sermaye ile kültürel sermayenin paylaşımını kapsayan bir sınıfa ele almaktadır. Bourdieu burjuva sınıfının çocukları ile işçi sınıfında yer alan çocuklara dair akademik düzeydeki başarılarından yola çıkarak, burjuva kesiminin çok daha büyük başarı sağladıklarını bunun nedenleri altında konser gibi etkinliklerin, klasik romanların okutulması sonucunda kültürel yatırım stratejilerinin sağlanması bulunduğunu ifade etmektedir. Bu durum kültürel sermayenin nesnel boyutunu gözler önüne sermektedir. Bourdieu kabile toplumları ve kapitalist toplumlar adına kültür, çatışma vb. alan oluşturulduğunu, kültürün klasik ekonomi olarak adlandırılan ürün, hizmet üretmek ve dağıtmak bağlamında ele alınan bir ekonomi olduğunu ifade etmektedir. Hem maddi hem de kültürel ekonomi kapsamında gözlenen tabakalaşmanın bir alanda neden oluştururken diğer alanın sonucu olmasından dolayı karşılıklı ilişki içinde bulunmaktadırlar. Kültür politik alanı kişiselleştiren şiddet ölçüsünde meydana gelen ve mücadeleye olanak tanıyan kuvvet çatışmasıdır. Bu nedenle Bourdieu'nun genel olarak odaklandığı kavram sembolik işaretlerdir⁶⁴.

Jean Claude Passeron ve Bourdieu tarafından yazılan "Eğitim, Toplum ve Kültür Yeniden Üretim (Reproduction: In Education, Society and Culture)" isimli kitap, amaçlara dayanan ve söz konusu amaçları meşru kılmaya çalışan güç olarak ifade edilmektedir⁶⁵. Bu yöndeki gücün son derece yaygın olduğu gözlenmektedir. Bourdieu eğitim alanında odak noktasının kültürel üretim ile söz konusu kültürlerin tekrar üretilmesinin bulunduğunu savunmaktadır. Kısacası baskın olan sınıf tarafından tekrar kültür üretimi anlamını taşımaktadır. Bunun nedeni, baskın olan sınıfın meşru olduğunu ispatlama gereksinimi duyması ve bunu yansıtabilecek güce hâkim olmasından kaynaklanmaktadır. Kültürün tekrar üretilmesi ve yayılmasının önemli olduğu alan eğitim sektörüdür⁶⁶. Bourdieu baskın kültürü, kültürel sermayeyi meydana getirenler bazında da değerlendirmektedir. Baskın sınıfın oluşması açısından öne çıkan kavramlar güç ve servet olmaktadır. Bundan dolayı güç ve sermayeye sahip olan baskın sınıf, kabul gören kültürel sermayeyi de meydana getiren sınıf olarak ifade edilmektedir. Kültürel sermayenin devredilmesine olanak tanıyan eğitim alanı, üst

⁶⁴ Pierre Bourdieu, *Bilimin Toplumsal Kullanımları Bilimsel Alanın Klinik Bir Sosyolojisi İçin*, (Çev. Levent Ünsaldı), Ankara: Heretik Yayınları, 2015, s.234.

⁶⁵ Peter Burke, *Tarih ve Toplumsal Kuram*, (Çev. Mete Tunçay), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s.72.

⁶⁶ Randall Collins ve Michael Makowsky, *Toplumun Keşfi*, (Çev. Nurgün), Ankara: Nobel Yayıncılık, 2014, s.234.

kademede bulunan çocuklara avantaj sağlamaktadır. Bunun nedeni egemen sınıfa ait olmalarıdır⁶⁷.

Çağdaş toplumlarda sınıflar kapsamında kültürel sermaye dağılımı işlevini eğitim alanı yürütmektedir. Egemen sınıf tarafından yönetilen eğitim bünyesinde egemen sınıfın çıkarlarının yanıtlanması gerekmektedir. Bundan dolayı zor ilişkilerin normalleştirilmesine etken olan kültürel sermayeden yararlanılmaktadır. Eğitim sistemine tabii tutulan her nesil meşrulaştırma sınırını tekrar üretmektedir. Başarı elde edenler için bu yetki tanınırken, başarı sağlayamayanlar açısından da boyun eğme açısından meşru şuurla sınırlı kalınmaktadır. Kültürel sermayenin en önemli avantajı eğitim alanında gerçekleşmektedir. Okullar, egemen sınıfın öngördüğü normlar ve kültürel sermayeyi iletmekle görevlendirilen alanlardır. Alt kademeye tabii olanların egemen sınıfta mevcut olan kültürel sermayeyi elde edememelerinden dolayı başarı sağlamaları oldukça güç olmaktadır. Buna paralel olarak toplumsal sınıfların devamlılığı ve tekrar üretilmesi söz konusu olmaktadır. Diğer taraftan sınıflardaki ilişkilerin oluşması ailelerin bireysel avantajlarını ve dezavantajlarını yeni kuşaklara aktarmaları şeklinde gelişmektedir. Buradaki aktarım sağlayan ilke Bourdieu tarafından habitus olarak ifade edilmektedir. Habitus, sebepsiz kültür bazlı standartların ilk olarak ailede, ardından da okullarda içselleştirme aracılığı ile pekiştirilme işlevidir. Zamanla müzeleri ziyaret etmek ve müze okuryazarlığı vb. kültür tüketimi aracılığı ile bireysel besleme şeklinde büyüyerek, farklı kültürlere gereksinim duyulmaktadır. Bu şekilde kültür bazında üstünlük ve dezavantajlı ailelerin yeni kuşaklarına kültürel davranış hakkı meydana gelirken, diğer taraftan da aradaki mesafe artmaktadır.

Eğitimin tamamlanmasının ardından, bireylerin mevcut kültürel sektör adına ilgilenmesi gereken değerlerin taşınması halinde birtakım görevler toplumsal sınıflara erişme olanağı sunan kültür kaynağı olmaktadır. Kısacası maddi alanı da kapsayan geniş ölçüde toplum yapısı kültür aracılığı ile üretilmektedir. Çağdaş toplumlar egemenlik araçlarına güven duyarak, buna bağlı olarak, toplum ürünleri ayrıştırılarak, nesnelere için donukluk ve süreklilik işlevlerini yürütmek durumunda kalmaktadırlar⁶⁸. İki farklı geçiş aracılığı ile kültürü kullanan her bireyin direkt olarak edindiği bir olgu olmanın dışında yazıda depolanan bir işlev yürütmesi durumunda kültür gerçekleşmektedir. Uzmanların kültürün tekelleşmesine ve ezoterik din, sanat vb. donanımlı bilgiye dönüşümü meydana gelmektedir. Kültürel sermayenin klasik

⁶⁷ Collins ve Makowsky, a.g.e., s.234.

⁶⁸ Collins ve Makowsky, a.g.e., s.236.

birikimi, Bourdieu ya göre Marksist ilkel birikimine karşılık gelmektedir. Sınıf toplumlarına dönüşümü içermektedir. Egemenlik sisteminin nesnelleşmesinin ötesinde eğitime dayanması şeklinde de gerçekleştirilmektedir. Töresel değiş tokuş bazında gelişen bireyselleşen toplum bölgesel parçalara bölünürken, eğitim sistemi aracılığı ile bütünleştirilmektedir⁶⁹.

Bourdieu, sertifikaya bağlı seviyelerin üretimini gerçekleştiren eğitim sisteminin bireylerin daima kültürel sermayenin nesnel ve sabit bazda paraya dönüştürülebileceğini ve kültür bazında devamlı yatırım yapmanın mali anlamda benzer seviyede borcun ödenebileceğini garantilediğini söyleyebilecek kadar cüretkâr olmaktadır⁷⁰.

Bu sayede oluşturulan toplum değişimi adına Bourdieu yalnızca sınırlı imkânları görerek, sınıfları içeren toplumların daima nesnel bir biçimde tekrar üretildiğini savunmaktadır. Siyasi ve ekonomik sorunlar, bütünüyle kültürel sistemde özerklik yapısını değiştirmemektedir⁷¹.

Okul sisteminde tabakasızlaştırma mümkün olmamaktadır. Bu amaçla girişilen her davranış başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Bourdieu, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından oluşan bilgileri değerlendirirken, savaş sonrası okul süreci yaygın şekilde sürdürülmesine karşın, sosyal sınıfların halen eğitim kazanımı elde ettiklerini gözlemlemiştir. Eğitim şeklinde ve kapsamında yeniden yapılandırmalar dahi durumu düzeltmemektedir⁷².

Söz konusu yapılandırmalar bünyesindeki inisiyatifler daima bireysel değişim sonucu yüksek eğitim alan egemen sınıf aracılığı ile geliştirilmektedir. Özgür okul adı altında yumuşak disiplin, yaratıcılık, özerkleştirme vb. alanlarda etkin bir düzenleme ile kültürel aşılama ve sosyal tercihlerin yenilik yanlısı ailelerin çocuklarına yardım sağlayan bir araç olarak kalmaktadır. Yeni ve özgür kültür yalnızca kültürel sermaye kazanımını farklı bir düzeye taşımaktadır. Ne yazık ki bu döngüyü değiştirmenin yolu bulunmamaktadır. Yalnızca resmi okul süreci değil, aynı zamanda kültürün tüm kapsamının tabakalı ve tabakalaştırıcı olduğu düşünülmektedir. Bourdieu'nun bu yöndeki çalışması Distincitan'da, Bourdieu ve ekibi söz konusu ilişkilerin müzik, resim, damak tadı, eğlenme biçimi, mobilya tercihi, ilgi alanına dair spor ve politik konulara değin kültürün bütün alanlarında yer edindiğini ifade etmektedirler. Aynı zamanda

⁶⁹ Collins ve Makowsky, a.g.e., s.236.

⁷⁰ Collins ve Makowsky, a.g.e., s.236.

⁷¹ Collins ve Makowsky, a.g.e., s.237.

⁷² Collins ve Makowsky, a.g.e., s.238.

bireylerin toplum yapısında bulunduğu yerin sonucu olmakla birlikte yapıya yeniden üretim olanağı tanımaktadır⁷³.

Bourdieu, öğrencileri için tüm okul yaşamındaki başarının geçmiş dönemlere paralel geliştiğini öne sürerek, egemen sınıfta bulunan öğrencilerin okul döneminin evvelinde edindikleri bilgi ve deneyimlerin, avantaj sağladığını da vurgulamaktadır. Bundan dolayı sosyal sınıfların eğitim olanaklarının kültürel sermayelerine oranla değiştiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bourdieu, genellikle eğitimin kültürel sermaye sonucunda oluştuğunun ve paylaşım olanağı tanıyan devamlılık arz eden kurum olduğunu öne sürmektedir. Çağdaş döneme bakıldığında zorunlu tutulan eğitim ve adile söylemler bu tezi desteklemeye çalışmaktadır. Bourdieu tüm bireylerin eğitim almasının eşitliğin sağlandığı anlamını taşımadığını da ifade etmektedir⁷⁴.

2.3. PIERRE BOURDIEU VE AİLE

Egemen sınıfın belirlemiş olduğu normlarla yönetilen sistemde zor ilişkilerin meşrulaştırılması şeklinde sınıf bazında tekrar üretim meydana gelmektedir. Güç dengesinin kültürel sermayeyi oluşturması durumunda sınıflarda yapısal düzeyde devamlı ilişki ve tüm toplum adına önde gelen ailelerin avantajlarını aktardıkları gözlenmektedir⁷⁵. Bourdieu, 1996 yılında geliştirdiği “Gerçekleştirilmiş Bir Kategori Olarak Aile” isimli incelemesinde aileye dair özel şekilde sunulduğu kamu tabanlı oluşumundan söz edilmektedir. Bugüne değin tanım getirilmiş ve daima aynı şekilde olması gerektiğine inanılan aile ve ilişkileri çağdaş bir moda olarak seri şekilde geri plana atıldığı gözlenmektedir. Evde yaşamın sıradan ekonomik koşulları askıya aldığı ve sektörde değiş tokuş karşılığı ev bazında hesaplaşmanın kabul görmemesinin yerine Aristoteles’in de belirtmiş olduğu gibi philia dostluğun öne çıkarak sosyal yapı kazandırılması beklenmektedir. İcat konusundaki ilk evre ailenin ismi, evliliğe zorlama vb. baskıcı eylemleri ve ebeveyn, evlat, kardeş sevgisi gibi kavramlarla sorumluluk geliştirmektir. Duygu bazında gerçekleştirilen ve daima devam eden onarım eylemleri, duygusal bağlamda libidoyu sosyalleştirebilmek için basit isimlendirmenin edimsel etkisini ifade etmektedir⁷⁶.

Bourdieu, ailenin nominal oluşumdan ve yoğun bağlarla bütünleşen reel gruba dönüşümünü kavrayabilmek adına tüm aile bireylerin birlik beraberlik olgusunu kanıksatan ve ailede bir birey olmayı sevdiren eğilim şeklinde pratik ve sembolik

⁷³ Collins ve Makowsky, a.g.e., s.238.

⁷⁴ Collins ve Makowsky, a.g.e., s.238.

⁷⁵ Nurgin Oktik, *Aileyi Anlamak Disiplinler Arası Yaklaşım*, Ankara: NOBEL Yayıncılık, 2018, s.23.

⁷⁶ Oktik, a.g.e., s.24.

çalışmalarla ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Aile genel kabul gören tanımına göre, sembolik imtiyazı ifade eden eylemsel bir ayrıcalık kurallara uyan ve sevginin ayrıcalığına sahip, normallik düzeyinde kazançla sağlanan evrensel niteliği bulunan bir ayrıcalık olmaktadır. Normal bir aile beklentisi ve ayrıcalığını taşıyanlar yaşam alanı bazında kolay erişim olanağı bazında avantaj sağlamış olmaktadır. Söz konusu ayrıcalık, reelde, kültürel alanda, ekonomide ve sembolik ayrıcalıkların toplamı ile iletim koşulları olarak değerlendirilmektedir. Aile sosyal yapının korunması adına biyolojik açıdan nüfus artışı ile birlikte toplumsal alanda sosyalleşmenin yaygınlaşması şeklinde büyük önem taşımaktadır. Aile sermayelerin değişik şekillerde birikimi ile farklı nesiller arasında etkileşimin odak noktası olarak adlandırılmaktadır. Birlik ver beraberlik söz konusu etkileşim aracılığı ile korunmakta ve sürdürülmektedir. Bourdieu, sembolik sermayeyi toplum içinde nüfuz ve zihinsel bakımdan düzenlemeler aracılığı ile resmi sınıfların oluşturulmasında gerek ekonomik gerekse sosyal düzeyde etkiler aracılığı ile örgüt bağlamında ailenin seçimi ile uyum alanına dair güçlenmesi hedeflemektedir⁷⁷.

2.4. EĞİTİM ÖĞRETİM SİSTEMİ VE MESLEK SEÇİMLERİNE İLİŞKİN KAVRAMLAR

2.4.1. Eğitim ve Öğretim Sistemi

Eğitim tarihi evrede ilkel topluluklardan bugüne değin değişime uğrayan bir olgudur. Bundan dolayı çok sayıda tanım içermektedir. Bilim çalışanları, eğitim bağlamında kültür ve terbiyenin yansıtıldığı araç olarak değerlendirmektedir. Bunların yanında meslek edinmeye dair en gerekli araç olarak da ele alınmaktadır. Okullar eğitime dair çok sayıda tartışmanın gerçekleştirildiği ve odak noktasında bulunan kurumlar olmaktadır. Bugünün okullara dair ortak görüşü, eğitim sistemi kapsamında öne çıkan bir faktör olduğudur. Her devletin kendine özgü geliştirmiş olduğu eğitim sistemi ve buna paralel olarak amaçları bulunmaktadır. Bu amaçlar çoğunlukla ulusal ve uluslararası düzeyde farklılık içerebilmektedir. Söz konu farklılıkların nedeni ülkelerin kendilerine özgü politika, ekonomi ve sosyal yapılarının bulunmasıdır. Eğitim sisteminde ulaşılmak istenen yegâne amaç, ülke bazında gereksinim duyulan seviyeye ve donanıma hâkim olan bireylerin yetiştirilmek istenmesidir. Türkiye’de eğitim sistemin bazında ulaşılmak istenen hedefler de kendine özgü ideolojiler bağlamında belirlenmektedir. Söz konusu ideoloji toplumsal ve bireysel niteliklere göre şekillenmektedir. Türkiye’nin eğitim sisteminin genel nitelikleri, insana saygı

⁷⁷ Oktik, a.g.e., s.24.

gösteren, bilimi ilke edinen, toplumsal yükümlülöklere duyarlı, yetenekli ve mutlu bir yaşama elverişli bireylerin yetiştirilmesi hedeflerini taşımaktadır.

Bireysel ve toplumsal hedefler için basamak olan eğitim sistemi zamanla gelişen global dünya düzenine göre entegre olarak önde gelen kurumları kapsamaktadır. Küreselleşmeye paralel olarak, rekabet platformunda yer alan dünya ölkeleri, söz konusu sürece uyum sağlamının en basit yolunun eğitime önem vermekle sağlanacağını savunmaktadır. Ölkeler politik ve toplumsal yapının maruz kaldığı değişimden dolayı eğitim alanında da değişime gitmektedir. Özellikle bireysel bazda rekabet yaratımı adına not sistemi geliştirilerek, öğrencilerin karşılıklı yarış halinde olmaları sağlanmaktadır. Sistemde bulunan not sistemi üst düzey okula geçiş evresinde tabii tutulan sınav sistemine neden olarak rekabet kapsamını geliştirmektedir. Eğitimin her aşamasında, başarı bazında farklılıklar gözlenerek öğrenciler adına en verimli olan için yarış ortamı oluşturulmaktadır. Üniversiteye geçiş alanında rekabet yaratımı dersanelere yol açarken bugünün eğitim sisteminde en ücra şehirlere değin hızla artış göstermektedir. Öğrenciler için üniversite tercihlerinde büyük bir ölçüt sayılarak, nitelikli üniversitenin kazanımı adına rekabette artış sağlanmaktadır. Öğrencilerin etkin olan sayıca az üniversiteleri hedeflemekte ve sınav sürecinde dersanelere yöneldikleri gözlenmektedir. Devlet stratejilerinin de etkisinden dolayı özel nitelikli kurslar ve özel okulların sayılarında gittikçe artış meydana gelerek, ezberci sistemi içeren bir yapı oluřmaktadır⁷⁸.Devamlı bir şekilde farklılık gösteren ve paralı bir işlev süren eğitim sistemi özellikle aileler ve öğrenciler açısından güvensizliğe dayanırken, rekabet alanında eğitimin bedele dayandırılması öğrencilerin geleceğe dair kaygılarını arttırmaktadır.

2.4.2. Sınav Sistemi

Bugünün eğitim sisteminde genellikle sorgulayıcı nitelikten uzaklaşılarak, ezberci ve teste yönelik sınava hazırlanan bir nesil meydana gelmektedir. Türkiye’de üniversite geçiş sınavı milli sınav merkez odaklı gelişmektedir. Söz konusu merkez, 1981 senesinde Yükseköğretim Kuruluna bağlanarak, Öğrenci Seçe ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) adını almaktadır. Bu kurumun çalışmaları 3 Mart 2011’e değin devam etmesine karşın, bu tarihin ardından özel bütçeye dönüşerek, Ölçme Seçe ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı olarak isim değişirmiştir.

⁷⁸ Orhan Beyaz, Özel Dersanelerde Üniversite Giriş Sınavına Hazırlanan Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Profili (Ankara Örneği), Ankara: Gazi Üniversitesi, 2014, s.16-17 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

Ölçme Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığının görev kapsamı şu şekildedir:

- Yıl bazında sınav tarihlerini oluşturarak, kamuoyuna ilan etmek ve yasaya uygun ilkeleri uygulamak,
- Sınav merkezlerinin işlevi adına tüm evreleri denetlemek, konuya dair gerekli kurumlarla iş birliğine gitmek ve güvenlik önlemleri geliştirmek,
- Sınavların kapsamına elverişli metotları geliştirmek,
- Sınav merkezlerini tespit ederek, görev alacak bireylerin seçimini yapmak ve görev organizasyonu gerçekleştirmek,
- Sınav bünyesinde ölçme, değerlendirme, yerleştirme, inceleme vb. hizmetlere dair bedelleri saptamak ve ilan etmek,
- Sınavın ardından alınan sonuçları değerlendirerek, duyurmak gibi yükümlülüklerle sahip olmaktadır.

Türkiye’de lise düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin katılabildiği üniversite giriş sınavı, ÖSYM aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Türk sınav sisteminde zaman zaman değişiklikler gözlenmektedir. 2006 – 2009 yıllarını kapsayan zaman diliminde tek oturumluk sınavlar tercih edilmekte ve tek soru kitapçığı ile tek yanıt anahtarı her öğrenci için kullanılmaktaydı. Bu sınav kapsamında ön çeşit soru kitapçığından yararlanılarak kapsamda 30 sorudan oluşan 8 test bulunmakta ve her aday 6 testten sorumlu tutulmaktaydı. Sınavın süresi 195 dakika şeklinde değerlendirilmekteydi. 2010 yılı ile birlikte değişen yeni sınav sistemi isim değiştirerek, YGS ve LYS adı ile iki farklı şekilde gerçekleştirilmektedir. Sınav kapsamında 160 sorudan yararlanılarak, YGS baraj şeklinde değerlendirilmektedir. Bu sınavdan elde edilecek puanın ortalama %40’ı ikinci sınavla edinilecek puana ilave edilerek toplam yerleştirme puan hesaplanmaktadır. 2017 yılı itibari ile yeni bir yapılandırma getirilerek, Yüksek Öğretim Kurumları sınavı (YKS) adını alarak iki oturum şeklinde ve puan türlerinin 18’den 5’e indirildiği gözlenmektedir. Bu sistem 200 puanını üzerindeki adaylar için sonraki dönem için de geçerlilik sağlanmaktadır. Bu yapılandırmaya dayanan sistem halen uygulamaya devam edilmektedir.

2.4.3. Sınava Hazırlanan Öğrenciler

Eğitim sistemi kapsamında yer alan ders programlarının yetersiz olmasından dolayı öğretmenlerin buldukları yıla dair yalnızca mevzuata yönelik derslerin öğrencilere tamamının yetiştirilmesi adına çaba sarf etmelerine neden olmaktadır. Bundan dolayı etkin bir ders sunumuna imkân bulunmamaktadır. İşlevsiz bir ders

programından dolayı öğrenci ilgisiz kalarak, kimi zaman kopyaya başvurma eğilimi gözlenmektedir. Müfredatın içerdiği programın yetiştirilmesi adına emek harcayan öğretmenler öğrencileri gerektiği gibi takip edemeyerek bireysel eksikliklerine eğilememektedir. Sınıfların kalabalık yapıda olmasından dolayı her öğrenci ile etkin şekilde ilgilenemeyen öğretmenler, öğrencileri için gerekli motivasyonu sağlayamamaktadır. Başarısızlıkla sonuçlanan öğelerin önde gelenleri arasında öğretim sisteminin kişisel niteliklere yönelik geliştirilmemesi gelmektedir. Programların tüm öğrencilere aynı düzeyde eğitim verilmesini kapsamı bireysel farklılıkların önüne geçerek kişisel yetenek ve gelişim düzeylerinin göz ardı edilmesinden dolayı sınavlarda alınan puanlara oranla üniversite tercihlerinde güçlükle karşılaşılmamasına sebep olmaktadır.

Eğitim öğretim sisteminin ortak öğretme biçimini kapsamı nedeniyle kimi öğrenciler söz konusu sistemde güçlük yaşamazken kimisi için ise oldukça güç bir durum ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı farklı şekilde gelişim gösteren öğrenciler için bu sistem çoğu öğrenci adına hayal kırıklığı olmaktan öteye gidemezken öğrencileri kazanmaktan çok kaybetmeye sebep vermektedir. Söz konusu sistemde standardın optimize edilmemesinden dolayı orta düzeyde bulunan öğrenciler tarafından başarı sağlanamamaktadır. Ekonomik anlamda gelir seviyesi düşük olan ailelerin eğitim öğretim bedeline adapte olamamalarından dolayı özel kurs gereksinimlerinin de karşılanamaması nedeniyle gereken başarı elde edilememektedir.

2.4.4. Meslek Seçimi

Meslek tercihi bireylerin hayatları bakımından öne çıkan tercihlerden biri olmaktadır. Mesleğe yönelim ile birlikte yaşamında karşılaşılabileceği birçok unsurun da tercihi yapılmaktadır. Bireyin uğraşları, sosyal çevresi ve uzun zaman geçirmesi gereken iş yerinin de seçimi anlamını taşımaktadır. Bu doğrultuda bireylerin yeni bir statü kazanmaları sağlanmaktadır. Bundan dolayı Türkiye’de mesleki tercihe büyük önem verilmektedir. Meslek; bireylerin eğitim aracılığı ile geliştirebildiği, beceri, bilgi ışığında öğrenme şekliyle edindiği kazanımlar ve buna karşılık gerçekleştirdiği eylemler şeklinde tanımlanabilmektedir.

2.4.5. Aile ve Çocuk Yetiştirme

Aile konusunda tarihsel sürece bakıldığında süregelen tüm toplumlarda varlığını gösteren ilk grup olması yönüyle, toplumun en küçük yapı taşı oluşturmakta ve bireylerin köklü, organik niteliklerine dayandırılan sosyal yapıya hâkim bir kurum

olarak değerlendirmeler yapılmaktadır⁷⁹. Geleneksel aile tanımına göre, kadın, erke ve çocukların oluşturduğu bütünsellik içeren, toplumsal kültürün devamlılığına olanak tanıyan bununla birlikte toplumsal ilişkilerin düzenlenmesine imkân sunan bir işlevi yürütmektedir. Parsons, aile ile ilgili olarak, çocukların birincil düzeydeki sosyalizasyonu ve toplum bazında yetişkin nüfus karakter istikrarının elde edilmesine olanak tanıyan iki işlev olduğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda aile için insan kişiliğini üreten fabrikalar betimlemesini yaparak, sıcak bir ortam, güven olgusu ve karşılıklı destek sağlamaya dayanan sosyalizasyon alanı olarak da deęerlendirilmektedir⁸⁰.

Ailenin devamlılığına neden olan sebep, tüm toplumlarda sevgi, aşk, evlat sevgisi, anne şefkati, ekonomik anlamda güven ortamı, neslin devamı, karşılıklı dayanışma vb. sosyal nitelikleri taşımasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında kurum olarak bakıldığında nüfusun artması, yenilenmesi, nesilden nesle kültür aktarımı, çocukların sosyalizasyonu, korunma, barınma, sağlıklı yaşam sürme, biyolojik ve psikolojik tatmin vb. zelliklere sahip olması da öne çıkmaktadır. Evrensel düzeyde ailenin farklı bir kurumda yinelenmemesi, içişlerinde bağımsızlık taşıması çoğunlukla toplumsal mesafeye neden olarak, ailenin kutsal ve mahrem şekilde değerlendirilmesini saęlamaktadır⁸¹. Çağdaş toplumlarda klasik aile yapısının değişime uğradığı ve birtakım fonksiyonların kaybedildiği gözlenmektedir. Ancak toplumda en küçük birim olması sebebiyle, temel taşı olarak sarsılmaz bir niteliğe sahip olmaktadır. Çağdaş koşullarda ailenin kaybedilen fonksiyonlarının dışında farklı aile tiplerinin oluştuğu da gözlenmektedir. Bu durumda aile tiplerinde çeşitlilik oluşmaktadır. Ailelerin birincil görevleri neslin sürekliliğini sağlamak ve toplumların devamlılığına katkıda bulunmaktır. Bunun nedeni ailenin ocuk sahibi olarak toplumsal değerleri çocuklarına aktarmasından kaynaklanmaktadır. Yeni ilişkilerin tekrar şekillenerek, çoklu sosyal grupla etkileşim içinde olmasından dolayı toplumda kendine yer edinebilmektedir. Bu konudaki başlangıç evresi ise ailede sağlanan sosyalizasyon sürecinden oluşmaktadır. Aile toplumsal kuralları ve değerleri bireylere yansıtarak sosyal yapının da sürekliliğine katkı sağlamaktadır.

Aile, ocukların dış çevreye açılması ve sosyal yapıya dâhil olması adına ilk aşamayı oluşturmaktadır. Sosyalleşme evresinde çocukların dış evre koşullarını ve kendisini aynı nitelikleri taşıdığı toplumun sosyal yapısına ayak uydurarak, keşfeder ve bu alanda kendine yer edinmek adına bir alan yaratmaktadır. Aileler toplumsal

⁷⁹ Oktik, a.g.e., s.2.

⁸⁰ Oktik, a.g.e., s.2.

⁸¹ Oktik, a.g.e., s.2.

yapıda düzenlerin de aktarılmasında etken bir denetim mekanizması olmaktadır. Denetim bireylerin sosyalizasyon evresinde toplum bazındaki sosyal kuralları yansıtarak, bireylerin bu süreçte söz konusu kuralların ve onaylanan – onaylanmayan davranışları aileden başlayarak, zamanla genişleyen bir zincir kapsamında zamana bağlı olarak anlaşılır kılarak sağlamaktadır. Sosyal yapıda oluşan normlar ve değerler yoğunlukla yol haritası olmakla birlikte, yönlendirici, farklı bireylerle bağlayıcı ve kolaylaştırıcı bir araç olmaktadır. Bireylerin karşılıklı olarak anlaşmalarına olanak tanıyarak, yaşamda karşılaşılan durumlara karşın ne şekilde davranılması gerektiği hakkında da ipuçları içermektedir. Söz konusu normlar ve değerlerin bireyin bürünmesi gereken rolleri de saptayan öne çıkan öğeler olması da aile aracılığı ile yansıtılmaktadır⁸². Ailelerin çocukların yetiştirilmesinde birtakım farklılıklar gözlenmesi, çocukların kişiliğinde ve kimlik gelişiminde de farklılıklar oluşmasına yol açmaktadır. Çocuklarda davranış niteliklerinin ebeveyn tutumlarına oranla şekillenmesi konusunda ilk araştırma Baumrind (1971) aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. İki boyutta aileyi ele alan Baumrind, çocuklara uygulanan denetim ve tepkinin niteliğini çocuk ve aile etkileşimi arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Ailenin çocuklara karşın birtakım denetleyici ve kısıtlayıcı rol üstlendiğini ifade etmektedir. Otoriter ailelerin çocuklarını itaat etmeye zorlayıcı tutum sergilediklerini, otoriter ailelerin ise denetimin ve beklentilerin üst düzeyde olduğu akıl yürütmeye odaklandıkları sonucuna ulaşmaktadır.

2.4.6. Aile Yapısı

Yapı, sosyoloji biliminde toplumsal yapının anlamını belirtmek adına yararlanılan bir terim şeklinde ortaya konmaktadır. Aile, toplumda bulunan en küçük kurumu ifade ettiğine göre, aile yapısına da değinmek gerekmektedir. Toplumsal yapı, davranışlar aracılığı ile yinelenen, birtakım kalıplarla meydana getirilen, toplumsal sistemde var olan etkileşimi içermektedir. Aile yapısına gelince, iç kalıpları ve davranışları toplumda ilişkileri düzenlemek adına yürütülen etkileşimi ifade etmektedir. Aile bazında mikro seviyede oluşturulan tutumlar ya da davranışlar topluma aktarılmaktadır. Bireylerin içinde buldukları toplumsal kültürü, taşıdığı değerleri kuralları ailede öğrendiği belirtilmektedir. Sosyalizasyon kapsamında bireyler söz konusu kuralları, norm ve değerleri ailenin yapısal niteliklerini ve yansıtmaya biçimine oranla öğrenmektedir. Anne babalar toplumca onaylanan ve onaylanmayan kültürel kalıpları, çocuklara bebeklik ve çocukluk sürecinde aktarabilmektedir. Bu kurallar yoğunlukla aile içinde görev dağılımı, statü vb. toplumda temel taşı niteliindeki

⁸² Oktik, a.g.e., s.3.

kavramlara odaklanmaktadır. Aile yapısını ortaya koyan birlikte yaşamak ya da evlenmek eylemleri olmaktadır. Aile birliği iki bireyin karşılıklı akit paralelinde yaşamlarını birleştirmesi ile başlamaktadır. Çekirdek ailenin odak noktasında bağlanma ve çocuk sahibi olma, kimi zaman da evlat edime yolu ile toplumsal yapıda varlıklarını idame ettirmeleri aile gelimine olanak tanımaktadır.

Yoğunlukla göçebe şeklinde yaşam süren topluluklarda veya geniş aile türlerinde meydana gelen, kapalı coğrafi alanlardaki toplumlara ait olma, evlenme işlevini doğurmaktadır. Bugünün koşullarında gözlenen değişim ve farklılıklarla içten evlenmelerde azalış gözlenirken dıştan evlenme hızında artış gözlenmektedir⁸³. Klasik çekirdek aile yoğunlukla ebeveyn ve çocuklardan meydana gelmektedir. Babanın rolü ekonomik katkı sağlamak iken anne ailede ev ve çocukların yetiştirilmesi sürecine katkı sağlamakla birlikte çalışma koşullarında geçiş evresi ile de büyük ölçüde değişim gözlenmektedir. Ailenin sürece ve mekâna paralel olarak hızlı bir dönüşüm eylemi zamanla çok daha net gözlenebilmektedir. Son zamanlarda boşanma oranlarındaki artışlar, tek ebeveynden oluşan aile yapıları, evlilik dışı ilişkiler, farklı aile tipleri, tekrar evlenme vb. şekilde farklı aile tipleri meydana gelmektedir⁸⁴.

2.4.7. Türkiye’de Aile Yapısı

Türkiye’de aile yapısı karmaşık bir düzeyde olduğundan açıklamak da güçlük yaşanmaktadır. Türkiye’de aile yapısına dair araştırmalar, yoğunlukla İslamiyet’ten önce, Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet sonrası şeklinde üç farklı sürece dayanmaktadır. Ancak tarihsel açıdan Türkiye için Osmanlı’dan bugüne değin aile yapısının minimum değişime uğrayan kurumlar arasına olduğu öne çıkmaktadır. Osmanlı döneminde birtakım geleneklerde halen yaşatılmaktadır. Türkiye aile yapısını anlayabilmek, coğrafi bölgeye ya da aile sayısına oranla saptanabilmektedir. Coğrafi alana bakıldığında kırsal, kentsel aile ve gecekondü aileleri olarak üç farklı şekilde ele alınabilirken, çekirdek aile konusunda aile bireyi sayısı bu yönde tespitte olanak tanımaktadır. Türkiye’de çoğunlukla geniş aileye de çekirdek aileye de rastlanmaktadır. Geniş aile terimi, çok sayıda neslin bir arada bulunduğu aile tipidir. Yoğunlukla kırsal alanlarda gözlenmektedir. Çekirdek aile ise eşler ve çocuklardan oluşarak genellikle kentlerde yaşamaktadır.

⁸³ Oktik, a.g.e., s.7.

⁸⁴ Oktik, a.g.e., s.7.

Kırsal bölgelerde bulunan ailelerin genellikle tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile geçimlerini sağladıkları gözlenirken, yaygın olarak geniş aile olarak yaşamaktadırlar. Kırsal alanlarda toprağın bölünmemesi amacı ile kız çocuklarının yakın çevreden evlendirildiği, çoklu evli çiftlerin birlikte yaşadığı, kırsal kesim aileleri olmaktadır. Evdeki en yaşlı üyeler genellikle otoriteye ve mülkiyet hakkına sahip olan bireyler olmaktadır. Diğer erkekler, yoğunlukla söz sahibi bireylerdir. Kadın ise söz konusu aile yapısında arka planda kalmaktadır. Çocuklarla, ev işleri ile ve tarla ile ilgilenen bir konumda bulunmaktadır. Ataerkil aile yapısında üretimle uğraşan ve ekonomiyi ayakta tutan birey ise erkekler olmaktadır. Kentlerde yaşayan ailelerde ebeveynlerle çocukların bir arada oldukları gözlenerek bu tip ailelere çekirdek aile ismi verilmektedir. Bu tip aileler endüstri devriminin ardından kırsal kesimden şehirlere göç ederek gelişen aile yapısını oluşturmaktadır. Türkiye’de halen çekirdek aile yapısı hâkim olsa da geleneklerin yaşatıldığı da gözlenmektedir. Şehirli ailelerde kırsal kesimde bulunan ailelerde de olduğu gibi evdeki otorite baba olmaktadır. Ancak kadınların iş yaşamına adım atması ile birlikte konumu değişime uğrayarak, erkeklerle eşit oranda eğitim olanağını kazanması, iş yaşamına adapte olması gibi durumlardan dolayı evde yoğunlukla iş bölümü odaklı bir yapı gelişmektedir. Kadınların çocuklarla ilgilenerek yemek yapma gibi işlevlerinin yanında erkeklerin ekonomik kalkınmayı sağlaması yükümlülükleri kadın çalışsa dahi erkeğin sorumluluğu taşımasını ön plana çıkarmaktadır.

Türkiye’de aile, ebeveyn ve çocuklardan meydana gelse de şehirlere göç aracılığı ile akrabalık ve hemşerilik bağları halen sürdürülmektedir. Mekâna ve sayıya paralel olarak çekirdek ailenin niteliğini devam ettiren ailelerde kadınların çalışma hayatına girmemesi, ailenin taşıdığı yapısal niteliklerdeki farklılıklara dair ip ucu olarak değerlendirilmektedir. Ailelerin çocukları evlenmesi halinde yeni evlenen bireylerden kadının çalışması durumunda genellikle ailelere yakın mesafedeki evler tercih edilmekte ve doğan çocukların bakımı adına aile büyüklerinden destek alınmaktadır. Kentlerde klasik ilişki devam ederken, ataerkil aile bağları dayanışma şeklinde sürdürülmektedir. Türkiye’de geniş aile tipi, genellikle çekirdek aile tipine dönüşerek, klasik aile algısına paralel olarak birlikte hareket edilmektedir. Çağdaş yaşamda çekirdek ailelerin yaygınlaşması geleneksel aile tipini hala korumaktadır. Kağıtçıcaşı, bu yapıyı duygusal nitelikli karşılıklı bağımlılık modeli şeklinde betimlemektedir. Aile bireylerinin mülkiyet paylaşımı konusunda kısıtlar bulunurken, bireylerin duygusal anlamda karşılıklı birbirlerini destekledikleri ve akrabalık değerlerini sürdürdükleri de gözlenmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu bölümde gerçekleştirilen çalışma kapsamında ele alınana uygulama hakkında açıklayıcı bilgilere verilecektir. Aşağıda araştırmanın konusu, araştırmanın amacı ve kapsamı, araştırmanın önemi, araştırmanın sınırlılık ve varsayımları, araştırmanın yöntemi evren ve örneklem, hipotezler ve veri toplama aracından bahsedilecektir.

3.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Doğduğumuz andan itibaren hayatımız şekillenmekte ve hayallerimiz, aldığımız, almadığımız ya da almak zorunda olduğumuz kararlar yaşadığımız hayatı belirlemekte. Ortalama insan ömrünün de arttığını düşündüğümüzde bir bireyin hayatıyla ilgili iki temel karar ortaya çıkmakta; eğitim ve meslek seçimi. Eğitim almak ya da almamak verilecek kararlardan bir tanesiyken, meslek seçimi ise bu kararlardan verilmesi en kesin olanıdır. Bu süreçte de bireyin alacağı aile desteği büyük bir etkiye sahip olacaktır. Meslek seçimi, bireyin hayatına yön veren ve hayatını, geleceğini şekillendirme potansiyeli olan en önemli aşamalar arasında yer almaktadır. Birey kendi istek ve özelliklerine uygun olarak mesleğini seçtiğinde bu seçim iş yaşamındaki performansını ve özel hayatını olumlu olarak etkilemektedir. Kendi özelliklerine uygun meslek seçimi yapan birey belirli yaştan itibaren başarılı ve mutlu bir şekilde hayatını sürdürerek arzu ettiği şekilde kendini geliştirebilir, hayatını kurgulayabilir⁸⁵.

Meslek seçimi ile ilgili bazı kuramcılar, bireyin doğumundan ölüme kadar olan süreçlerini ele alarak belli yaş aralıklarında beklentilerinin değiştiğini ve çeşitli karar verme aşamalarından geçtiğini gözlemlemişlerdir. Bu süreçlerde birey geleceği ile ilgili kararlar verirken, aileye de önemli görevler düşmektedir. Her şeyden önce ailenin bireyi iyi tanıması ve bireyin özelliklerine göre yol gösterici olması gerekmektedir. Bazı aileler buna uygun şekilde davranırken bazıları yol gösterici olamadan direkt olarak bireyleri itibarlı mesleklere ya da mesleki eğitim sonrası iş bulmakta zorlanmadan mesleğini icra edeceği mesleklere yönlendirmekte hatta birey üzerinde baskı kurmaktadır. Bireyin üzerinde kurulan baskı yanlış seçimler yapmasına ve istemediği bir hayatı yaşamasına sebep olabilir. Bu kapsamda 12. Sınıf öğrencilerin okul tercihlerinde aile ve okul etkisinin araştırılması oldukça önemli bir konu olduğundan

⁸⁵ Kepçeoğlu, a.g.e., s.48.

bu çalışma kapsamında meslek seçiminde aile yapısının etkisi konusu araştırılmak istenmiştir.

3.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

Özel okulda okuyan 12. Sınıf öğrencilerinin meslek seçimine aile yapısının etkisini araştırmak üzere gerçekleştirilen bu çalışmanın amaçları aşağıda belirtildiği gibidir:

- Meslek seçiminde ailelerin çocuklarına karşı tutumlarını değerlendirmek ve bilinçlerini ölçmek.
- Ailelerin çocukların meslek seçimlerinde baskı derecelerini belirlemek ve çocukların üzerinde kurdukları baskıları belirlemek.
- Meslek seçimlerinde aile desteğini olumlu ya da olumsuz şekilde değerlendirebilmek.
- Geleceğini şekillendirmek isteyen bireyin, hayatındaki en önemli dönüm noktalarından birisinin meslek seçimi olduğu konusunda aile desteğini alıp alamadığını belirlemek.

3.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Hayat boyu aldığımız kararların en önemlilerinden biri de meslek seçimidir. Meslek yalnızca para kazanma aracı değil, her şeyden önemlisi yetenekleri kullanarak kendini geliştirme yoludur. Birey yeteneklerine uygun bir işi yaptığı zaman başarı gösterip yaptığı işte yüksek performans ortaya koymaktadır. Meslek seçimi konusunda ailenin rolü fikir vermek ve yol göstermek olmalıdır. Son kararı ailenin değil bireyin vermesi gerekir. Bireyin geleceği için atacağı adımda en önemli etkisi ailenin bireyin kendine uygun mesleği seçmesinde olanak sağlamasıyla oluşacak pozitif yönlendirme etkisi olacaktır. Bireyin meslek seçimindeki ciddiyeti kavrayabilmesini sağlamak, daha bilinçli sağlam adımlarla ilerleyen bireylerin daha mutlu ve kaliteli hayat sürmesine sebep olacaktır. Bu çalışma, bireylerin kendi özelliklerine uygun meslek seçiminde tercih dönemleri sırasında yönlendirme yaparken destek olan ve yol gösterecek olan anne ve babalara, öğretmenlere, rehber öğretmenlerine, üniversiteler de gerçekleştirilen tercih tanıtım günlerinde aileleriyle gelen bireyleri ailesiyle birlikte en doğru kararı alması için tanıtım yapan öğretim üyelerine yol gösterici olmasını hedeflenmektedir. Belirtilen sebeplerden kaynaklı olarak çalışmanın önemi oldukça yüksektir.

3.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIK VE VARSAYIMLARI

Planlanan çalışmanın yapılması öncesinde bazı sınırlılıklar belirlenmiştir. Bu sınırlılıklar aşağıda maddeler halinde belirtildiği gibidir:

- Araştırma yalnızca Kocaeli ilinde bulunan özel okullarda okuyan 12. Sınıf öğrencileri ile sınırlı tutulmuştur.
- Araştırmaya yalnızca 12. Sınıf öğrencilerinin katılımları sağlanmıştır.
- Araştırmaya katılan öğrencilerin 2019-2020 eğitim ve öğretim yılında aktif olarak öğrenci olmaları sınırlılığı getirilmiştir.
- Araştırmada örneklemin evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.
- Veri toplama araçlarının araştırma kapsamındaki konuyu ölçmede yeterli olduğu varsayılmaktadır.
- Araştırmaya dahil olan katılımcıların yanıtlarında doğru bilgiler verdikleri varsayılmıştır.

3.5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Model, bir sistemin temsilcisidir. Modeller, temsil ettikleri sisteme oranla daha yalın olurlar. Model, ideal bir ortamın temsilcisi olup, yalnızca önemli görülen değişkenleri içine alacak şekilde, gerçek durumun özetlenmiş halidir. Araştırma modeli, araştırma amacına uygun ve ekonomik olarak, verilerin toplanması ve çözümlenebilmesi için gerekli koşulların düzenlenmesidir. Bu koşulların düzenlenmesinde iki temel yaklaşım vardır. Bunlar tarama modelleri ve deneme modelleridir. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Bilinmek istenen şey vardır ve oradadır. Önemli olan, onu uygun bir biçimde gözleyip belirleyebilmektir.

12. sınıf öğrencilerin meslek seçimlerinde ailelerinin etkisini ölçmeyi amaçlayan bu çalışma nicel verilere dayalı genel tarama modelinde ve ilişkisel tarama modelinde bir araştırmadır. Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrenden, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama modelleridir. İlişkisel tarama modelleri, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir.

3.6. HİPOTEZLER

Araştırma kapsamında uygulama öncesinde bazı hipotezler belirlenmiştir. Bu hipotezler aşağıda belirtildiği gibidir:

- **H₁**: Özel okullarda okuyan 12. Sınıf öğrencilerin meslek seçimine ailesinin etkisi yüksektir.
- **H_{1A}**: Örnekleme temsil eden öğrencilerden cinsiyete göre, meslek seçimi ve alt boyutlarında farklılık vardır.
- **H_{1B}**: Bireylerin anne ve babalarının eğitim durumlarına göre meslek seçiminin alt boyutlarında farklılık vardır.
- **H_{1C}**: Bireylerin anne ve babalarının değer inançlarının ve beklentilerinin çocuklarının meslek seçimine etkisi yüksektir.

3.7. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmada çalışma evrenini Kocaeli ili Başiskele ilçesinde özel okullarda okuyan 12. Sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Başiskele ilçesinde toplamda 15 özel lisede toplamda 389 12. Sınıf öğrencisi eğitim görmektedir. Yapılan inceleme sonucunda 389 kişilik bir evreni yaklaşık olarak 200 kişiden oluşacak bir örneklem grubunun 0,05 anlamlılık ve %5 hoşgörü düzeyinde temsil edebileceği düşünülmüştür. Araştırmaya katılan tüm katılımcıların anket sorularını cevaplamada dürüst davranacağı varsayılmıştır. Gerçekleştirilen anket uygulaması ile ulaşılan örneklem sayısının evreni temsil ettiği varsayılmıştır⁸⁶. Araştırma kapsamında oluşturulan anket formu basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak 250 12. Sınıf öğrencisine online şekilde iletilmiştir. Geri dönüş alınan cevaplar değerlendirildiğinde araştırmanın 212 öğrenci ile gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.

3.8. VERİ TOPLAMA ARACI

Gerçekleştirilmek istenen çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden anketin kullanılmasına karar verilmiştir. Olgu ve olayları nesnelleştirerek gözlemlenebilir, ölçülebilir ve sayısal olarak ifade edilebilir bir şekilde ortaya koyan bir araştırma türüdür. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Anket toplamda 2 bölümden meydana gelmektedir. Anket formunun demografik bilgiler bölümünde 11 soru ve meslek seçiminde aile etkisini ölçmeye yönelik ölçekte ise toplamda 22 ifade

⁸⁶ Wright Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, Yayın Odası Yayınları, 2014, s.55.

bulunmaktadır. Bu kapsamda anket formu 33 ifadeden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özellikleri ve aileleri hakkında bilgiler yer almaktadır. Anketin ikinci bölümünü 12. Sınıf öğrencilerinin meslek seçimlerinde aile etkisini ölçmeye yönelik ifadeler yer almaktadır. 12. Sınıf öğrencilerinde meslek seçiminde ailenin etkisini belirlemek amacıyla “Kariyer Seçiminde Aile Etkisi Ölçeği” uygulanmıştır. Akın, Usta ve Satıcı (2012) tarafından Türkçeye uyarlanan “Kariyer Seçiminde Aile Etkisi” ölçeği beşli likert tipi bir ölçek olup dört boyut altında toplanan 22 maddeden oluşmaktadır. Bu boyutlar, “Bilgi Desteği”, “Aile Beklentisi”, “Maddi Destek” ve “Değerler/İnançlar” boyutlarıdır. Faktörlerde yer alan maddelerin her biri; Kesinlikle Katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Kararsızım (3), Katılıyorum (4), Kesinlikle Katılıyorum (5) şeklinde ölçeklendirilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde araştırma kapsamında incelenen Kocaeli ilinde özel okullarda okuyan 12. Sınıf öğrencilerinin meslek seçimlerinde aile yapısının etkisi konusu kapsamında elde edilen bilgilerin istatistiksel sonuçları belirtilmiştir.

4.1. DEMOGRAFİK BULGULAR

Bu bölümde özel okulda okuyan 12. Sınıf öğrencilerinin meslek seçimlerinde aile yapılarının etkisini incelemek üzere elde edilen demografik bulguların dağılımlarına yer verilmiştir. Dağılımlar incelenirken sayı ve yüzde değerlerinden faydalanılmıştır. Aşağıda yer alan tabloda araştırmaya katılan 12. Sınıf öğrencilerinin cinsiyet dağılımlarına yer verilmiştir.

Tablo 4.1. Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet					
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Kız	132	62,3	62,3	62,3
	Erkek	80	37,7	37,7	100,0
	Toplam	212	100,0	100,0	

Kocaeli ilinde özel okullarda okuyan 12. Sınıf öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırma kapsamında katılımcılara yönlendirilmiş olan cinsiyet sorusuna alınan cevaplar değerlendirildiğinde öğrencilerin %62,3'ünün (132) kız ve %37,7'sinin (80) erkek olduğu tespit edilmiştir. Aşağıda yer alan tabloda araştırmaya katılan 12. Sınıf öğrencilerinin okudukları bölüm dağılımlarına yer verilmiştir.

Tablo 4.2.Bölüm Dağılımı

Bölüm					
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Sayısal	164	77,4	77,4	77,4
	Sözel	8	3,8	3,8	81,1
	Eşit Ağırlık	40	18,9	18,9	100,0
	Toplam	212	100,0	100,0	

Kocaeli ilinde özel okullarda okuyan 12. Sınıf öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırma kapsamında katılımcılara yönlendirilmiş olan okuduğunuz bölüm nedir? sorusuna alınan cevaplar değerlendirildiğinde öğrencilerin %77,4'ünün (164) sayısal, %3,8'inin (8) sözel ve %18,9'unun (40) eşit ağırlık bölümlerinde okudukları tespit edilmiştir. Aşağıda yer alan tabloda araştırmaya katılan 12. Sınıf öğrencilerinin annelerinin eğitim durumu dağılımlarına yer verilmiştir.

Tablo 4.3. Anne Eğitim Durumu Dağılımı

Anne Eğitim Durumu					
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Okuryazar	4	1,9	1,9	1,9
	İlköğretim	16	7,5	7,5	9,4
	Ortaöğretim	60	28,3	28,3	37,7
	Lise	28	13,2	13,2	50,9
	Lisans	76	35,8	35,8	86,8
	Lisansüstü	28	13,2	13,2	100,0
	Toplam	212	100,0	100,0	

Kocaeli ilinde özel okullarda okuyan 12. Sınıf öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırma kapsamında katılımcılara yönlendirilmiş olan annenizin eğitim durumu nedir? sorusuna alınan cevaplar değerlendirildiğinde öğrencilerin %1,9'unun (4)annesinin okuryazar, %7,5'inin (16) ilköğretim, %28,3'ünün (60) ortaöğretim, %13,2'sinin (28) lise, %35,8'inin (76) lisans ve %13,2'sinin (28) lisansüstü seviyelerinden mezun oldukları tespit edilmiştir. Aşağıda yer alan tabloda araştırmaya katılan 12. Sınıf öğrencilerinin babalarının eğitim durumu dağılımlarına yer verilmiştir.

Tablo 4.4. Baba Eğitim Durumu Dağılımı

Baba Eğitim Durumu					
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Okuryazar	4	1,9	1,9	1,9
	İlköğretim	4	1,9	1,9	3,8
	Ortaöğretim	44	20,8	21,2	25,0
	Lise	44	20,8	21,2	46,2
	Lisans	68	32,1	32,7	78,8
	Lisansüstü	44	20,8	21,2	100,0
	Toplam	208	98,1	100,0	
Boş		4	1,9		
Toplam		212	100,0		

Kocaeli ilinde özel okullarda okuyan 12. Sınıf öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırma kapsamında katılımcılara yönlendirilmiş olan babanızın eğitim durumu nedir? sorusuna alınan cevaplar değerlendirildiğinde öğrencilerin %1,9'unun (4) babasının okuryazar, %1,9'unun (4) ilköğretim, %21,2'sinin (44) ortaöğretim, %21,2'sinin (44) lise, %32,7'sinin (68) lisans ve %21,2'sinin (44) lisansüstü seviyelerinden mezun oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca bu soruya 4 katılımcı yanıt vermemiştir. Aşağıda yer alan tabloda araştırmaya katılan 12. Sınıf öğrencilerinin annelerinin meslek dağılımlarına yer verilmiştir.

Tablo 4.5. Anne Meslek Dağılımı

Anne Meslek					
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Çalışmıyor	104	49,1	49,1	49,1
	İşçi	8	3,8	3,8	52,8
	Memur	64	30,2	30,2	83,0
	Meslek Mensubu	12	5,7	5,7	88,7
	Kendi İşini Yapıyor	24	11,3	11,3	100,0
	Toplam	212	100,0	100,0	

Kocaeli ilinde özel okullarda okuyan 12. Sınıf öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırma kapsamında katılımcılara yönlendirilmiş olan annenizin mesleği nedir? sorusuna alınan cevaplar değerlendirildiğinde öğrencilerin %49,1'inin (104) annesinin çalışmadığı, %3,8'inin (8) işçi, %30,2'sinin (64) memur, %5,7'sinin (12) meslek mensubu ve %11,3'ünün (24) kendi işini yaptığı tespit edilmiştir. Aşağıda yer alan tabloda araştırmaya katılan 12. Sınıf öğrencilerinin babalarının meslek dağılımlarına yer verilmiştir.

Tablo 4.6. Baba Meslek Dağılımı

Baba Meslek					
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Çalışmıyor	20	9,4	9,6	9,6
	İşçi	20	9,4	9,6	19,2
	Memur	56	26,4	26,9	46,2
	Meslek Mensubu	32	15,1	15,4	61,5
	Kendi İşini Yapıyor	80	37,7	38,5	100,0
	Toplam		208	98,1	100,0
Boş		4	1,9		
Toplam		212	100,0		

Kocaeli ilinde özel okullarda okuyan 12. Sınıf öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırma kapsamında katılımcılara yönlendirilmiş olan babanızın mesleği nedir? sorusuna alınan cevaplar değerlendirildiğinde öğrencilerin %9,6'sının (20) babasının çalışmadığı, %9,6'sının (20) işçi, %26,9'unun (56) memur, %15,4'ünün (32) meslek mensubu ve %38,5'inin (80) kendi işini yaptığı tespit edilmiştir. Ayrıca bu soruya 4 katılımcının yanıt vermediği tespit edilmiştir. Aşağıda yer alan tabloda araştırmaya katılan 12. Sınıf öğrencilerinin aile geliri dağılımlarına yer verilmiştir.

Tablo 4.7. Aile Geliri Dağılımı

Aile Gelir Düzeyi					
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Orta	112	52,8	52,8	52,8
	Ortanın Üstü	100	47,2	47,2	100,0
	Toplam	212	100,0	100,0	

Yukarıda belirtilmiş olan tablo incelendiğinde katılımcıların tamamının orta ve ortanın üstü yanıtlarını verdikleri ve diğer yanıtlara cevap vermedikleri tespit edilmiştir. Kocaeli ilinde özel okullarda okuyan 12. Sınıf öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırma kapsamında katılımcılara yönlendirilmiş aile gelir düzeyi sorusuna alınan cevaplar değerlendirildiğinde öğrencilerin %52,8'inin (112) ailesinin orta gelir düzeyine sahip olduğu ve %47,2'sinin (100) ortanın üstü gelir seviyesine sahip oldukları tespit edilmiştir. Aşağıda yer alan tabloda araştırmaya katılan 12. Sınıf öğrencilerinin aileleri ile olan ilişkilerinin dağılımlarına yer verilmiştir.

Tablo 4.8. Aile İlişkileri Dağılımı

Aile İlişkileri					
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Kötü	8	3,8	3,8	3,8
	Orta	44	20,8	20,8	24,5
	İyi	92	43,4	43,4	67,9
	Çok İyi	68	32,1	32,1	100,0
	Toplam	212	100,0	100,0	

Kocaeli ilinde özel okullarda okuyan 12. Sınıf öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırma kapsamında katılımcılara yönlendirilmiş aile ilişkileriniz nasıl? sorusuna alınan cevaplar değerlendirildiğinde öğrencilerin %3,8'inin (8) aileleri ile olan ilişkilerinin kötü, %20,8'inin (44) orta, %43,4'ünün (92) iyi ve %32,1'inin (68) çok iyi olduğu tespit edilmiştir. Aşağıda yer alan tabloda araştırmaya katılan 12. Sınıf öğrencilerinin aile tipi dağılımlarına yer verilmiştir.

Tablo 4.9. Aile Tipi Dağılımı

Aile Tipi					
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Çekirdek	180	84,9	84,9	84,9
	Geleneksel	32	15,1	15,1	100,0
	Toplam	212	100,0	100,0	

Kocaeli ilinde özel okullarda okuyan 12. Sınıf öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırma kapsamında katılımcılara yönlendirilmiş aile tipi sorusuna alınan cevaplar değerlendirildiğinde öğrencilerin %84,9'unun (180) aile tipinin çekirdek ve %15,1'inin (32) geleneksel olduğu tespit edilmiştir. Aşağıda yer alan tabloda araştırmaya katılan 12. Sınıf öğrencilerinin okul tercihlerinde kimlerden destek aldıklarının dağılımlarına yer verilmiştir.

Tablo 4.10. Okul Tercihlerinde Destek Alınan Kişi Dağılımı

Okul Tercihi					
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Aile	132	62,3	62,3	62,3
	Okul	48	22,6	22,6	84,9
	Arkadaş Çevresi	32	15,1	15,1	100,0
	Toplam	212	100,0	100,0	

Kocaeli ilinde özel okullarda okuyan 12. Sınıf öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırma kapsamında katılımcılara yönlendirilmiş okul tercihinizde kimden destek aldınız sorusuna alınan cevaplar değerlendirildiğinde öğrencilerin %62,3'ünün (132) ailelerinden, %22,6'sının (48) okullarından ve %15,1'inin (32) arkadaş çevrelerinden destek aldıkları tespit edilmiştir. Aşağıda yer alan tabloda araştırmaya katılan 12. Sınıf öğrencilerinin bölüm tercihlerinde kimlerden destek aldıklarının dağılımlarına yer verilmiştir.

Tablo 4.11. Bölüm Tercihlerinde Destek Alınan Kişi Dağılımı

Bölüm Tercihi					
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Aile	16	7,5	7,5	7,5
	Okul	20	9,4	9,4	17,0
	Kendi İsteği	176	83,0	83,0	100,0
	Toplam	212	100,0	100,0	

Kocaeli ilinde özel okullarda okuyan 12. Sınıf öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırma kapsamında katılımcılara yönlendirilmiş bölüm tercihinizde kimden destek aldınız sorusuna alınan cevaplar değerlendirildiğinde öğrencilerin %7,5'inin (16) ailelerinden, %9,4'ünün (20) okullarından ve %83'ünün (176) kendi isteği ile karar verdikleri tespit edilmiştir.

4.2. FAKTÖR ANALİZİ

“Çalışmanın modeline uygun olarak uyarlanan ölçeklerin analize uygun olup olmadığının belirlenebilmesi için açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açıklayıcı faktör analizinde asıl amaç katılımcılara yöneltilmiş olan ifadelerin geçerliliklerini tespit etmek ve analize uygun olup olmadığını belirlemektir. Açıklayıcı faktör analizinin gerçekleştirilmesinin öncesinde ölçeklerin faktör analizine uygun olup olmadığı belirleyebilmek adına KMO ve Barlett testlerinin yapılması gerekmektedir. Analizden KMO değerinin 0,60 değerinden yüksek değerde bir sonuç vermesi beklenmektedir. Ayrıca Barlett değerinin ise araştırmanın başında belirlenmiş olan $p=0,05$ değerinden küçük olması beklenmektedir.” Aşağıda yer alan tabloda 12. Sınıf öğrencilerine yönlendirilen “Meslek Seçiminde Aile Etkisi” ölçeğinin KMO-Barlett testi sonuçları belirtilmiştir.

Tablo 4.12. Meslek Seçiminde Aile Etkisi Ölçeği KMO-Barlett Test Sonuçları

KMO ve Bartlett Testi		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,759
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	3,852E3
	df	231
	Sig.	,000

Yukarıdaki tablo incelendiğinde “Meslek Seçiminde Aile Etkisi” ölçeğinin KMO-Barlett testi küresellik değerinin ,759 olduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle ölçeğin faktör analizine uygun olduğu tespit edilmiştir. Aşağıda yer alan tabloda 12. sınıf öğrencilerinin “Meslek Seçimlerinde Aile Etkisi” ölçeğinin faktör analizi sonuçları belirtilmiştir.

Tablo 4.13. Meslek Seçiminde Aile Etkisi Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

	Sorular	Faktör Yükleri
1	Ailem bir mesleği nasıl edineceğim hakkında benimle bilgi paylaştı.	,811
2	Ailem önceden beri kariyer konularını benimle görüştü.	,854
3	Ailem meslek seçiminde nasıl başarılı olabileceğimi bana anlattı.	,922
4	Ailem bir meslek seçiminde neyin önemli olduğunu bana anlattı.	,878
5	Ailemin çalıştığını görmek kariyerimde bana güven verdi.	,636
6	Ailem hangi mesleklerin benim için en iyi olacağı hakkında bana rehberlik etti.	,650
7	Ailem eğitim/staj konularında bana bilgi verdi.	,711
8	Ailem kariyerle ilişkili sorular sormam da beni destekledi.	,800
9	Ailem benden belli bir statüsü olan bir meslek seçmemi bekler.	,773
10	Ailem onları utandırmayacak kariyer kararları vermeme bekler.	,635
11	Ailem sadece onların onaylayacağı bir mesleği seçersem beni maddi olarak destekler.	,538
12	Ailem onların isteklerine uygun bir meslek seçmemi bekler.	,848
13	Ailem kendi kültürümüzden olan insanların kültürümüze uygun meslekler seçmelerini bekler.	,530
14	Ailemin bana dair kariyer beklentileri cinsiyetime dayanmaktadır.	,669
15	Ailem benden kariyer eğitimime ve gelişimime maddi katkı sağlamamı bekler.	,554
16	Ailem beni maddi olarak desteklediği için kariyer gelişimime odaklanabilirim.	,827
17	Ailemin mesleki kararlarımı maddi olarak desteklemesi zordur.	,490
18	Eğer üniversite/yüksekokul sonrası ilave eğitim almak istersem, ailem maddi olarak destek olur.	,856
19	Eğer mesleki hayatımda güç bir durumla karşılaşırsam, ailem beni maddi olarak destekler.	,862
20	Ailem mesleki kararlarımı verirken dini/manevi değerlerimi göz önünde bulundurmamı bekler.	,906
21	Ailem mesleki kararlarımda değer ve inançlarımda önemli olduğunu ifade etti.	,846
22	Ailem mesleğimin aile değerlerine/inançlarımıza uygun olmasını bekler.	,873

Yukarıda belirtilmiş olan faktör yükleri incelendiğinde “Meslek Seçiminde Aile Etkisi” ölçeğinde yer alan toplamda 22 ifadenin de faktör yüklerinin araştırmanın başında belirlenmiş olan 0,50 değerinden yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple araştırma kapsamında ölçekten hiçbir ifadenin çıkarılmamasına karar verilmiştir. Ayrıca ölçeğin dört boyut altında toplandığı tespit edilmiştir. Bu boyutlar, “Bilgi Desteği”, “Aile Beklentisi”, “Maddi Destek” ve “Değerler/İnançlar” boyutlarıdır. Ölçekte yer alan ifadelerden 1 ile 8 arasındaki sorular bilgi desteği, 9 ile 14 arasındaki sorular aile beklentisini, 15-19 arasındaki sorular maddi desteği ve 20 ile 22 arasındaki sorular değerler ve inançlar alt boyutlarını oluşturmaktadır.

4.3. GÜVENİLİRLİK ANALİZİ

Araştırma kapsamında ölçeklerde yer alan ifadelerin faktör yüklerini belirlemek ve araştırmadan çıkarılması gereken sorunun olup olmadığını araştırmak adına gerçekleştirilen açıklayıcı faktör analizinin ardından her bir ölçeğin güvenilirlik derecesini test etmek gerekmektedir. Güvenilirlik; ölçekteki maddelerin birbiriyle olan ilişkisinin tutarlı olup olmadığını ve maddelerin incelenmek istenen konuyu ne kadar iyi yansıttığını göstermektedir. Çalışmada ölçeklerin güvenilirliklerini ölçmek için cronbach alpha katsayısı kullanılmıştır. Ölçeklerin güvenilir kabul edilebilmesi için cronbach alpha katsayısının 0,70 değerinden büyük olması beklenmektedir. Çalışma kapsamında belirlenen modeli açıklayabilmek için belirlenmiş olan ölçeklerin güvenilirlik analizi sonuçları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 4.14. Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Ölçekler	İfade Sayısı	Cronbach's Alpha Katsayısı
Meslek Seçiminde Aile Etkisi	22	,894
Bilgi Desteği	8	,922
Aile Beklentisi	6	,844
Maddi Destek	5	,885
Değerler ve İnançlar	3	,928

Gerçekleştirilen güvenilirlik analizi sonucunda “Meslek Seçiminde Aile Etkisi” ölçeğinin güvenilirlik katsayısı ,894 olduğu, bilgi desteği alt boyutunun ,922 olduğu, aile beklentisi alt boyutunun ,844 olduğu, maddi destek alt boyutunun ,885 olduğu ve değerler ve inançlar alt boyutunun ,928 olduğu belirlenmiştir. Buradan hareketle araştırma kapsamında incelenen meslek seçiminde aile etkisi ölçeği ve tüm alt boyutlarının güvenilirlik katsayılarının oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir.

4.4. KORELASYON ANALİZİ

Araştırma kapsamında önceden belirlenmiş olan araştırma sorusuna cevap verebilmek için korelasyon analizinin yapılması gerekmektedir. Korelasyon analizinin yapılmasının öncesinde uygulanması gereken faktör ve güvenilirlik analizleri çalışmada yer alan ölçeklerin birbirleri ile ilişkilerinin test edilebilmesine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kocaeli ilinde özel okullarda okuyan 12. Sınıf öğrencilerinin meslek seçimlerinde ailelerin etkilerini araştırabilmek adına bu bölümde korelasyon analizine başvurulmuştur.

Korelasyon analizi aralık ve rasyo seviyesinde ölçülmüş iki değişken arasındaki ilişkinin veya bağımlılığın şiddetini belirlemeye yönelik bir analiz tekniğidir. Korelasyon analizinde ölçülmeye çalışılan ilişki, değişkenler arasındaki ilişkinin doğrusal olan kısmı ile ilgilidir. Korelasyon katsayısı olan r -1 ile +1 değerleri arasındadır. Korelasyon katsayısı 0 (sıfır)'dan +1 (aynı yönde) ve -1 (ters yönde)'e doğru kuvvetleşir. Katsayı sıfıra ne kadar yakınsa o kadar zayıftır. Korelasyon katsayısının yorumunda aşağıdaki tablo kullanılmaktadır.

Tablo 4.15. Korelasyon Yorum Tablosu

Korelasyon (r)	Yorum
0,90 – 1 arası	Çok Yüksek
0,70 – 0,89 arası	Yüksek
0,50 – 0,69 arası	Orta
0,26 – 0,49 arası	Zayıf
0,0 – 0,25 arası	Çok Zayıf

Korelasyon analizinin yapılması için öncelikli olarak katılımcıların ölçeklerde yer alan ifadelere vermiş oldukları yanıtların ortalamalarının hesaplanması gerekmektedir. Ölçekler arasında yapılacak olan korelasyon analizi belirlenen ölçek ortalamaları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında katılımcılara yönlendirilen toplamda 22 ifadeden oluşan ölçeğin ortalamaları üzerinden gerçekleştirilen korelasyon analizi tablosu aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 4.16. Korelasyon Analizi Sonuçları

Korelasyon						
		Meslek Seçiminde Aile Etkisi	Bilgisel Destek	Ailelerin Beklentileri	Maddi Destek	Değerler ve İnançlar
Meslek Seçiminde Aile Etkisi	Pearson Korelasyon	1	,804**	,655**	,810**	,683**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000	,000
	N	212	212	212	212	212
Bilgisel Destek	Pearson Korelasyon	,804**	1	,203**	,598**	,315**
	Sig. (2-tailed)	,000		,003	,000	,000
	N	212	212	212	212	212
Ailelerin Beklentileri	Pearson Korelasyon	,655**	,203**	1	,442**	,443**
	Sig. (2-tailed)	,000	,003		,000	,000
	N	212	212	212	212	212
Maddi Destek	Pearson Korelasyon	,810**	,598**	,442**	1	,465**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000		,000
	N	212	212	212	212	212
Değerler ve İnançlar	Pearson Korelasyon	,683**	,315**	,443**	,465**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	
	N	212	212	212	212	212
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).						

Araştırmanın amaçları doğrultusunda meslek seçimlerinde ailelerin beklentilerini test edebilmek adına katılımcı öğrencilerden elde edilen bilgiler ile gerçekleştirilen korelasyon analizi sonucunda aşağıda belirtilen sonuçlara ulaşılmıştır:

- Meslek seçiminde aile etkisi ile alt boyut olan bilgisel destek boyutu arasında ,804 değerine ulaşılmıştır. Ölçek ve alt boyut arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Buradan hareketle ailelerin meslek seçiminde bilgisel desteklerinin oldukça yüksek olduğu söylenebilmektedir.
- Meslek seçiminde aile etkisi ile alt boyut olan ailelerin beklentileri boyutu arasında ,655 değerine ulaşılmıştır. Ölçek ve alt boyut arasında pozitif yönlü orta düzeyde bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Buradan hareketle ailelerin meslek seçiminde beklentilerinin yüksek olduğu ve öğrencileri etkiledikleri söylenebilmektedir.
- Meslek seçiminde aile etkisi ile alt boyut olan maddi beklenti boyutu arasında ,810 değerine ulaşılmıştır. Ölçek ve alt boyut arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Buradan hareketle ailelerin meslek seçiminde çocuklarının maddi gelir düzeylerini yüksek olmasını bekledikleri ve öğrencileri etkiledikleri söylenebilmektedir.
- Meslek seçiminde aile etkisi ile alt boyut olan değerler ve inançlar boyutu arasında ,683 değerine ulaşılmıştır. Ölçek ve alt boyut arasında pozitif yönlü orta düzeyde bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Buradan hareketle ailelerin meslek seçiminde değerleri ve inançları doğrultusunda öğrencileri etkiledikleri söylenebilmektedir.

4.5. TANIMLAYICI ANALİZLER

Bu bölümde demografik bulguların “Meslek Seçiminde Ailelerin Etkisi” ölçeği ve alt boyutları ile elde edilmiş olan verilerin istatistiksel olarak değerlendirmelerine yer verilmiştir. Değerlendirmelerin yapılmasında t testi ve Anova testlerinden faydalanılmıştır. Araştırma kapsamında uygulanacak olan t testi ve Anova testlerinde bağımsız bir değişken ile araştırmanın bağımlı değişkenlerini oluşturan “Meslek Seçiminde Aile Etkisi” ölçeği ve alt boyutları kullanılacaktır. Aşağıda yer alan tabloda cinsiyet bağımsız değişkeni ile 12. sınıf öğrencilerinin “Meslek Seçiminde Aile Etkisi” ve alt boyutları arasındaki ilişkiler belirtilmiştir.

Tablo 4.17. Cinsiyet Bağımsız Değişkeni ile Ölçek ve Alt Boyutlar Arasındaki İlişkiler

	Cinsiyet	Frekans	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata Ort.	F	Sig.	t	p
Meslek Seçiminde Aile Etkisi	Kız	132	3,1049	,67277	,05856	,056	,813	-1,221	,223
	Erkek	80	3,2259	,73962	,08269				
Bilgisel Destek	Kız	132	3,7992	,98942	,08612	,793	,374	2,365	,019
	Erkek	80	3,4750	,93084	,10407				
Ailelerin Beklentileri	Kız	132	2,2414	,73285	,06379	2,848	,093	-3,998	,000
	Erkek	80	2,7000	,92260	,10315				
Maddi Destek	Kız	132	3,3818	,76626	,06669	,058	,960	-1,500	,135
	Erkek	80	3,5375	,71101	,07949				
Değerler ve İnançlar	Kız	132	2,5051	1,23594	,10757	4,678	,032	-3,287	,001
	Erkek	80	3,1167	1,43210	,16011				

Yukarıda belirtilmiş olan tabloda cinsiyet bağımsız değişkeni ile 12. Sınıf öğrencilerinin meslek seçimlerinde ailelerinin etkileri karşılaştırılmıştır. Araştırma kapsamında gerçekleştirilen t testi öncesinde varyansların homojen dağılıp dağılmadığını belirleyebilmek için Levene testinin yapılmasına karar verilmiştir. Gerçekleştirilen Levene testine göre 12. sınıf öğrencilerinin meslek seçimlerinde ailelerin etkileri ölçeği ($F=,056$ - $Sig=,813$) ve bilgisel destek ($F=,793$ - $Sig=,374$), ailelerin beklentileri ($F=2,848$ - $Sig=,093$), maddi destek ($F=,058$ - $Sig=,960$), değerler ve inançlar ($F=4,678$ - $Sig=,032$) alt boyutlarının homojen dağıldığı tespit edilmiştir.

Özel okulda okuyan 12. sınıf öğrencilerinin cinsiyetlerine göre meslek seçimlerinde aile etkileri arasındaki farkın belirlenebilmesi için yapılan t testi sonucunda kız ve erkek katılımcıların meslek seçimlerinde ailelerinden aldıkları bilgisel destek ($p=,019$), ailelerin beklentileri ($p=,000$) ve değerler ve inançlar ($p=,001$) alt boyutları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Özel okulda okuyan 12. Sınıf öğrencilerinin meslek seçimlerinde ailelerinden aldıkları bilgisel destek cinsiyete göre değerlendirildiğinde kız katılımcıların ($X=3,7992$) ve erkek katılımcılara ($X=3,4750$) göre ailelerinden daha fazla bilgisel destek alabildikleri tespit edilmiştir. Buradan hareketle ailelerin kız çocuklarına erkek çocuklarına göre daha fazla bilgisel destek sundukları söylenebilmektedir. Özel okulda okuyan 12. Sınıf öğrencilerinin meslek seçimlerinde aile beklentilerinin cinsiyete göre değerlendirildiğinde kız katılımcıların ($X=2,2414$) ve erkek katılımcılara ($X=2,7000$) göre ailelerinin beklentilerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle ailelerin erkek çocuklarından

beklentilerinin kız çocuklarından beklentilerine göre daha fazla olduğu söylenebilmektedir.

Özel okulda okuyan 12. Sınıf öğrencilerinin meslek seçimlerinde ailelerinin değerleri ve inançları cinsiyete göre değerlendirildiğinde kız katılımcıların ($X=2,5051$) ve erkek katılımcılara ($X=3,1167$) göre değer ve inançlarının çok daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle ailelerin erkek çocuğa sahip ailelerin kız çocuğuna sahip ailelere göre çok daha fazla değerler ve inançlar doğrultusunda hareket ettikleri söylenebilmektedir. Bu durumun en önemli nedeni ise çocukların ileride aile mesleklerini devam ettirme inancıdır. Aşağıda yer alan tabloda bölüm bağımsız değişkeni ile 12. sınıf öğrencilerinin “Meslek Seçiminde Aile Etkisi” ve alt boyutları arasındaki ilişkiler belirtilmiştir.

Tablo 4.18. Bölüm Bağımsız Değişkeni ile Ölçek ve Alt Boyutlar Arasındaki İlişkiler

	Bölüm	Frekans	Ortalama	Standart Sapma	F	df.	P
Meslek Seçiminde Aile Etkisi	Sayısal	164	3,1070	,66564	10,946	2	,000
	Sözel	8	2,3636	1,16623			
	Eşit Ağırlık	40	3,4868	,54787			
Bilgisel Destek	Sayısal	164	3,6311	,93457	5,001	2	,008
	Sözel	8	2,9375	1,80401			
	Eşit Ağırlık	40	4,0125	,84058			
Ailelerin Beklentileri	Sayısal	164	2,3984	,82222	1,155	2	,317
	Sözel	8	2,0833	,80178			
	Eşit Ağırlık	40	2,5467	,90244			
Maddi Destek	Sayısal	164	3,3939	,72942	15,677	2	,000
	Sözel	8	2,4000	1,06904			
	Eşit Ağırlık	40	3,8400	,45110			
Değerler ve İnançlar	Sayısal	164	2,6585	1,25428	9,261	2	,000
	Sözel	8	1,3333	,35635			
	Eşit Ağırlık	40	3,3333	1,53960			

Yukarıda belirtilmiş olan tabloda bölüm bağımsız değişkeni ile özel okullarda okuyan 12. sınıf öğrencilerinin meslek seçimlerinde ailelerinin etkiler karşılaştırılmıştır. Araştırma kapsamında bölüm bağımsız değişkeni ile ölçekler arasındaki ilişkilerin test edilmesinde Anova testinin kullanılmasına karar verilmiştir. Araştırmaya katılan 12. sınıf öğrencilerinin bölümlerine göre ailelerinin meslek seçimleri üzerindeki etkilerinin farklılığını belirleyebilmek için yapılan Anova testi sonucunda bölüm bağımsız değişkeni ile meslek seçiminde aile etkisi ($p=,000$), bilgisel destek ($p=,008$), maddi

destek ($p=,000$) ve değerler ve inançlar ($p=,000$) ölçek ve alt boyutları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir.

Eşit ağırlık bölümünde ($X=3,4868$) okuyan 12. Sınıf öğrencilerinin, sayısal bölümünde ($X=3,1070$) okuyan 12. Sınıf öğrencileri ve sözel bölümünde ($X=2,3636$) okuyan 12. Sınıf öğrencilerine göre meslek seçiminde ailelerinin etkisinin çok daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Eşit ağırlık bölümünde ($X=4,0125$) okuyan 12. Sınıf öğrencilerinin, sayısal bölümünde ($X=3,6311$) okuyan 12. Sınıf öğrencileri ve sözel bölümünde ($X=2,9375$) okuyan 12. Sınıf öğrencilerine göre meslek seçiminde ailelerinden çok daha fazla bilgisel destek aldıkları tespit edilmiştir. Eşit ağırlık bölümünde ($X=3,8400$) okuyan 12. Sınıf öğrencilerinin, sayısal bölümünde ($X=3,3939$) okuyan 12. Sınıf öğrencileri ve sözel bölümünde ($X=2,4000$) okuyan 12. Sınıf öğrencilerine göre meslek seçiminde ailelerinden çok daha fazla maddi destek aldıkları tespit edilmiştir. Eşit ağırlık bölümünde ($X=3,3333$) okuyan 12. Sınıf öğrencilerinin, sayısal bölümünde ($X=3,6585$) okuyan 12. Sınıf öğrencileri ve sözel bölümünde ($X=1,3333$) okuyan 12. Sınıf öğrencilerine göre meslek seçiminde ailelerinin değerleri ve inançlarına daha bağlı olarak karar aldıkları tespit edilmiştir.

Yukarıda belirtilmiş olan istatistiksel sonuçlar değerlendirildiğinde eşit ağırlık bölümlerinde okuyan 12. Sınıf öğrencilerinin sayısal ve sözel bölümlerde okuyan 12. Sınıf öğrencilere göre meslek seçimlerinde ailelerinden aldıkları destek boyutunun daha yüksek olduğu ifade edilebilmektedir. Aşağıda yer alan tabloda annelerinin eğitim durumu bağımsız değişkeni ile 12. sınıf öğrencilerinin “Meslek Seçiminde Aile Etkisi” ve alt boyutları arasındaki ilişkiler belirtilmiştir.

Tablo 4.19. Anne Eğitim Durumu Bağımsız Değişkeni ile Ölçek ve Alt Boyutlar Arasındaki İlişkiler

	Anne Eğitim Durumu	Frekans	Ortalama	Standart Sapma	F	df.	P
Meslek Seçiminde Aile Etkisi	Okuryazar	4	3,4545	,00000	1,994	5	,081
	İlköğretim	16	2,8339	,89882			
	Ortaöğretim	60	3,2232	,80911			
	Lise	28	3,3571	,68094			
	Lisans	76	3,1465	,59140			
	Lisansüstü	28	2,9369	,57663			
Bilgisel Destek	Okuryazar	4	4,3750	,00000	3,500	5	,005
	İlköğretim	16	2,9062	,58005			
	Ortaöğretim	60	3,6417	,98168			
	Lise	28	4,0000	1,16667			
	Lisans	76	3,7697	,96286			
	Lisansüstü	28	3,5179	,81487			
Ailelerin Beklentileri	Okuryazar	4	2,5000	,00000	,363	5	,874
	İlköğretim	16	2,3333	,85201			
	Ortaöğretim	60	2,5311	1,07015			
	Lise	28	2,4048	,77967			
	Lisans	76	2,3509	,73413			
	Lisansüstü	28	2,3810	,65240			
Maddi Destek	Okuryazar	4	2,8000	,00000	4,023	5	,002
	İlköğretim	16	3,2000	1,37792			
	Ortaöğretim	60	3,5967	,64950			
	Lise	28	3,6857	,73722			
	Lisans	76	3,4632	,56588			
	Lisansüstü	28	3,0286	,75761			
Değerler ve İnançlar	Okuryazar	4	4,0000	,00000	2,069	5	,071
	İlköğretim	16	3,0000	1,63299			
	Ortaöğretim	60	2,8889	1,57507			
	Lise	28	3,0000	1,44016			
	Lisans	76	2,5439	1,15321			
	Lisansüstü	28	2,3333	,87017			

Yukarıda belirtilmiş olan tabloda anne eğitim durumu bağımsız değişkeni ile özel okullarda okuyan 12. sınıf öğrencilerinin meslek seçimlerinde ailelerinin etkileri karşılaştırılmıştır. Araştırma kapsamında anne eğitim durumu bağımsız değişkeni ile ölçekler arasındaki ilişkilerin test edilmesinde Anova testinin kullanılmasına karar verilmiştir. Araştırmaya katılan 12. sınıf öğrencilerinin annelerinin eğitim durumlarına göre ailelerinin meslek seçimleri arasındaki farklılığını belirleyebilmek için yapılan Anova testi sonucunda anne eğitim durumu bağımsız değişkeni ile bilgisel destek ($p=,005$) ve maddi destek ($p=,002$) alt boyutları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu

tespit edilmiştir. Annesi okuryazar ($X=4,3750$) olan 12. Sınıf öğrencilerinin, annesi ilköğretim ($X=2,9062$) seviyesinden, ortaöğretim ($X=3,6417$) seviyesinden, lise ($X=4,0000$) seviyesinden, lisans ($X=3,7697$) seviyesinden ve lisansüstü ($X=3,5179$) seviyesinden mezun olan öğrencilere göre ailelerinin meslek seçiminde daha fazla bilgisel destek verdikleri tespit edilmiştir. Annesi lise ($X=3,6857$) seviyesinden mezun olan 12. Sınıf öğrencilerinin, annesi okuryazar ($X=2,8000$) olan, ilköğretim ($X=3,2000$) seviyesinden, ortaöğretim ($X=3,5967$) seviyesinden, lisans ($X=3,4632$) seviyesinden ve lisansüstü ($X=3,0266$) seviyesinden mezun olan öğrencilere göre ailelerinin meslek seçiminde daha fazla maddi destek verdiği tespit edilmiştir.

Yukarıda açıklanan istatistiklerden hareketle meslek seçiminde ailelerin öğrenciler üzerindeki etkileri değerlendirildiğinde bilgisel destek ve maddi destek dışında anlamlı farklılıkların olmadığı söylenebilmektedir. Bilgisel destek konusunda okuryazar olan ailelerin kendilerinin okuma şansının olmamasından kaynaklı olarak çocuklarına karşı daha fazla bilgisel destek sundukları ortaya çıkmaktadır. Aşağıda yer alan tabloda babalarının eğitim durumu bağımsız değişkeni ile 12. sınıf öğrencilerinin “Meslek Seçiminde Aile Etkisi” ve alt boyutları arasındaki ilişkiler belirtilmiştir.

Tablo 4.20. Baba Eğitim Durumu Bağımsız Değişkeni ile Ölçek ve Alt Boyutlar Arasındaki İlişkiler

	Baba Eğitim Durumu	Frekans	Ortalama	Standart Sapma	F	df.	P
Meslek Seçiminde Aile Etkisi	Okuryazar	4	3,4545	,00000	3,717	5	,003
	İlköğretim	4	2,7727	,00000			
	Ortaöğretim	44	3,2322	,73536			
	Lise	44	2,7928	,76650			
	Lisans	68	3,3024	,54893			
	Lisansüstü	44	3,2249	,77048			
Bilgisel Destek	Okuryazar	4	4,3750	,00000	4,252	5	,001
	İlköğretim	4	2,0000	,00000			
	Ortaöğretim	44	3,5682	,83416			
	Lise	44	3,5227	1,13458			
	Lisans	68	3,9191	,82965			
	Lisansüstü	44	3,5909	1,07305			
Ailelerin Beklentileri	Okuryazar	4	2,5000	,00000	8,978	5	,000
	İlköğretim	4	3,1667	,00000			
	Ortaöğretim	44	2,4515	,96677			
	Lise	44	1,8485	,55895			
	Lisans	68	2,4706	,71986			
	Lisansüstü	44	2,8788	,81994			
Maddi Destek	Okuryazar	4	2,8000	,00000	2,323	5	,044
	İlköğretim	4	3,2000	,00000			
	Ortaöğretim	44	3,6318	,68820			
	Lise	44	3,2182	,99283			
	Lisans	68	3,5412	,52069			
	Lisansüstü	44	3,4000	,84523			
Değerler ve İnançlar	Okuryazar	4	4,0000	,00000	5,417	5	,000
	İlköğretim	4	3,3333	,00000			
	Ortaöğretim	44	3,2424	1,45982			
	Lise	44	2,0303	1,10862			
	Lisans	68	2,9216	1,15487			
	Lisansüstü	44	2,6364	1,45531			

Yukarıda belirtilmiş olan tabloda baba eğitim durumu bağımsız değişkeni ile özel okullarda okuyan 12. sınıf öğrencilerinin meslek seçimlerinde ailelerinin etkileri karşılaştırılmıştır. Araştırma kapsamında baba eğitim durumu bağımsız değişkeni ile ölçekler arasındaki ilişkilerin test edilmesinde Anova testinin kullanılmasına karar verilmiştir. Araştırmaya katılan 12. sınıf öğrencilerinin babalarının eğitim durumlarına göre ailelerinin meslek seçimleri arasındaki farklılığını belirleyebilmek için yapılan Anova testi sonucunda baba eğitim durumu bağımsız değişkeni ile meslek seçiminde aile etkisi ($p=,003$), bilgisel destek ($p=,001$), ailelerin beklentileri ($p=,000$), maddi

destek ($p=,044$) ve değerler ve inançlar ($p=,000$) ölçekleri ve alt boyutları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Babası okuryazar ($X=3,4545$) olan 12. Sınıf öğrencilerinin, babası ilköğretim ($X=2,7727$) seviyesinden, ortaöğretim ($X=3,2322$) seviyesinden, lise ($X=2,7928$) seviyesinden, lisans ($X=3,3024$) seviyesinden ve lisansüstü ($X=3,2249$) seviyesinden mezun olan öğrencilere göre meslek seçiminde ailelerinin daha fazla etkili olduğu tespit edilmiştir. Babası okuryazar ($X=4,3750$) olan 12. Sınıf öğrencilerinin, babası ilköğretim ($X=2,0000$) seviyesinden, ortaöğretim ($X=3,5682$) seviyesinden, lise ($X=3,5227$) seviyesinden, lisans ($X=3,9191$) seviyesinden ve lisansüstü ($X=3,5909$) seviyesinden mezun olan öğrencilere göre ailelerinin daha fazla bilgisel destek verdiği tespit edilmiştir. Babası ilköğretim ($X=3,1667$) seviyesinden mezun olan 12. Sınıf öğrencilerinin, babası okuryazar ($X=2,5000$) olan, ortaöğretim ($X=2,4515$) seviyesinden, lise ($X=1,8485$) seviyesinden, lisans ($X=2,4706$) seviyesinden ve lisansüstü ($X=2,8788$) seviyesinden mezun olan öğrencilere göre ailelerin çocuklarından beklentilerinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Babası ortaöğretim ($X=3,6318$) seviyesinden mezun olan 12. Sınıf öğrencilerinin, babası okuryazar ($X=2,8000$) olan, ilköğretim ($X=3,2000$) seviyesinden, lise ($X=3,2182$) seviyesinden, lisans ($X=3,5412$) seviyesinden ve lisansüstü ($X=3,4000$) seviyesinden mezun olan öğrencilere göre ailelerin daha fazla maddi destek verdiği tespit edilmiştir. Babası okuryazar ($X=4,0000$) olan 12. Sınıf öğrencilerinin, babası ilköğretim ($X=3,3333$) seviyesinden, ortaöğretim ($X=3,2424$) seviyesinden, lise ($X=2,0303$) seviyesinden, lisans ($X=2,9216$) seviyesinden ve lisansüstü ($X=2,6364$) seviyesinden mezun olan öğrencilere göre daha fazla değerler ve inançlar ile tercihte buldukları tespit edilmiştir. Aşağıda yer alan tabloda annelerin mesleği bağımsız değişkeni ile 12. sınıf öğrencilerinin "Meslek Seçiminde Aile Etkisi" ve alt boyutları arasındaki ilişkiler belirtilmiştir.

Tablo 4.21. Anne Mesleği Bağımsız Değişkeni ile Ölçek ve Alt Boyutlar Arasındaki İlişkiler

	Anne Mesleği	Frekans	Ortalama	Standart Sapma	F	df.	P
Meslek Seçiminde Aile Etkisi	Çalışmıyor	104	3,1863	,68268	1,859	4	,119
	İşçi	8	2,8063	,71617			
	Memur	64	3,2162	,55052			
	Meslek Mensubu	12	3,2944	,12003			
	Kendi İşini Yapıyor	24	2,8636	1,11920			
Bilgisel Destek	Çalışmıyor	104	3,6923	,89648	3,260	4	,013
	İşçi	8	3,0000	1,73720			
	Memur	64	3,7422	,88916			
	Meslek Mensubu	12	4,3333	,48069			
	Kendi İşini Yapıyor	24	3,3333	1,21061			
Ailelerin Beklentileri	Çalışmıyor	104	2,4218	,86644	,345	4	,847
	İşçi	8	2,3333	,17817			
	Memur	64	2,4271	,66922			
	Meslek Mensubu	12	2,6111	,29588			
	Kendi İşini Yapıyor	24	2,2778	1,32485			
Maddi Destek	Çalışmıyor	104	3,5058	,74551	1,822	4	,126
	İşçi	8	3,2000	,85524			
	Memur	64	3,4500	,62742			
	Meslek Mensubu	12	2,9333	,09847			
	Kendi İşini Yapıyor	24	3,4667	1,07892			
Değerler ve İnançlar	Çalışmıyor	104	2,8333	1,50153	4,193	4	,003
	İşçi	8	2,6667	,35635			
	Memur	64	3,0000	,89679			
	Meslek Mensubu	12	2,4444	1,28183			
	Kendi İşini Yapıyor	24	1,7778	1,47987			

Yukarıda belirtilmiş olan tabloda anne mesleği bağımsız değişkeni ile özel okullarda okuyan 12. sınıf öğrencilerinin meslek seçimlerinde ailelerinin etkileri karşılaştırılmıştır. Araştırma kapsamında anne mesleği bağımsız değişkeni ile ölçekler arasındaki ilişkilerin test edilmesinde Anova testinin kullanılmasına karar verilmiştir. Araştırmaya katılan 12. sınıf öğrencilerinin annelerinin mesleklerine göre ailelerinin meslek seçimleri arasındaki farklılığını belirleyebilmek için yapılan Anova

testi sonucunda anne mesleği bağımsız değişkeni ile bilgisel destek ($p=,013$) ve değerler ve inançlar ($p=,003$) alt boyutları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Annesi meslek mensubu ($X=4,3333$) olan 12. Sınıf öğrencilerinin, annesi çalışmayan ($X=3,6923$), işçi ($X=3,0000$), memur ($X=3,7422$) ve kendi işini yapan ($X=3,3333$) öğrencilere göre ailelerinin meslek seçiminde daha fazla bilgisel destek verdikleri tespit edilmiştir. Annesi memur ($X=3,0000$) olan 12. Sınıf öğrencilerinin, annesi çalışmayan ($X=2,8333$), işçi ($X=2,6667$), meslek mensubu ($X=2,4444$) ve kendi işini yapan ($X=1,7778$) öğrencilere göre ailelerinin meslek seçiminde daha fazla değerler ve inançlar ile hareket ettikleri tespit edilmiştir. Aşağıda yer alan tabloda babaların mesleği bağımsız değişkeni ile 12. sınıf öğrencilerinin “Meslek Seçiminde Aile Etkisi” ve alt boyutları arasındaki ilişkiler belirtilmiştir.

Tablo 4.22. Baba Mesleği Bağımsız Değişkeni ile Ölçek ve Alt Boyutlar Arasındaki İlişkiler

	Baba Mesleği	Frekans	Ortalama	Standart Sapma	F	df.	P
Meslek Seçiminde Aile Etkisi	Çalışmıyor	20	3,1481	,30702	3,226	4	,014
	İşçi	20	3,2364	,43087			
	Memur	56	3,2857	,82984			
	Meslek Mensubu	32	2,7649	,87702			
	Kendi İşini Yapıyor	80	3,2038	,61329			
Bilgisel Destek	Çalışmıyor	208	3,7500	1,00000	1,484	4	,208
	İşçi	20	4,0250	1,10739			
	Memur	20	3,5357	1,01850			
	Meslek Mensubu	56	3,4375	1,24596			
	Kendi İşini Yapıyor	32	3,7313	,76955			
Ailelerin Beklentileri	Çalışmıyor	80	2,4333	,38389	6,637	4	,000
	İşçi	208	2,1000	,73826			
	Memur	20	2,8571	,94036			
	Meslek Mensubu	20	2,0833	,70837			
	Kendi İşini Yapıyor	56	2,3650	,79070			
Maddi Destek	Çalışmıyor	32	3,2800	,35777	5,076	4	,001
	İşçi	80	3,6400	,39789			
	Memur	208	3,5286	,89152			
	Meslek Mensubu	20	2,9500	1,05464			
	Kendi İşini Yapıyor	20	3,5675	,54755			
Değerler ve İnançlar	Çalışmıyor	56	2,7333	1,09009	3,716	4	,006
	İşçi	32	2,7333	,54719			
	Memur	80	3,0714	1,35842			
	Meslek Mensubu	208	2,0000	1,33333			
	Kendi İşini Yapıyor	20	2,8833	1,41630			

Yukarıda belirtilmiş olan tabloda baba mesleği bağımsız değişkeni ile özel okullarda okuyan 12. sınıf öğrencilerinin meslek seçimlerinde ailelerinin etkileri karşılaştırılmıştır. Araştırma kapsamında baba mesleği bağımsız değişkeni ile ölçekler arasındaki ilişkilerin test edilmesinde Anova testinin kullanılmasına karar verilmiştir. Araştırmaya katılan 12. sınıf öğrencilerinin babalarının mesleklerine göre ailelerinin meslek seçimleri arasındaki farklılığını belirleyebilmek için yapılan Anova

testi sonucunda baba mesleği bağımsız değişkeni ile meslek seçiminde ailelerin etkisi ($p=,014$) olđeđi ve ailelerin beklentileri ($p=,000$), maddi destek ($p=,001$) ve değerler ve inançlar ($p=,006$) alt boyutları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Babası memur ($X=3,2857$) olan 12. Sınıf öğrencilerinin, babası alışmayan ($X=3,1481$), işçi ($X=3,2364$), meslek mensubu ($X=2,7649$) ve kendi işini yapan ($X=3,2038$) öğrencilere göre ailelerinin meslek seçiminde daha fazla etkiye sahip oldukları tespit edilmiştir. Babası memur ($X=2,8571$) olan 12. Sınıf öğrencilerinin, babası alışmayan ($X=2,4333$), işçi ($X=2,1000$), meslek mensubu ($X=2,0833$) ve kendi işini yapan ($X=2,3650$) öğrencilere göre ailelerinin meslek seçiminde çocuklarından beklentilerinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Babası işçi ($X=3,6400$) olan 12. Sınıf öğrencilerinin, babası alışmayan ($X=3,2800$), memur ($X=3,5286$), meslek mensubu ($X=2,9500$) ve kendi işini yapan ($X=3,5675$) öğrencilere göre ailelerinin meslek seçiminde daha fazla maddi destek verdiği tespit edilmiştir. Babası memur ($X=3,0714$) olan 12. Sınıf öğrencilerinin, babası alışmayan ($X=2,7333$), işçi ($X=2,7333$), meslek mensubu ($X=2,0000$) ve kendi işini yapan ($X=2,8833$) öğrencilere göre ailelerinin meslek seçiminde daha fazla değerleri ve inançları ile hareket ettikleri tespit edilmiştir.

SONUÇ

Aile; cinsel ilişki ya da yasalarla oluşmuş, akrabalık ve hısımlıkla birbirlerine bağlanmış, aşk, sevgi, anne şefkati, ekonomik ilişkilerin yürütüldüğü ve mahrem ilişkilerin yer aldığı kendi içinde sistemi olan bir gruptur. Aile yapısal olarak değişiklik geçirirse bile varlığını devam ettirmeyi başarmış bir kurumdur. Ailenin çözüldüğünü dile getiren kuramcılar olsa bile günümüzde aile toplumun en küçük birimi olarak kabul edilir. Özellikle toplumumuzda, toplum yaşamında aile önemli bir yer tutmaktadır. Aile ilişkileri değişiklik gösterse de bu yapı nesilden nesle aktarılmaya devam etmektedir. Bu yüzden aile ilişkilerinin, bireylerin kişiliklerinin oluşmasında ve bu özelliklerin kendi yaşam ilişkilerine yansımada büyük etkisi vardır. Birey; bir aile içinde doğar, o ailenin dinamikleri içinde büyür, bu dinamiklerini kendi üretimiyle benimser ve yeni deneyimler elde eder. Onun da kuracağı aile bu deneyimlerle geliştireceği davranışlar sonucunda gelişmektedir. Bu yüzden her yeni aile aslında aile ilişkilerinin yeniden üretilmesi anlamına gelir. İki kişinin bir önceki aile ilişkileri sentezinden geliştirdikleri davranışlar sonucunda çocuk yetiştirirler ve bu böyle devam eder. Ülkemizde aile ilişkilerinin güçlü olması birbirlerine bağımlı ve kalabalık aile ilişkilerinin devam etmesini sağlamıştır. Değişen dünya ilişkileri içerisinde geniş ailelerin bir arada yaşadığı aileler kalmamış gibi görünse de aslında geniş aile yapısının devam ettiği söylenebilir. Yeni kuşak aileler farklı evlerde yaşasalar bile birçok anlamda aile büyükleriyle bir arada oldukları görülür. Bu da geniş ailelerin özelliklerini taşıyan çekirdek aileleri meydana getirir. Aynı evde yaşamasa da birbirinden kopamayan aile ilişki örnekleri çoktur. Araştırmada ailelerin cevapları üzerinden bu yorumu yapmak mümkündür.

Bourdieu'nun sermaye kavramları üzerinden şekillenen araştırma ailelerin eğitim düzeyleriyle kültürel sermayeleri; sahip oldukları mesleklerin gelir durumlarına göre ekonomik sermayeleri üzerinde çalışılmıştır. Katılımcılardan kültürel sermayesi yüksek olan ailelerin ekonomik sermayelerinin de yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Eğitim seviyeleri lise ve dengi okullar mezunu olan aileler ortaöğretim eğitim seviyesine sahip aileler olarak değerlendirilmiştir. Çünkü bu grup arada kalan orta sınıfı temsil edenlerden oluşmaktadır. Özellikle çocuklarının eğitimle sınıf atlaması için çabalayan aile üyelerinden oluşmaktadır. Bergerlerin vurgu yaptığı, Almanya ve İngiltere'de ondokuzuncu yüzyılda meydana gelen ve dünyaya yayılan orta sınıfın çekirdek ailelerine çocuk merkezli yaşamlarından dolayı-benzerlik göstermektedir.

Araştırmaya katılan 12.sınıf öğrencilerinin:

- %62,3'ünün (132) kız ve %37,7'sinin (80) erkek,
- %77,4'ünün (164) sayısal, %3,8'inin (8) sözel ve %18,9'unun (40) eşit ağırlık bölümlerinde okudukları,
- %1,9'unun (4) annesinin okuryazar, %7,5'inin (16) ilköğretim, %28,3'ünün (60) ortaöğretim, %13,2'sinin (28) lise, %35,8'inin (76) lisans ve %13,2'sinin (28) lisansüstü seviyelerinden mezun oldukları,
- %1,9'unun (4) babasının okuryazar, %1,9'unun (4) ilköğretim, %21,2'sinin (44) ortaöğretim, %21,2'sinin (44) lise, %32,7'sinin (68) lisans ve %21,2'sinin (44) lisansüstü seviyelerinden mezun oldukları,
- %49,1'inin (104) annesinin çalışmadığı, %3,8'inin (8) işçi, %30,2'sinin (64) memur, %5,7'sinin (12) meslek mensubu ve %11,3'ünün (24) kendi işini yaptığı,
- %9,6'sının (20) babasının çalışmadığı, %9,6'sının (20) işçi, %26,9'unun (56) memur, %15,4'ünün (32) meslek mensubu ve %38,5'inin (80) kendi işini yaptığı,
- %52,8'inin (112) ailesinin orta gelir düzeyine sahip olduğu ve %47,2'sinin (100) ortanın üstü gelir seviyesine sahip oldukları tespit edilmiştir.
- %3,8'inin (8) aileleri ile olan ilişkilerinin kötü, %20,8'inin (44) orta, %43,4'ünün (92) iyi ve %32,1'inin (68) çok iyi olduğu,
- %84,9'unun (180) aile tipinin çekirdek ve %15,1'inin (32) geleneksel olduğu tespit edilmiştir
- %62,3'ünün (132) ailelerinden, %22,6'sının (48) okullarından ve %15,1'inin (32) arkadaş çevrelerinden destek aldıkları,
- %7,5'inin (16) ailelerinden, %9,4'ünün (20) okullarından ve %83'ünün (176) kendi isteği ile karar verdikleri tespit edilmiştir.

Araştırmanın amaçları doğrultusunda meslek seçimlerinde ailelerin beklentilerini test edebilmek adına katılımcı öğrencilerden elde edilen bilgiler ile gerçekleştirilen korelasyon analizi sonucunda aşağıda belirtilen sonuçlara ulaşılmıştır:

- Meslek seçiminde aile etkisi ile alt boyut olan bilgisel destek boyutu arasında ,804 değerine ulaşılmıştır. Ölçek ve alt boyut arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Buradan hareketle ailelerin meslek seçiminde bilgisel desteklerinin oldukça yüksek olduğu söylenebilmektedir.

- Meslek seçiminde aile etkisi ile alt boyut olan ailelerin beklentileri boyutu arasında ,655 değerine ulaşılmıştır. Ölçek ve alt boyut arasında pozitif yönlü orta düzeyde bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Buradan hareketle ailelerin meslek seçiminde beklentilerinin yüksek olduğu ve öğrencileri etkiledikleri söylenebilmektedir.
- Meslek seçiminde aile etkisi ile alt boyut olan maddi beklenti boyutu arasında ,810 değerine ulaşılmıştır. Ölçek ve alt boyut arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Buradan hareketle ailelerin meslek seçiminde çocuklarının maddi gelir düzeylerini yüksek olmasını bekledikleri ve öğrencileri etkiledikleri söylenebilmektedir.
- Meslek seçiminde aile etkisi ile alt boyut olan değerler ve inançlar boyutu arasında ,683 değerine ulaşılmıştır. Ölçek ve alt boyut arasında pozitif yönlü orta düzeyde bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Buradan hareketle ailelerin meslek seçiminde değerleri ve inançları doğrultusunda öğrencileri etkiledikleri söylenebilmektedir.
- Meslek seçiminde aile beklentileri cinsiyete göre değerlendirildiğinde kız katılımcıların (X=2,2414) ve erkek katılımcılara (X=2,7000) göre ailelerinin beklentilerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Literatür taramasında karşılaşılan bir başka tez bu sonucu destekler niteliktedir. “Türkiye’ aile kurumunun çocuk etrafında inşa edilmiş olması, anneye verilen aile içi görevler meslek ve çalışma hayatını olumsuz etkileyebilmektedir.” (Çarkoğlu, Kalaycıoğlu, Türkiye’de aile iş ve toplumsal cinsiyet,2013)
- Araştırmaya katılan örneklem grubu meslek seçiminde ailelerinden almış olduğu bilgisel destek, cinsiyete göre değerlendirildiğinde kız öğrencilerin daha fazla destek aldığı görülmektedir. Literatür taramasında karşılaşılan bir başka tez de bu durumu destekler niteliğindedir. “434 psikolog katılımcı ile yapılan meslek seçimine yönelik aile tiplerinin etkisi adlı bir çalışmada katılımcılardan kadınların ailelerinden daha fazla bilgi desteği aldığı görülmüştür.”
- Meslek seçimine aile etkisi ile alt boyutlar (maddi beklenti, değer ve inançlar, beklentiler, bilgi desteği) arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Özel okullarda eğitim gören 12. Sınıf öğrenciler meslek seçimi yaparken ailelerinden etkilenmektedir.

Aile içi dinamiklerin ve eğitim sisteminin amacı hizmet etmesi için bazı öneriler aşağıda verilmiştir:

- Aile içi yaşam eğitimleri çoğaltılmalı; ailenin amacını ve bu kurumun dinamiklerinin doğru anlatıldığı eğitimler yapılmalıdır. Bu eğitimleri alanında uzman, bilim insanları tarafından yapılmalıdır.
- Cinsiyetin farklılığını, bu cinsiyetlerin keskin rollere sahip olmadıklarını, aile içi roller gibi birçok konuda bilgilendirici eğitimler olmalıdır.
- Dünyanın gelişimi, kültürlerin oluşumu ve değişen dünya sistemleri eğitim müfredatının içine koyulmalıdır.
- Eğitim sistemi her türlü bilimsel verinin konuşulduğu bir kurum olmalıdır.
- Eğitim sistemi gündelik politikaların gölgesinde kalan bir yapı olarak değil; gündeminde eğitim olan, eğitimin farklı konuları üzerinde çalışmalar yapmış ve yapmaya devam eden bilim insanlarının çalışmaları sonucunda şekillenmelidir.
- Paralı eğitime son vermek çok zor olsa da devletin eğitim olanakları ülkede yaşayan her çocuğa eşit olarak dağıtılmalıdır.
- Okul öncesi eğitimin gerekliliği araştırılmalı, 3-7 yaş arası çocukların çoklu öğrenme, çoklu yeteneklerinin geliştirilmesi yönünde eğitim sistemi geliştirilmelidir.
- Ortaöğretim düzeyindeki okulların eğitim sistemi sadece sınav odaklı değil, aynı zamanda bireysel ve sosyal gelişmelere de önem veren çalışmaların artmalıdır.
- Bilimsel eğitime daha fazla önem verilmelidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- BLOCH Henriette, **Grand Dictionnaire De La Psychologie**, Paris: Paris: Larousse, 1991.
- BOURDIEU Pierre ve JACQUANT Loic, **Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**, (Çev. Nazlı Ökten), İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.
- BOURDIEU Pierre, **Ayırım Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi**, (Çev. Fırat Derya ve Berkkurt Günce), Ankara: Heretik Yayınları, 2015.
- BOURDIEU Pierre, **Bilimin Toplumsal Kullanımları Bilimsel Alanın Klinik Bir Sosyolojisi İçin**, (Çev. Levent Ünsaldı), Ankara: Heretik Yayınları, 2015.
- BOZKURT Veysel, **Değişen Dünyada Sosyoloji**, Bursa: Alfa Yayınları, 2005.
- BURKE Peter, **Tarih ve Toplumsal Kuram**, (Çev. Mete Tunçay), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011.
- COLLINS Randall ve MAKOWSKY Michael, **Toplumun Keşfi**, (Çev. Nurgün), Ankara: Nobel Yayıncılık, 2014.
- CRİTES John, **The Maturity of Vocational Attitudes in Adolescence**, Washington D.C.: American Personal Guidance Association, 1971.
- ÇAKIR Mehmet, **Meslek Seçimi Mesleki Karar ve Mesleki Kararsızlık**, Ankara: Anı Yayıncılık, 2011.
- DÜNDAR Önder, Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri ve İşlevleri, Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar, Ed. Nurşen Adak, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2012.
- ERDOĞAN İrfan ve ALEMDAR Korkmaz, **Kültür ve İletişim**, Ankara: ERK Yayınları, 2011.
- JAMES Ridick ve MAZEROLLE Onassy, **Personality in Work Organizations**, California: Thousand Oaks, 2002.
- KEPÇEOĞLU Murat, **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**, Ankara: Özdemir Ofset Yayıncılık, 1996.

- KUZGUN Yıldız, **Meslek Danışmanlığı**, Ankara: Doğu Matbaacılık, 2000.
- KUZGUN Yıldız, **Rehberlik ve Psikolojik Danışma**, Ankara: ÖSYM Yayınları, 1996.
- LAYDER Derek, **Sosyal Teoriye Giriş**, (Çev. Ümit Tatlıcan), İstanbul: Küre Yayınları, 2010.
- MORGÜL Tarık, **İnsan Davranışları ve Kişilik Tipleri**, York University, 2013.
- NEUMAN Wright, **Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar**, Yayın Odası Yayınları, 2014.
- OKTİK Nurgin, **Aileyi Anlamak Disiplinler Arası Yaklaşım**, Ankara: NOBEL Yayıncılık, 2018.
- RAZON Norma, **Meslek Seçiminde Aileye, Okula, Bireye ve Topluma Döşen Görevler**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, 1983.
- ROKEACH Milton, **The Nature of Human Values**, Political Science Quarterly, 1974.
- ROTHMAN Raulp, **Working-Sociological Perspectives, Working-Sociological Perspectives**, New Jersey: Prentice-Hall, 1987.
- SEÇER Şebnem, **Mesleki Yaşam Modelinin Oluşturulması ve Mesleki Analizlerde Kullanımı**, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2007.
- TINAR Mustafa, **Mercek (Çalışma Yaşamı ve Kişilik)**, İstanbul: MESS Yayınları, 1999.
- TÜRKÜM Sibel, **Çağdaş Yaşamda Kişilik ve Kişilerarası İlişkiler**, Eskişehir: A.Ö.F. Yayınları, 2004.
- VURUCU Fuat, **Meslek Lisesi Öğrencilerinin Meslek Seçimi Yeterliliği ve Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler**, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- YEŞİLYAPRAK Binnur, **21. Yüzyılda Eğitimde Rehberlik Hizmetleri**, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2006.
- YEŞİLYAPRAK Binnur, **Eğitimde Rehberlik Hizmetleri**, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2006.

YÜKSEL Öznur, *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Ankara: Gazi Kitapevi, 2007.

ZEL Uğur, *Yönetimde Kişilik ve Kişilik Özellikleri*, Ankara: Nobel Yayınları, 2001.

Makaleler

ADIGÜZEL Oktay ve ERDOĞAN Ali, Anne Reo ve Holland Kişilik Kuramları ile Shein'in Kariyer Değerlerinin Kişilik İçerik Analizi Yöntemiye Değerlendirilmesi, *Uluslararası Alanya İşletme Yönetim Fakültesi Dergisi*, Sayı:6, Cilt:3, 2014, s.17-18.

AKINTUĞ Yeliz ve BİROL Cem, Lise Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk ve Karar Verme Stratejilerine Yönelik Karşılaştırmalı Analiz, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:41, Cilt:41, 2011, s.1-12.

ARSLAN Ece, GÜRİPEK Emre ve İNCE Cihan, Kişilik ve Meslek Seçimi İlişkisi: Turizm Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, *Kesit Akademi Dergisi*, Sayı:3, Cilt:11, 2017, s.200-217.

BACANLI Feride, Mesleki Grup Rehberliğinin Benlik ve Meslek Kavramlarının Bağdaşımına Etkisi, *Gazi Üniversitesi Dergisi*, Bölümü, Sayı:9, Cilt:3, 2003, s.324-338.

ÇAKAR Murat ve KULAKSIZOĞLU Adnan, Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri ile Denetim Odağı Düzeylerinin Karşılaştırılması, *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı:9, Cilt:9, 1997, s.113-131.

DEMİREL Gökçe, DEMİREL Erkan ve DÜŞÜKCAN Muhammet, *Yaşam Amaçları ve Meslek Seçimi: Üniversite Öğrencileri Örneği*, I. Ulusal Ünye İ.İ.B.F. İşletmecilik Sempozyumu, 2012, s.325-336.

DENİZ Sabahattin, Bireyin Meslek Seçimini Etkileyen Kaynaklar: Yeni Teknolojilerden İnternet, *SBE Dergisi*, Sayı:6, Cilt:6, 2001, s.1-9.

DOĞAN Selen ve DEMİRAL Özge, İnsan Kaynakları Yönetiminde Çalışanların Kendilerine Doğru Yolculuk Yöntemi: Yetenek Yönetimi, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:17, Cilt:3, 2008, s.145-166.

HAMAMCI Zeynep ve ÇOBAN Aysel, Mesleki Olgunluk ve Mesleki Kararsızlığın Akılcı Olmayan İnançlarla İlişkisi, **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, Sayı:3, Cilt:27, 2004, s.1-42.

İÇLİ Gülay, Aile Araştırmalarında Yöntem ve Yaklaşım, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:3, 1997, s.34-55.

MEGLINO Ron ve RAVLIN Eric, Individual Values In Organizations: Concepts, Controversies and Research, **Journal of Management**, Sayı:8, 1998, s.351-390.

OWEN Fidan Korkut, KEPİR Didem, ÖZDEMİR Serap, ULAŞ Özlem ve YILMAZ Olcay, Üniversite Öğrencilerinin Bölüm Seçme Nedenleri, **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı:8, Cilt:3, 2012, s.135-151.

PETERS Tina, Leaders As Talent Fanatics, **Leadership Excellence**, Sayı:23, Cilt:11, 2006, s.12-13.

SUPER Donald ve KNASEL Grichy, Career Development In Adulthood: Some Theoretical Problems And A Possible Solution, **British Journal of Guidance and Counselling**, Sayı:10, 1981, s.194-201.

UYGUÇ Nermin, Cinsiyet, Bireysel Değerler ve Meslek Seçimi, **Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı:18, Cilt:1, 2003, s.93-103.

KARSLI Ömür, Ernst Cassirer'de Kültürün Anlamı, **Jomelips**, Sayı:1, Cilt:2, 2016, s.38-59.

Tezler

BEYAZ Orhan, Özel Dershanelerde Üniversite Giriş Sınavına Hazırlanan Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Profili (Ankara Örneği), Ankara: Gazi Üniversitesi, 2014(**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

KUZGUN Yıldız, Mesleki Rehberliğin Bireyin Yetenek ve İlgilerine Uygun Meslekleri Tanımalarına Etkisi, Ankara Üniversitesi, 1982 (**Yayımlanmış Doktora Tezi**)

İnternet Kaynakları

TÜRK DİL KURUMU, Meslek Kavramı, Ulaşılabilir URL:
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MESLEK(Erişim
Tarihi: 05.04.2020)

TÜRK DİL KURUMU, Yetenek, Ulaşılabilir URL:
[http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.
GTS.5c2dd70a0eef52.03786063](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c2dd70a0eef52.03786063) (Erişim Tarihi: 08.04.2020)

EKLER

Ek 1:Anket Formu

ÖZEL OKULDA OKIUYAN 12. SINIF ÖĞRENCİLERİN MESLEK SEÇİMİNE AİLE YAPISININ ETKİSİ: KOCAELİ İLİ BAŞISKELE ÖRNEĞİ	
DEMOGRAFİK SORULAR	
1	Cinsiyetiniz: () Kadın () Erkek
2	Bölümünüz: () Sayısal () Sözel () Eşit Ağırlık
3	Annenizin Eğitim Durumu: () Okuryazar () İlköğretim () Ortaöğretim () Lise () Lisans () Lisansüstü
4	Babanızın Eğitim Durumu: () Okuryazar () İlköğretim () Ortaöğretim () Lise () Lisans () Lisansüstü
5	Annenizin Mesleği: () Çalışmıyor () İşçi () Memur () Meslek Mensubu () Kendi İşini Yapıyor
6	Babanızın Mesleği: () Çalışmıyor () İşçi () Memur () Meslek Mensubu () Kendi İşini Yapıyor
7	Ailenizin toplam gelirini düşündüğünüzde aşağıdaki gelir gurubundan hangisi size uygundur? () Düşük () Ortanın Altı () Orta () Ortanın Üstü () Yüksek
8	Ailenizle olan ilişkinizi nasıl değerlendiriyorsunuz ? () Çok Kötü () Kötü () Orta () İyi () Çok İyi
9	Aile tipiniz nedir? () Çekirdek () Geleneksel
10	Okul tercihi yaparken kiminle görüştünüz? () Aile () Okul () Arkadaş Çevresi
11	Lise bölüm seçimine nasıl karar verdiniz? () Aile ile görüşerek () Okul ile görüşerek () Kendi isteğim ile

MESLEK SEÇİMİNDE AİLELERİN ETKİSİ

Soru No	Sorular	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
12	Ailem bir mesleği nasıl edineceğim hakkında benimle bilgi paylaştı.					
13	Ailem önceden beri kariyer konularını benimle görüştü.					
14	Ailem meslek seçiminde nasıl başarılı olabileceğimi bana anlattı.					
15	Ailem bir meslek seçiminde neyin önemli olduğunu bana anlattı.					
16	Ailemin çalıştığını görmek kariyerimde bana güven verdi.					
17	Ailem hangi mesleklerin benim için en iyi olacağı hakkında bana rehberlik etti.					
18	Ailem eğitim/staj konularında bana bilgi verdi.					
19	Ailem kariyerle ilişkili sorular sormam da beni destekledi.					
20	Ailem benden belli bir statüsü olan bir meslek seçmemi bekler.					
21	Ailem onları utandırmayacak kariyer kararları vermemi bekler.					
22	Ailem sadece onların onaylayacağı bir mesleği seçersem beni maddi olarak destekler.					
23	Ailem onların isteklerine uygun bir meslek seçmemi bekler.					
24	Ailem kendi kültürümüzden olan insanların kültürümüze uygun meslekler seçmelerini bekler.					
25	Ailemin bana dair kariyer beklentileri cinsiyetime dayanmaktadır.					
26	Ailem benden kariyer eğitimime ve gelişimime maddi katkı sağlamamı bekler.					
27	Ailem beni maddi olarak desteklediği için kariyer gelişimime odaklanabilirim.					
28	Ailemin mesleki kararlarımı maddi olarak desteklemesi zordur.					
29	Eğer üniversite/yüksekokul sonrası ilave eğitim almak istersem, ailem maddi olarak destek olur.					
30	Eğer mesleki hayatımda güç bir durumla karşılaşırsam, ailem beni maddi olarak destekler.					
31	Ailem mesleki kararlarımı verirken dini/manevi değerlerimi göz önünde bulundurmamı bekler.					
32	Ailem mesleki kararlarımda değer ve inançlarımin önemli olduğunu ifade etti.					
33	Ailem mesleğimin aile değerlerine/inançlarımıza uygun olmasını bekler.					